

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

18-24 martie 1998

(Anul XXXI)

10

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Contagiosul CARAGIALE

(pag. 12-13)

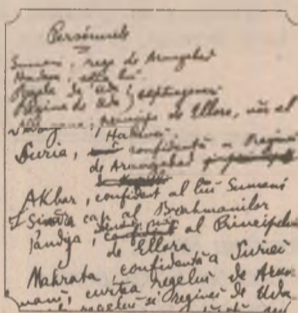
Amurgul unei literaturi

(pag. 14-15)

Maurice Nadeau:

Prietenul meu HENRY MILLER

(pag. 20-21)

Macedonski necunoscut

(pag. 10)

OMUL

POLITIC

(pag. 7)

TOTUL ȘI NIMIC

(pag. 11)

OGLINDA METROPOLITANĂ

(pag. 2)

Din nou despre „cazul” Arghezi

O CARTE recentă a d-lui Pavel Tușui (*Amurgul demiurgilor*, Editura Floarea Darurilor, 1998) mă determină să revin asupra „cazului” Arghezi, de care m-am ocupat într-un editorial de acum câteva săptămîni. Dl. Tușui privește lucrurile dintr-o perspectivă diferită de aceea a majorității revizuirilor actuale și anume punînd accentul nu pe colaboraționismul intelectualilor români din regimul comunist, ci pe eforturile regimului însuși de a-i „recupera”. Lucrînd la secția de știință și cultură a CC al PMR, al cărei șef a fost din 1955, autorul cărții a luat parte (și a contribuit în bună măsură) la schimbarea atitudinii oficialităților comuniste față de Arghezi și de alții. Punctul său de vedere este, așa dar, explicabil. Documentele și mărturiile d-lui Tușui clarifică atât cauzele excluderii în 1948 a poetului *Cuvintelor potrivite* din viața literară, cît și pe cele ale „reabilitării” lui complete din 1955.

Prima observație care trebuie avută în vedere este aceea că articolul d-lui Sorin Toma din *Scînteia*, intitulat *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*, care a urmărit să „demoleze valoarea artistică a poeziei” și să „nimicească mitul arghezian”, cum scrie dl Tușui, n-a luat în seamă, întrucîtva neașteptat, convingerile politice anticomuniste exprimate de Arghezi în publicistica sa din anii '45-'47. Ne-am fi așteptat ca ele să reprezinte o piesă grea la dosar. De curînd, în *Adevărul literar și artistic*, dl Alexandru George nota o idee similară, exemplificînd cu un articol promonarhist al poetului din acea perioadă. Alte exemple sînt în cartea d-lui Tușui. De ce oare liderii culturali de la sfîrșitul deceniului nu s-au folosit de aceste articole? De ce au preferat un atac grobian și lipsit de argumente?

Motivul ar trebui căutat în existența a cel puțin două centre de presiune în interiorul conducerii PMR. Cînd își scria cartea, dl Tușui nu cunoștea scrisoarea adresată în 1997 d-lui Mircea Zăciu de către autorul articolului cu care a culminat, în ianuarie 1948, campania contra lui Arghezi. Dar informațiile pe care dl Tușui le deține confirmă teza din scrisoare referitoare la aceia dintre liderii PMR interesați de o demolare stupidă a poetului. Dl Toma spune că a lucrat cu Iosif Chișinevschi, pe atunci secretar al CC, care îl invoca frecvent pe Gheorghiu-Dej, în discuțiile care au stabilit conținutul articolului. În 1955, la o înfîlnire cu Dej, care era președinte al Consiliului de Miniștri, și cu Gh. Apostol, care era prim-secretar al CC, dl Tușui a fost uimit să afle din gura ultimului că secretariatul CC și conducerea guvernului *nu acceptaseră* articolul d-lui Toma, atribuind responsabilitatea exclusiv secției de propagandă și conducerii ziarului *Scînteia* (Ana Pauker, Iosif Chișinevschi, Leonte Răutu, Miron Constantinescu, M.R. Parascivescu și alții). Cu excepția lui Chișinevschi și a lui Răutu, ceilalți fuseseră între timp înlăturați sau nu mai aveau influență. În aceste condiții, se explică și de ce raportul, prin care dl Tușui propunea ca, la sesiunea Academiei Române din 1955, să fie reabilitat Arghezi, a înfîmpinat tocmai obiecțiile lui Chișinevschi. Acesta cerea să se precizeze în raport faptul că Arghezi cîntase „osonale” lui Carol al II-lea și avusese o atitudine politică ostilă în anii '45-'47. La intervenția primului secretar Gh. Apostol, trecutul poetului a fost însă șters cu buretele și Arghezi a reintrat astfel în viața publică. Apostol (își amîntește dl Tușui) s-a sprijinit, în decizia lui, pe sugestiile lui Rălea și Beniuc. Împotriva, relatează dl Tușui, au fost, din nou, Răutu și M.R. Parascivescu (acesta din urmă ar fi trebuit să fie autorul articolului din 1948, dar se pare că versiunea scrisă de el a dispărut).

Mi se pare neîndoielnic faptul că, dacă eliminarea lui Arghezi în 1948 a fost opera prostească a Anei Pauker, a lui Chișinevschi, a lui Răutu, *cu în-cuviințarea lui Dej*, reintegrarea lui s-a datorat altei aripi din conducerea PMR, mai inteligentă și abilă, care cîștigase teren între timp, avîndu-și în Apostol purtătorul de cuvînt. Dej a făcut obișnuita lui *volte-face*, declarîndu-se tacit de acord cu această din urmă aripă. E de menționat, în sprijinul ideii, amănuntul semnificativ că, deși a participat la discuția cu dl Tușui, Dej l-a lăsat pe Apostol să critice *eroarea politică* din 1948, care i-a înstrăinat pe Arghezi și pe alți marcantî oameni de artă și știință de regimul comunist.

CONTRAFORTde *Mircea Mihăieș*

OGLINDA MITROPOLITANĂ

CUVÂNTUL mitropolitului Nicolae Comeanu la decemarea premiilor Grupului pentru Dialog Social pe 1997 este unul dintre cele mai impresionante documente morale de care am luat act în ultimii ani. Într-o împrejurare în care mulți dintre noi ne-am fi rezumat la onctuoase formule de politețe, lustruindu-ne în treacăt, dar cu o afectare plină de damf egolatoru, ÎPS Nicolae ne-a făcut părtași la o zguduitoare mărturie. Refuzând cu fermitate postura de erou absolut în care - firesc encomiastic - îl plasau împrejurarea și cuvintele de laudă, mitropolitul Banatului ne-a predat o dramatică lecție de demnitate. O lecție de-o extremă tensiune emoțională, pentru că ne obligă la regândirea condiției noastre de moștenitori ai unei blestemate istorii, punându-ne în fața unei oglinzi neiertătoare.

Pe un ton de blândă dojana, el a respins, una câte una, laudele ce riscau să transforme împrejurarea într-o searbădă sărbătoare. Cu o adâncă și sinceră dorință de a face lumină, înaltul prelat ortodox a pus toate punctele pe i, afirmând că în multe din momentele vieții sale nu s-a ridicat la înălțimea așteptată. Firește, nu e pentru prima oară când mitropolitul Nicolae ni se infățișează ca o admirabilă excepție în mlaștina compromisurilor în care s-a scaldat și se scaldă Biserica Ortodoxă Română. Însă de data aceasta cuvântul său a atins coarda bolnavă din fiecare dintre noi.

Nu știu dacă mai-marii B.O.R. sunt conștienți că numai o atitudine directă, slujind adevărul - o atitudine, de fapt, în deplină concordanță cu misiia Bisericii - face mult mai bine ortodoxismului românesc, decât veșnicul refuz de a lua act de ceea ce se petrece în lume. O Biserică anacronică, respectând principiul organizațiilor de partid comunist, derivată ideologic din conștiința culpei imense față de un popor pe care l-a ignorat mereu cu trufie, nu are prea mari șanse de supraviețuire într-o lume a modernizării dinamice. Doar spunând adevărul și recunoscând ce e de recunoscut, biserica poate spera să recapete prestigiul *real*, și nu simulacru de onorabilitate conferit de unul sau altul din politicienii ce se mențin la putere și prin invocarea demagogică a credinței și a clerului.

Posedând un cert rol în eliminarea tensiunilor negative din conștiință, *mărturisirea* e primul pas cu care ar fi trebuit să începem fiecare dintre noi, imediat după decembrie 1989. Iliescu și oamenii săi ar fi trebuit să facă public că au complotat nu împotriva lui Ceaușescu, ci împotriva poporului român. Sa ne spună de ce și contribuția lor reală în menținerea dictaturii bolșevice în România. Să mărturisească marile crime, dar și potlogăriile mai mici, la care au fost, sub Dej și Ceaușescu, părtași. Ar fi trebuit să ne informeze despre înțelegerile cu sovieticii, despre ce li se cerea drept răsplata pentru ajutorul dat în doborârea lui Ceaușescu.

Fiecare politician, dar și fiecare persoană publică, ar fi trebuit să-și mărturisească lașitățile și compromisurile, mai mari sau mai mici, pactizările cu o putere criminală și cu un partid născut prin crimă și mort prin crimă. Chiar și dl. Constantinescu ar fi trebuit să ne anunțe că legăturile sale cu ideologia comunistă n-au fost chiar atât de fragile, și că odată ajuns la putere e cât se poate de firesc să detectăm în comportamentul său răbufniri totalitare. Destui scriitori și ziariști ar fi trebuit să pună pe frontispiciile gazetelor sau pe prima pagină a cărților în inseris prin care să ne anunțe că avem de-a face cu niște convalescenți, cu oameni care se luptă din răsuputeri să scape de boală, și nu cu ditamai democrații renăscuți prin triplă dare peste cap.

Marii criminali din categoria Dumitru Popescu-Dumnezeu și Eugen Florescu - criminali pentru că au ucis prin otrava deciziilor lor conștiințe și au pervertit însăși fibra morală a nației - ar fi trebuit să își schimbe numele și să se refugieze în pustii, îngroziți de oroarea și grotescul... de mințile lor bolnave. Că ei au făcut altceva, că unul se autointitulează cu scârboasă grație "cioplitor de himere", iar celălalt a

fost editor al unei publicații ce se numea, nici mai mult, nici mai puțin decât "Democrația", spune totul, despre natura adânc demonică a acestor viețuitoare.

În fine, înainte de a se șterge de scui-patul (real ori simbolic) cu care i-au acoperit concetățenii, Paunescu și Vadim ar fi trebuit să-și fi mărturisit public ticăloșia, slăbiciunea, lașitatea și nebunia de a se fi numărat printre coloanele de sprijin ale unui dictator ce nu ura pe lume nimic mai mult decât propriul popor. Cariatide de scârnă, ei sunt și rămân vinovați pentru a-și fi imbecilizat în așa măsură poporul, încât nici după nouă ani de la externarea din clinica demențială a dictaturii el nu pare a-și fi revenit din lobotomizarea la care a fost supus. Iar culpa acestor ahtiați după putere și onoruri e cu atât mai mare, cu cât metodele lor au fost încă mai insidioase decât mânuirea bulanului, a mardeiașului, a activistului de partid ori a securistului de către cei menționați mai sus.

A invoca imediat după astfel de dihanii figura luminoasă a Mitropolitului Nicolae este, evident, un sacrilegiu. Și un gest inutil. Pentru că în mod evident nici unuia dintre ei (nu mai vorbesc de milițieni, de securiști, de funcționari de partid) nu le trece prin cap să manifeste public măcar un semn de indoială față de infinit mai gravele activități depuse sistematic împotriva românilor. Nu poți privi decât cu înduioșare cum Nicolae Comeanu aduce în fața lumii niște culpe ce țin de regretul de *a nu fi făcut* anumite lucruri, când o mare parte din personajele publice de azi ar avea a da seamă pentru infamante gesturi pe care *le-au făcut* cu adevărat.

Însă cu osebire impresionantă în cuvântul ÎPS Nicolae e referința la situații care au aruncat, în ultimii ani, o lumină destul de neplăcută asupra Bisericii. În cuvinte gingașe, dar ferme, mitropolitul Nicolae atrage atenția ca Biserica și-a consumat disproporționat de multă energie în lucruri care nu o privesc, evitând, însă, confruntarea cu situațiile în care implicarea ei ar fi fost de dorit. Sfada penibilă, atingând adeseori acutele urii și ale infamiei, cu Biserica greco-catolică, în care se decupează un comportament degradant de arendaș care și-a însușit cu jașca o proprietate, e o pată rușinoasă pe obrazul multora din inalte fețe bisericești ce au în mâinile lor, nu întotdeauna curate, soarta credinței marii majorități a românilor.

Șocantă este, pentru ortodoxul-activist-de-partid, și argumentarea nuanțată a mitropolitului Nicolae în problemele homosexualității și ale avortului. Demonstrația, extrem de fină la nivel politic, și absolut inatacabilă din punct de vedere moral sau dogmatic, ar trebui să le dea de gândit talibanilor cărați prin fraudă în inalte scaune politice ori ecleziastice.

Și mai e ceva: discursul ÎPS ar putea deschide o discuție (extrem de necesară, de altfel) despre distincția între *toleranță* și *respect* în viața noastră publică. Sunt de părere, așa cum e și Mitropolitul Banatului, că toleranța e un termen limitativ, merit mai degrabă să amâne stabilirea unor soluții decât să le grabească. *Tolerant* e doar țopârlanul arrogant ce se crede stăpânul tuturor adevărilor, dar care, din motive conjuncturale, conde să cedeze o parte din prerogative, știind că natura discreționară a pactului îi poate oricând restabili avantajul inițial. Și asta pentru că toleranța are o clară componentă temporală: sunt tolerant atâta vreme cât nu se încalca fragilul echilibru al unor negocieri.

Pe de altă parte, *respectul* reazăză bazele lumii în termeni de etică absolută: eu respect valorile tale, iar tu respectă valorile mele. Trecerea de la etapa toleranței la aceea a respectului ar trebui să devină una din urgențele turburei lumi în care trăim. Cu alte cuvinte, de la natura confrontațională implicată de dubletul toleranță/in-toleranță, ar trebui să ne îndreptăm spre zona permisivității reciproce, adică a respectului. În această grea întreprindere, admirabilele cuvinte ale mitropolitului Nicolae pot fi un început de drum incurajator.

POST-RESTANTde *Constanța Buzea*

CANDID, singuratic, sentimental, cu loc bun în galeria, numeroasă la noi, de lirici cu miză palidă sau fără, răspunzând unei nevoi acute de mărturisire în text dedicat cu adresă precisă, sensibil și transparent în poeme, pe mici suprafețe, fără

pretenții de originalitate, cam acestea ar fi de spus, în câteva cuvinte, despre *Deșert de stele*, volum de debut apărut recent la Eminescu. Cât despre prozele scurte din *Paralele suprapuse*, recunosc vraja ce mi s-a transmis aproape împotriva voinței mele. Este probabil vorba despre ceea ce atât de exact exprimată impresie de "Nimic nou, dar totul crește și te ține pe loc" a Magdalenei Bedrosian și, la fel, precisul verdict dat de Eugen Uricaru, "Foarte inteligent, mai degrabă decât talentat, autorul propune texte care îți dau un bine interior". Pentru cărțile următoare, anunțate pe ultima copertă ca fiind *gata*, fără să vreau să-i stric sufletul, autorul trebuie să fie cât se poate de atent, luând în calcul punctul de vedere puțin alarmant al lui L. Ulici, dar corect față de rigorile meseriei de scriitor. (*Ovidiu Ștefan*) ● Și poate că redactorul de carte, nutresc demult acest gând utopic, ar trebui să se exprime tranșant, ca un profesionist, încă de la faza de manuscris a cărților cărora vrea să le dea drumul în lume, asupra micilor sau mai marilor scaderi și bălbăieli ale acestora. Nu va fi nicidecum vorba de cenzurare ci va fi vorba de amendarea textelor lipsite de valoare. Chiar și în aceste vremuri grele, cititorul de poezie nu trebuie derutat, și pierdut pentru cauză, oferindu-i-se maculatură sentimentală, versuri caldicele în nume fără nici o șansă de a se menține în timp. Ar fi un bine de care ar beneficia cititorul dar și autorii prea entuziaști și naivi cu produsele lor vag literare. ● "Nu sunt teribilist, sunt teribil. Profesorul mă privește: dau tâmp din cap și mă prefac a fi atent. E ca un joc de plictiseli. Tocmai m-a strigat o colegă, să-mi spună că am păr de artist. La 16 ani am început să public poeme și esuri în gazeta Cernavodei, orașul în care am avut inspirația să mă nasc. Mă mulțumea *gloria* locală, deși sufar de o patologică nevoie de celebritate. Am participat chiar la un concurs de poezie, la Sebeș. Juriul m-a cotelat șasele, dar nu înțeleg de ce. Și trebuie s-o spun - sunt prea narcisist - au fost 1250 de participanți. Poemele pe care vi le trimit imi dau multe senzații, între care și aceea că nu-mi aparțin: cuvintele sunt plagiate din *Cimitirul marin* al lui Valéry, iar multe din ideile intrupate în aceste cuvinte sunt deja fișate în patrimoniul raționalismului. Și totuși... Dar nu mai spun nimic, mi-e frică să nu plictisesc și, pe deasupra, s-a terminat și cursul". Ceva nu este în regulă în rândurile de deasupra, rânduri extrase dintr-o scrisoare mai lungă, plină de amănunte și considerații. Cât despre poeme? Liniștiți-vă, ele n-au nici în clin nici în mână cu celebrul poem, cel puțin deocamdată. Ele sunt produsul unei prelungite stări de exaltare, care poate fi foarte bine *naturalul* dv., o beție de cuvinte, între oglinzi paralele, multiplicându-se la infinit, unul și același delir, câteva sintagme obsedând în fiecare fasciculă, ocupând mereu alt loc în contextul altor versuri. Dacă ar fi să luăm un singur exemplu, un adjectiv-fantomă care vă băntuie castelele de apă, iată-l în câte ipostaze secătuitoare îl căzniți: Fapta-mi vastă, vastele absente, vast mormânt (în *Poarta cimitirului marin*), vast gol scheletic, vast somn (în *Lacătul cimitirului marin*), sălașul vast, în vastul val, vast neant (în *Cheia cimitirului marin*), Amiaza vastă, în pur și vast tezaur (în *Deschiderea cimitirului marin*), hidra osoasă vastă, vastă absență (în *A patra cercetare a cimitirului marin*), liniștiți vast, tulpina spiritului vast (în *Înmormântarea în cimitirul marin*), flacăra vastă, amiaza vastă în dispreț este Amiaza vastă (în *Părăsirea cimitirului marin*), Amarul meu Ursuz și vast, Amiaza-mi cea de aur, vastă, și valul vast al nemuririi (în *Chemarea cimitirului marin*), amiaza vastă, tulpina-ți vastă (în *Regăsirea cimitirului marin*). În fine, "să-lăș neimplinit și vast, absența-ți vastă, o vastă pradă, viața e vast tezaur, vast templu, un straniu gol, senin, egal, mai vast decât un cer de Porumbeni, e sclipire vastă din tulpina de Adevăr, o umbră vastă într-un punct de lene - umbra mea vastă, din clipa de neant, luptând mereu cu arborii" (în *Întâia, A doua și A treia cercetare a cimitirului marin*). Același tratament exterminant suportă și alte adjective (amar, osos, scheletic, perpetuu, beat, sublim, fidel, Ursuz, senin) și lista este lungă, toate rotindu-se și rodind aberant într-un caleidoscop de balamuc, delir verbal care pare să vă facă o mare plăcere dar care pe mine, sincer, mă îngrijorează. (*Mijomir Mecu*, student).

România literară

Editată de:

- Fundația "România literară", cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă și al Ministerului Culturii

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Marina Constantinescu (teatru), Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ruxandra Dinu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Fireșcu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

E-MAIL: romlit@buc.soros.ro și romlit@romlit.sfos.ro

HTTP://WWW.ROMLIT.RO

HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT

HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT

Un pedagog al Națiunii

CAIUS DOBRESCU are, ca eseist, un stil decis și trufaș. El creează impresia că poate rezolva repede orice problemă, inclusiv quadratura cercului. Practic, însă, nu rezolvă nimic. Seamănă cu un halterofil fanfaron care vine în arenă sigur pe el și își arată mușchii din mai multe unghiuri, pentru ca în cele din urmă, când încearcă să ridice haltera, să nu poată nici măcar s-o clintească.

Într-un volum de eseuri intitulat *Modernitatea ultimă* și elogiat mai mult decât ar fi fost cazul de Mircea Martin, Caius Dobrescu se prezintă pe sine - în aplauzele imaginare ale unei mulțimi de admiratori și ei imaginari - ca pe singura conștiință hiperlucidă de la noi, capabilă să clarifice situația literaturii din timpul comunismului.

Că nu este o asemenea conștiință o dovedește, încă de la început, ușurința cu care el se iluzionează, încercând să-i iluzioneze și pe alții, că a scris o carte unitară: "Sper că în cartea de față să vedeți un întreg care înseamnă altceva (în principiu, mai mult) decât suma părților sale, adică, realmente, o *carte*. Construcția ei nu este însă de tip arhitectonic. [...] Într-un fel, compoziția ar putea fi considerată mai degrabă muzicală." etc.

În realitate este vorba de o foarte... românească și banală, ca formula, culegere de texte (studii, eseuri, însemnări etc.), de genul celor care figurează în bibliografia aproape tuturor "eseiștilor" de la noi. Pe Caius Dobrescu nu l-a lăsat inima să renunțe, atunci când a alcătuit sumarul, nici măcar la un eseu (*Războiul, revoluția și carnavalul*) scris pentru Anuarul Colegiului Noua Europă și neinclus încă în acel anuar.

Briza de megalomanie care înfioară paginile cărții poate fi sesizată cel mai bine într-un paragraf de mulțumiri, asemănător prin solemnitate cu inscripțiile de pe frontispiciul unor catedrale: "Totodată, trebuie să evoc aici stagiul meu, din anul academic 1996-1997, ca *Junior Fellow* al Institutului internațional de studii avansate Collegium Budapest. Condițiile de muncă intelectuală oferite de această generoasă instituție, condusa de un european dintre cei mai autentici, profesorul Ljos Veks, au permis revizuirea și restructurarea întregului material."

Rămânem, și noi, pe veci recunoscători menționatului institut, regretând, totuși, că nu i-a asigurat lui Caius Dobrescu și "condițiile de muncă intelectuală" necesare pentru ca distinsul eseist să învețe că sintagma "a aduce aportul" (folosită de el chiar în volumul *Modernitatea ultimă*, la pag. 219, acolo unde discută de la egal la egal și uneori cu un abia reținut sentiment de superioritate cu Vaclav Havel) este un jenant pleonasm.

Cu aplombul unui discipol al unui "european dintre cei mai autentici", Caius Dobrescu îi invocă, în compoziția sa "mai degrabă muzicală" pe Jakob Burckhardt și Lodovico Castelvetro, pe Mihail Bahtin și Bertrand de Born, pe Roger Chartier și James Joyce, pe T.S. Eliot și Ri-

chard Wagner și pe încă vreo câteva sute de scriitori, muzicieni, dictatori și filosofi celebri, de la Aristotel la Gheorghe Crăciun. Într-o cronică literară, tot acest balet cultural ar trebui analizat cu atenție pentru a se constata în ce măsură este chiar balet, în condițiile în care sub piruetele eseistului, adeseori, podeaua cărții scârțâie. Cum însă aceasta nu este o cronică literară, ci o modestă semnalară a unei nedreptăți care se face literaturii române contemporane, vom trece direct la ceea ce ne interesează.

Caius Dobrescu este foarte sever cu scriitorii care au colaborat cu odiosul regim comunist, indiferent de valoarea lor. Se pare chiar că simte o plăcere să-i stigmatizeze pe cei de mare valoare: "Actul fondator al prostituării talentului a fost comis de Mihail Sadoveanu. Mai târziu, i s-a adăugat Tudor Arghezi. Cel care îi depășește pe toți însă, maestru absolut al sofisticii, al acrobației intelectuale și morale, într-un cuvânt, al tuturor combinațiilor, genialul Ostap Bender al anilor noștri '50, este George Calinescu."

Cu asemenea cuvinte ar merita, poate, palmuți activiștii PCR și securiștii care *au determinat*, prin atmosfera de teroare instaurată în România, abdicarea unor scriitori de la anumite principii, și nu scriitorii în cauză, mai degrabă victime decât călăi. Sadoveanu, Arghezi, Calinescu au făcut servicii atât de mari culturii române, încât merită circumstanțe atenuante. Tocmai lor ne-apucăm să le intentăm procese - interminabile procese -, într-o țară în care marii vinovați de distrugerea civilizației autohtone n-au fost nici până azi judecați, iar unul dintre ei, Ion Iliescu, a ajuns chiar șeful statului după așa-zisa prăbușire a comunismului?

ACEASTA este, însă, o veche discuție, care, cel puțin un timp, nu mai trebuie reluată, pentru că a creat un fel de saturație. În schimb, se cuvine examinată convingerea lui Caius Dobrescu că scriitorii pot fi ierarhizați în funcție de valabilitatea ideologiei lor. După părerea eseistului - ca și a multora dintre colegii săi de generație - unii scriitori sunt... depășiți, întrucât concepția lor (despre viață, despre literatură) nu mai corespunde standardelor postmoderne. Prozaica idee de "progres", conform căreia un automobil cu servofrână este superior unuia cu frână obișnuită, ajunge să funcționeze astfel și în procesul de evaluare a literaturii.

Nicolae Breban - ne explică, în stilul său de profesor agasat de lentoarea inteligenței elevului, Caius Dobrescu - gândește ca la sfârșitul secolului nouăsprezece, "reducând ideea puterii la o nevoie primară, biologică, la instincte". În primul rând că nu este așa. Și chiar dacă ar fi, ce importanță are de când datează teoriile care îl entuziasmează pe romancier? Pentru respectivele teorii îl considerăm noi un scriitor de prim-plan? Valoarea cărților sale constă în cu totul altceva și anume într-un mod vizionar de a reprezenta eternul război dintre ființele omenești. Ca acest

război există sau este o ficțiune, că raporturile interumane pot fi înțelese și altfel decât ca un război - ne interesează mai puțin. Numai în fericirii ani ai adolescenței mai luăm în serios asemenea posibilități de teoretizare. La maturitate abandonăm teoriile și ne focalizăm atenția asupra trăirilor provocate de literatură. Iar una dintre trăiri o constituie sentimentul - pe care ni-l insuflă numai marii scriitori - că ni se dezvaluie un secret privind natura umană.

IMPRESIA că avem o revelație și, implicit, impresia că ființa umană joacă un rol notabil în Univers, din moment ce faptele ei sunt consemnate într-un fel de cronică metafizice reprezintă drogul pe care îl căutăm, febrili, ori de câte ori deschidem o carte de literatură. Iar Nicolae Breban este unul dintre puținii scriitori de azi care ne pun la dispoziție un asemenea drog. De ce? Pentru că în orice epocă scriitorii talentați nu sunt mulți la număr.

Ca și alți reprezentanți ai tinerei generații, Caius Dobrescu eludează în eseurile sale problema talentului. Din punctul său (al lor) de vedere, noutatea unui program estetic constituie o valoare în sine. Iar prin noutate el (ei) înțelege (înțeleg) uneori simplul fapt că programul se situează, cronologic, *după* alt program. Este o doctrină tendențioasă care favorizează aprioric tânără generație. S-ar putea vorbi chiar de un *rasism al vârstei*, fie ingenuu și ridicol, fie calculat și odios. Cu metode de acest fel este minimalizată, printre altele, valoarea (extraordinară, din categoria celor irepetabile într-un secol) a poeziei lui Nichita Stănescu. Se spune, și despre Nichita Stănescu, că este depășit, întrucât el, prizonier al modernismului, n-a reușit decât să întrezărească postmodernismul. Dar despre personalitatea lui Nichita Stănescu, despre forța lui creatoare, nu se vorbește. Este ca și cum un grup de femei urâte, studiind poza unei femei frumoase dintr-o generație anterioară, ar decretă-o pe această femeie... demodată.

Cu inventivitatea sa inepuizabilă și cu sentimentalismul său sfâșietor, Nichita Stănescu ar fi strălucit în orice perioadă a istoriei literaturii, inclusiv în aceea a așa-zisului postmodernism românesc (mai lipsită, bineînțeles, doar din întâmplare, de oameni înzestrați, în comparație cu altele). Marele atu al lui Nichita Stănescu îl reprezintă tocmai caracterul excepțional al înzestrării sale. Trecearea sub tăcere a acestui atu este o metodă tipică - antielitistă și colectivistă - de vindecare a chinuitoarei invidii de care suferă, uneori fără să-și dea seama, cei născuți fără vreun talent.

Caius Dobrescu recurge la o metodă mai subtilă de discreditare a lui Nichita Stănescu, prezentându-l pe marele poet ca pe creatorul unui limbaj asemănător - prin "lipsa totală de tranzitivitate", prin "abolirea referinței la lume" - cu limba de lemn. După opinia eseistului, în loc să se opună limbii de lemn, promovând o formă de comunicare lingvistică responsabilă, Nichita Stănescu parăse-

te cu totul spațiul limbajului articulat și se îndreaptă "spre interjecții și aliterații scăpate de sub tirania sensului", "spre *necuvinte*." A considera "necuvintele" chiar necuvinte constituie dovada unei intristătoare lipse de umor. De fapt, Nichita Stănescu nu fuge niciodată de cuvinte, ci de clișeele poetice, de limba de lemn a poeziei, pe care o evită cu promptitudinea și mobilitatea cu care liliacul evită, în zborul sau zigzagat, orice obstacol. Ori de câte ori *începe* să se configureze în scrisul său un mod de a scrie, Nichita Stănescu îl părăsește rapid și se lansează în aventura altui stil, pe care, la fel, îl abandonează în statu nascendi. Aceste deziceri succesive se înregistrează cu zecile, în fiecare poem, și reprezintă mijlocul prin care poezia se opune lemnificării, ca și mijlocul prin care ea se constituie ca o sinteză fulgurantă a numeroase stiluri poetice, înregistrate de istoria literaturii sau doar posibile.

OALTĂ ierarhizare falsă pe care o face Caius Dobrescu este aceea având drept criteriu europenitatea (civilizatarea) scriitorilor. El îi trece întâi în revistă pe barbari: Ioan Alexandru, Ion Gheorghe, D.R. Popescu, Fănuș Neagu, Ștefan Bănulescu. Apoi ne consolează: "Există însă și scriitori care își fac o datorie de onoare din salvagardarea urbanității, a respectului față de celălalt (adică față de cititor) și față de propria imagine. Ma gândesc în primul rând la membrii grupului de la Târgoviște: Radu Petrescu, Mircea Horia Simionescu, Costache Olăreanu, Tudor Țopa, Alexandru George." Ce simplu ar fi să fie totul atât de simplu! În realitate "sentimentalismul păcios și slav" nu-l împiedică pe Fănuș Neagu să scrie și pagini de o mare expresivitate, așa cum urbanitatea desăvârșită nu l-a împiedicat pe Radu Petrescu să scrie și pagini plictisitoare. Din nou este eludat talentul scriitorilor și din nou se pune totul în seama atitudinii sau doctrinei adoptate de ei.

Lozinca aceasta, a europenității, este, ca lozinca, o pacoste de care nu vom scăpa atât de ușor. Tot felul de pedagogi ai națiunii s-au angajat, pe termen lung (unii din snobism, alții din recunoștință față de fundații străine, care le-au oferit burse sau premii) într-o campanie de europeanizare a noastră, iar pentru a dovedi că sunt necesari ne acuză mereu de o insuficiență europeanitate. Ei au, asemenea arbitrilor de margine de la fotbal, câte un steguleț în mână pe care îl agită furibund ori de câte ori li se pare că am încălcat vreo regulă. Din nefericire, cultura lor se bazează exclusiv pe lectura pliantelor editate de UNESCO sau de Consiliul European pe tema drepturilor omului, a protejării mediului etc. etc. Cei mai răsăriți dintre ei au mai studiat și câte un poster. Caius Dobrescu nu este un asemenea diletant. Totuși, și el alunecă adeseori în postura unui intelectual format la școala pliantelor, dându-ne lecții cu o suficiență cel puțin inestetică.

Alex. Ștefănescu

Constanța Buzea sub “camuflaj”

O ANUME religiozitate (de la lexic la plasticizarea unor atitudini) se observa în poezia Constanței Buzea cu ochiul liber. O religiozitate discretă, precum o muzică de fond a sufletului: “invelite în inuri/ prescuri mititele sunt/ale noastre degete/mamă”. Sau: “lacrimile din copilărie/zgârie riduri care se vindecă/ instantaneu/suspînul este atunci al îngerului/către care te rogi!”. Sau: “pământul ciupercilor/și al viermilor/cu care își satură dumnezeu/păsările”. Sau: “muzica lângă lumină/cu o credință liniștitoare că sufletul maicii domnului/i se oferă în florile pure/de margăritar și caprifoi”. În sensul unei morale de inspirație divină, poeta e preocupată a distinge binele de rău, virtutea de păcat, cu o deschidere către o perspectivă lirică ce-și dă însă în vileag paradoxalele reacții proprii: “în tot ce-ți spun/amestecat e binele cu răul/vinovăția fără voie cu păcatul/cum un supliciu în îmbrățișare/cum un regret în ce câștigi/cum știi/cum uiți/cum ierți din neputință/te-nclină lângă absență/cu palma pe locul inimii”. Dar ar fi exagerat a o subsuma pe autoarea *Pelerinajului* poeziei religioase, în sensul consacrat al termenului. D-sa ni se pare, în schimb, un caz foarte caracteristic de ilustrare a fenomenului pe care Mircea Eliade îl descria drept o “camuflare a sacrului” prin identificarea acestuia cu profanul, care ajunge, în lumea modernă, a exprima funcția sacrului. Conform acestei concepții, sacrul poate fi descoperit sub înfățișările cele mai neașteptate, mai neverosimile în aparență, ca o structură ineludabilă a conștiinței umane: “odată asimilată capacitatea de descifrare a valorilor religioase, mitologice, morale care sînt camuflate ori ocultate în obiecte comune sau evenimente cotidiene, odată convinși că ele sînt acolo, odată ce le descoperim, viața devine nesfîrșit mai bogată, mai pasionantă. Merită într-adevăr să fie trăită, căci lumea care se deschide, această lume necunoscută sau camuflată, plină de magie, plină de speranță, este aproape de noi, nu mai este opacă. Nu mai sîntem zidiți, nu mai sîntem într-o cetate cu ziduri groase, nu ne mai simțim închiși într-o celulă, căci totul este cuvînt și totul este simbol și totul este deschidere către ceva ce este

cu siguranță pozitiv pentru că transcendee umanul”.

Sub acest unghi privit, lirismul Constanței Buzea ni se prezintă ca o *trecere*, “marea trecere” prin viață, însă și ca o inițiere, ca o mișcare spre Centru, socotind, spre a recurge iarăși la considerațiile marelui istoric al religiilor, că fiecare om e un exilat dornic a se întoarce acasă, aidoma lui Ulise în drum spre Itaca și că orice “existență reală” reproduce *Odiseea*. Drumul spre Itaca simbolizează drumul spre Centrul misterios, ultim al Lumii. Punctul de plecare e tăcut și inocent, paradiziac, dar periplusul presupune verbalizarea, “căderea” prin cuvîntul uman, vinovat: “a pleca tăcut din tăcere/negrăbit ca pruncul prin matcă/ de unde/ din ce/ către cine/ fără memorie/ calea fiind depănată înăuntru/ într-o trecere deasă de clipe/ printr-o abia percepută cădere/ cuvintele/ unul prin altul urmînd/ către sunetul desăvârșit/ în speranța de a-l găsi, aflînd și/ lehamitea. Firește, “marea trecere” e țesută din contraste, implică o dialectică în care unul din termeni e, obligatoriu, candoarea copilului, “singurul bine”, cum ar spune autorul *Nebănuitelor trepte*: “lumina/ lumina trecînd/ dar și întunericul/ răgușit de greieri în agonie/ copilul împacîndu-se cu timpul/ după iluzia unui conflict între egali/ imaginara lor încăierare/ chip încruntat împotriva oglinzii”. De notat că “incrunțarea” copilului împotriva oglinzii semnifică antinarcisismul oricărui inocent. Locul lirismului ca atare se află în zona indeciziilor existențiale, a unei oscilații între suferință (cu nota suferinței cerebralizate, derivînd din conștientizarea “goanei zadarnice”); “dar nu pot îndura/ chinul aceleiași goane zadarnice/ iarăși și iar/ intrînd în propriul puls/ și renunțarea/ bolborosind” și regăsirea de sine în orizontul unei organicități transcendente, care în ciuda aparențelor, nu îngăduie risipa: “nu trebuie decât puțină răbdare/ și ziua va trece cu bine/ nici o fărîmătură nu se va pierde/ fără să-și soarbă lacrima/ și loc cuvintele își vor găsi/ în rugăciunea de seară”.

Trecerea: cea mai dificilă încercare la care e supusă ființa. Intuiția Centrului e adesea ocultată de simțămîntul dizolvant al sfîrșitului: “ca și centrul/ ca și

capătul tuturor marginilor/ sfîrșitul e pretutindeni și nicăieri”. Sub camuflajul confidențelor de atîtea ori dezolante, dureroase, putem desluși un scenariu mitic, ascunzînd/ revelînd motivul “căderii”. Reflexul “păcatului originar” și al izgonirii din Eden e pururi prezent în aceste stihuri ce reflectă nu doar o sensibilitate individuală ulcerată de “neajungeri”, ci și un eveniment supraindividual, “catastrofa” care stigmatizează condiția umană. Mica istorie a căderii individuale repetă marea istorie a căderii omului în genere: “m-am tot gîndit/ m-am tot gîndit degeaba/ ca sub anestezie m-am gîndit/ ca sub anestezie/ în nedesăvârșită moarte/ după un fals compact de zeci de ani/ la adevărul cui m-am tot gîndit/ între minciuni bizar întreținute/ crezînd că n-ar fi cu putință/ o catastrofă după catastrofă/ încă un babel îndărjit/ când împrejur potopul cîntărește/ ironic poate/ poate fără păs/ precaritatea turnului”. Catastrofa inițială, acel “proiect greșit” al alcătuirii omului, cum ar fi spus Cioran, e figurată la modul sarcastic al indigenței ori al imaginii geologice, împrejurare care, dîndu-i o corporalizare senzorială, îi sporește gravitatea: “cu ochii arși/ de farurile altor călători/ am înțeles că e posibil/ să te gîndești cu mințea goală/ în întunericul mirosind și el/ a lucru ars/ a sărăcie// fusese cutremur/ un zdruncin ce dă amețea/ un val dur/ un val încheat/ un icnet/ ca atunci când roata apucă o piatră/ oare ce-o fi fost”. Cea mai tristă consecință a acestei catastrofe metafizice o constituie ispita - numită ca atare - a Neantului. Conștiința lirică damnată nu mai are puterea de-a umple cu substanță spirituală conturul trăirilor, acele “alveole de lemn” ale îndatoririlor, care sînt “pline de seve sărate”, plutînd în “orbul dezgust”. Nu mai poate da feritoare “navală în concret”, într-un concret, la rîndul său, “în expansiune”, avînd viziunea mortificantă a unui abis: “o altă prăpastie/ de ce sufletul nostru/ îi împinge pe inocenți/ într-acolo”. Experiența Neantului e, precum orice demonie, una a falsului. Un psalm crispat și echivoc consemnează nu numai tentația aneantizării, ci și semnul pseudo sub care aceasta se așează (conștientizarea fiind ea însăși, ca spovedanie, un instrument al experiei): “ispitită/ trecînd cu tine/ prin golul vibrant/ pradă aceluiași ritm/ grație căruia de atîtea ori/ te-am părăsit// cu bucuria că nu te pot izgoni/ cum nici tu pe mine/ doar tresărim palizi/ la ce nu se-nțâmplă// vechea noastră tandrețe/ prețiosul nostru fals/ dislocă lumina zadarnic/ de blînd”. Maska Neantului, cea mai teribilă dintre măști: “Privind grimasa celui care/ se uită la tine/ cu masca neantului/ pe chip”.

Dar catastrofa ce stă la originea transcendentă a omului are și efecte faste. Unul îl alcătuiește comunicarea, formă consolatoare, aruncare de punți către semeni, mărturisire, dăruire, înțelegere și compasiune înmănunchate, asemenea unui “tipar” lăuntric pe care Celălalt, în chip nu de adversar ca la Sartre, ci de confident și de aliat, se cuvine a-l acoperi cu o substanță morală congeneră. E. un act opus deplețiunii pe care o presupune Neantul: “tu trebuie să fii/ cel destinat să rabde cu mine/ absența din sufletul meu/ a iernii/ încearcă deci de pe-acum/ să pari și chiar să fii/ stăpînul deplin al toamnei mele/ în

Constanța Buzea: *Pelerinaj*, Ed. Cartea Românească, 1997, 104 pag., preț neprecizat.

lentoare/ în tortură/ în splendoare// există în tine un tipar al victimei/ pe care trebuie să-l umpli/ și să devii lucrul victima victimei/ purtat de mină de un înger negru/ ce pare palid noaptea”. Un act al harului ce lucrează prin Cuvînt, căci există “o slujire a Cuvîntului” (*Faptele Apostolilor*, 6,4): “de la tine la mine drumul cuvintelor/ se face suflet se face gînd/ colina plutește cu toate ființele/ mirosind a pămînt”. Legătura între oameni, și ea aproximare a unității primordiale, revine cu putință grație discursului poetic. Depărțările se reduc, curenți simpatetici apropiie inimile compatibile, în pofida tuturor riscurilor: “și oricît de/ de netrecut ar fi depărțarea/ între mine și celălalt/ între mine și capătul lumii/ sufletul meu înțelege riscul plutirii/ în calde ecouri atras cu aceeași putere”. E drept că poezia e o armă cu două tăișuri, presupunînd atît dezvăluirea magnanimității subiectului, cît și o îndepărtare a lui de sine, din pricina obiectivării formale. Dar și aceasta din urmă cuprinde avantajul “uitării de sine”, analogă impersonalizării extatice: “împotriva iluziei și a morții/ sufletul meu revine nedureros/ puțin străin puțin vinovat/ de dorința lui de a rămîne tot mai mult/ în afara mea/ confuz pîlînd și doamne/ deodată uitându-mă”. O urmare generală a căderii originare o reprezintă potențarea conștiinței. Ea se poate manifesta răscurm-părător precum un liant al comuniunii, precum un mediu conducător de iubire. Poeta își vedește înclinarea către gnomism, prin concentrate sfătuitoare, blind iluminate. Meditînd, oferînd pasaje sapiențiale, își precizează ființa la răspîntiile fertile dintre interior și exterior, dintre autocotemplație și dăruire: “nu confunda prevederea/ cu zgîrcenia/ și nici prudența cu lașitatea/ și nu-ți grăbi scărba/ înțelegînd întâmplările altora/ decât după ce/ singur vei fi trecut și tu/ prin întâmplări// prevedere este să dai/ puțin câte puțin/ totul/ cum prostie și rușine este să dai/ tot din tot/ dintr-o dată/ cum/ mai ales / fiule, mult este să dai tot/ din puțin”. Dăruirea își atinge treapta supremă atunci cînd are ca obiect elemente vitale (sub chipul ascezei, care e și ea o dăruire în zarea transcendenței): “smerește-te pe treptele uscate/ și nu te lepăda decât/ de lucruri de care nimeni/ să se lepede nu poate”.

Prin volumul său, intitulat semnificativ *Pelerinaj*, Constanța Buzea se situează pe platoul acelei poezii care, fără a renunța la discursul său distincțiv, nu ocolește spiritualitatea ce i-a dat naștere, alcătuiind, în definitiv, criteriul ultim cu care se confruntă, criteriu ce, fără a impieta esteticul, funcționează în raport cu orice creație autentică, fie și sub camuflaj. Aceasta înseamnă, spunea autorul *Nostalgiei originilor*, că, “inconștient, comunică cu sacrul”.

INSTITUTUL EUROPEAN NOUTĂȚI

Colecția ISTORIE ȘI DIPLOMAȚIE

Dumitru Preda

România și Antanta

Avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliție.

1916-1917

Din sumar: Preliminarii; România și aliații în timpul campaniei anului 1916; România și aliații în timpul campaniei anului 1917.

Alexandru Cretzianu

Ocazia pierdută

Ediția a II-a

Prefață de V.Fl. Dobrinescu. Postfață de Sherman David Spector

Din sumar: Ocazia pierdută; Politica de pace a României față de Uniunea Sovietică; Ultimatumul sovietic la adresa României (26 iunie 1940); Negocierile de armistițiu ale României (Cairo, 1944).

În aceeași colecție, în pregătire: Leonid Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaționale* • Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *Pactul Ribbentrop-Molotov*

Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600 • Tel-fax: 032-230197
tel 032-233800 • e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http://www.nordest.ro/home.htm

Actualitatea culturală

Correspondentă din Budapesta

Aniversări românești

A intrat în tradiția *Catedrei de Filologie Română*, de la Universitatea *Elte* din Budapesta, să inițieze și să desfășoare acțiuni susținute cu mare forță intelectuală, și un înalt spirit al dialogului cultural.

Aniversarea a 90 de ani de la nașterea lui Mircea Eliade a prilejuit, la sfârșitul anului 1997, un asemenea dialog, susținut de cadrele didactice universitare și cu participarea d-lui Mircea Oprea, directorul Centrului Cultural al României din capitala ungară, și a unor invitați din România, directori de la diferite edituri de prestigiu (*Institutul european, Rao*). S-a adus în discuție personalitatea enciclopedică a autorului *Istoriei religiilor*. Semnatarul acestor note s-a referit la proza fantastică eliadescă, propunând o analiză comparată a textelor emi-

nesciene, eliadești și voiculescieni. Intervențiile studenților au angajat un schimb de idei privind receptarea prozei lui Eliade din unghiul criticii sociologice. D-l Mircea Oprea, autorul unui dicționar de literatură SF, a arătat că proza lui Eliade, deși nu poate fi încadrată în acest gen de literatură, deține unele structuri, motive care intră în paradigma genului SF.

Tot la finele anului trecut, a fost comemorat centenarul morții lui Alexandru Roman (1826-1897), primul profesor de limbă și literatură română de la universitatea budapesteană. Acțiunea, susținută de prof. Keszé Katalin (autoare a unei teze de doctorat despre istoricul Catedrei de Filologie Română din Budapesta), și de lectorul de limbă și literatură română, prof. Cornel Munteanu,

a adus în discuție atât date istorice, verificate de documente și de presa vremii, cât și elemente de ideologie politică și literară, care au alimentat gândirea și scrisul publicistic al redactorului de la *Federațiunea*. În absența unei ediții de opere complete, care să recupereze articolele, studiile, corespondența lui Alexandru Roman, prof. Keszé Katalin a prezentat studenților copii după documente de epocă, mostre din presa vremii la care a colaborat Al. Roman (*Concordia, Federațiunea, Familia, Albina*), conturând un profil bio-bibliografic al personalității sale de întemeietor. Îndeosebi s-a evidențiat contribuția la afirmarea culturii și literaturii române, cu prilejul cursurilor susținute la catedră. Studenții filologi s-au arătat interesați în a cerceta periodicele la care a colaborat Al. Roman, într-o posibilă acțiune conjugată având ca scop recuperarea textelor din colecțiile Bibliotecii Naționale din Budapesta. (Cornel Munteanu)

Debuturi la Editura Univers

Editura Univers debutează: ea a lansat de curând la Uniunea Scriitorilor cea dintâi colecție de debut din istoria ei. Noua serie se numește *Prima verba*, iar volumele publicate sînt selectate prin concurs, cu precizarea că nu este obligatoriu ca scriitorul să fie un debutant absolut, ci doar într-un anumit gen. Deschizatorii de serie sînt: George Arun la poezie (*Pentru că în viața aceasta*), Ion Manolescu la roman (*Alexandru*) și Caius Dobrescu la eseu (*Modernitatea ultimă*). Din

juriul de anul acesta au făcut parte doamnele Ileana Malancioiu și Gabriela Adameșteanu și directorul editurii, domnul Mircea Martin. Despre eseurile lui Caius Dobrescu (și nu numai) a vorbit Dl. Alexandru Paleologu, care și-a deschis discursul cu unul din binecunoscutele sale paradoxuri: "Viața fără literatură nu e viață, iar literatura fără viață nu e literatură". Dl. Mircea Cărtărescu l-a lansat în lume pe Alexandru, iar Dl. Ion Buduca pe poetul George Arun.

Mihai Tolu (28 august 1937- 1 martie 1998)

Mihai Tolu a făcut parte din prima generație de filmologi pe care a produs-o I.A.T.C.-ul (1954-1958). A fost redactor de film la Studioul București (1958-1967) implicat în realizarea unor filme românești de referință: *Anotimpuri* (regia Savel Stiopul), *Meandre* (regia Mircea Saucan), *Darclée* (regia Mihai Iacob). A colaborat la revistele: *Contemporanul*, *Gazeta literară*, *Cinema*.

Poate mai puțin pasional cât riguros în legătura sa cu arta cinematografică, Mihai Tolu a fost, de fapt, un intermediar între film și spectator. În ultimii ani (1990-1998) a predat Istoria filmului universal la universitățile particulare Hyperion și Ecologică, valorificând tocmai înclinațiile sale pedagogice.

Dar, pentru cei ce l-au cunoscut (greu de spus cine l-a cunoscut într-adevăr!), imaginea lui Mihai Tolu rămâne a unui singuratic, care, cu țigara în colțul gurii arzând până la consumarea ei totală, retras în "cochilia" plină de cataloage, fișe și fum din Biblioteca Arhivei Naționale de Film (unde lucra din 1967), migălea cu

un devotament pe care nici boala nu l-a înfrânt, programele Cinemateciei. Poate că această trudă a rodit în memoria spectatorilor fideli ai Cinemateciei, care an de an s-au format la școala filmului de calitate.

Mihai Tolu obișnuia să organizeze cicluri de filme pentru cinstirea marilor dispăruți ai artei cinematografice. Ne întâlnim și mă întreba dacă "au apărut morții" în revista "Sight and Sound", unde se publică anual o listă omagială a cineaștilor decedați. Da, Mihai, "au apărut morții", dar nu în "Sight and Sound", ci dintre noi: Potra, Veroiu, Femoagă, Tolu!

Rola Mahler

Filatelia tomitană

Dl. Valeriu Avramescu din Constanța ne trimite, număr de număr, *Magazin de filatelie, cartofilie și numismatică*, publicație a filateliștilor tomitani (redactor șef: Simion Tavitian) pe care o găsim extrem de atrăgătoare și pe care am dorit mai de mult să o semnalăm în acest cadru. O facem acum. Interferențele cercetărilor filatelice cu istoria, cu istoria culturală și chiar cu literatura sunt o realitate confirmată și de numărul pe care îl avem în față (2/1998). Cititorul poate găsi în el, printre altele, mărturii privitoare la bunele relații româno-cesoslovace din perioada interbelică, reflectate în emisiuni filatelice lansate în amândouă țările, cu prilejul

Radio România Cultural

Dintre emisiunile Redacției Literatură, Arte, Știință vă invităm să ascultați:

Vineri, 20 martie, pe Canalul România Cultural (C.R.C.) la ora 9,50 - Poezie românească. Din reperele liricii românești contemporane. Versuri de Mircea Dinescu și Virgil Mazilescu în interpretarea actorului Silviu Stănculescu. Redactor: Ioana Diaconescu.

Pe C.R.C., la ora 12,30 - Arte frumoase. Monumente noi ale Bucureștilor. Colaborează Ioana Vlasu. Redactor: Aurelia Mocanu.

La ora 21,30, pe C.R.C. - Dicționar de literatură universală. Biblioteca cu personaje celebre: Don Juan. Comentariu de Dan Grigorescu. Redactor: Florin Constantin Pavlovici.

Sâmbătă, 21 martie, pe C.R.C., la ora 9,50 - Poezie românească. Ion Barbu. Versuri din periodice în interpretarea actriței Florina Luican.

Duminică, 22 martie, pe C.R.C., la ora 9,50 - Poezie românească. Mariana Marin. Versuri în inter-

FOTOTECA "ROMÂNIEI LITERARE"

Aflăm, în ultima clipă, că luni, 9 martie, a încetat din viață la Chicago doamna CHRISTINEL ELIADE, soția marelui scriitor și cărturar. Dumnezeu s-o odihnească!

Concursul Editurii „Cartea Românească”

La secțiunea PROZĂ: Marilena Istrati, București, cu volumul *Ultimul comando*, Moise Sorin, București, cu volumul *9 istorioare. Absurde?*

La secțiunea POEZIE: George Geacă, Târgoviște, cu volumul *Intâmplări cu creierul meu*, Simona Nistor Popescu, București, cu volumul *Podul țara întoarcere*, Dan Iancu, București, cu volumul *Despre înțeles*, Andrei Negru, Timișoara, cu volumul *Sângele blestemat al hazardului*.

Nu s-au acordat premii la secțiunile critică/eseu și teatru.

Juriul a fost alcătuit din: Dan Cristea (președinte), Nicolae Prelipceanu (secretar), Adrian Popescu, Gabriel Chifu, Eugen Uricaru, Ștefan Agopian.

Avramescu). Să mai spunem că de la un număr la altul *Magazinul de filatelie* își îmbunătățește calitatea grafică, element important pentru o publicație cu profilul său. (G.D.)

pretarea actriței Liliana Pană.

Pe C.R.C., la ora 17,15 - Revista literară radio. Din sumar: Cronică literară de Radu G. Teșosu; Poezii inedite de Ioan Moldovan și Angela Marinescu. Redactor: Georgeta Draghici.

Luni, 23 martie, pe C.R.C., la ora 21,30 - Între monolog și dialog. Imagine poetică și expresie grafică. Participă: Mircea Dumitrescu și Gheorghe Vida. Redactor: Eugen Lucan.

La ora 23,50, pe C.R.C., - Poezie universală. Versuri de Serghei Esenin în traducerea lui George Lesnea și în lectura actriței Cristina Tăcoi. Redactor: Dan Verona.

Marți, 24 martie, pe C.R.C., la ora 20,30 - Zări și etape. Emisiune de critică și istorie literară. Medalion Mateiu Caragiale; Poezii ai începutului de secol: Elena Farago și Panait Cerna. Redactor: Comelia Marian.

Pe Canalul România Actualități, la ora 23,45 - Scriitori la microfon. Invitatul emisiunii: Marius Tupan. Redactor: Liviu Grăsoiu.

OMUL POLITIC

ARBORELE genealogic al omului politic interbelic, plin de mezalianțe, copii din flori, morți premature, căsătorii din interes ori cu de-a sila, își întinde ramurile și în paginile revistelor literare. Portrete de oameni politici și comentarii indeobște sarcastice ale evenimentelor la zi dubleză literar, în revistă, birfa, zvonul și opinia zgomotoasă a străzii. Politicianul cel mai onest nu este decât "un om convins că va reuși acolo unde alții au eșuat", spune, la începutul secolului, Colette. Doar alegătorul, pe măsura trecerii timpului, e tot mai convins că omul politic eșuează atit unde alții au eșuat cât și unde alții au reușit.

Din corul alegătorilor interbelici fac parte reviste care țin "cronică politică" și "cronică externă", ca *Viața Românească*, reviste care prind numai tangențial și întâmplător politicul, cum sînt *Mișcarea literară*, *România literară*, *Universul literar* reviste care încearcă să devină reprezentante politice ale intelectualilor (*Săptămîna muncii...* a lui Camil Petrescu), reviste care amestecă literatura cu ideologia (*Cuvîntul*, *Gîndirea*) sau foi care nu-și propun decât să prindă viața literară/cotidiană în toate aspectele ei (*Adevărul literar și artistic* al lui M. Sevastos, *Biletetele...* lui Arghezi).

Omul cu coadă

ETICHETA și accesoriile pușe de gazetari omului politic nu fac decât să perpetueze formula lui Aristotel. Zoon politikon își face loc, surizător, în bestiarul modern. Poate fi recunoscut după cîteva caracteristici descrise pe două pagini și ceva (din 4), în *Bilete de papagal* (miercuri, 15 februarie 1928) de poetul Demostene Botez. Una din cele mai importante însușiri este seninătatea perpetuă: "...omul politic zîmbește în dreapta și-n stînga. Această atitudine beată și neutră este masca lui predilectă. Omul politic trebuie să arate că-i merge bine fiindcă altfel e părăsit. Cu dînsul nu e nimeni din milă. El e împărțitor de fericire colectivă și trebuie să aibă de unde da. Zîmbetul e o supapă pentru prea-plinul fericirii". Apoi haina, care face pe om în genere, și, mai ales, pe omul politic: "De obicei apare înfășurat în blana somptuoasă. Trebuie să dea impresia unui om cu o stare bună". O altă calitate este felul în care primește - dacă e în vogă - semnele de recunoaștere a succesului său: "I se strigă *Ura!*, *Să trăiască!*, *Trăiască șeful!* e apucat de fundul pantalonilor și dus pe sus, e privit cu atenție imbecilă de servi timpitii care vor să înțeleagă ordinul stăpînului din gesturi, înainte de a fi spus; e adulat. Și el suportă toate acestea fără scîrbă și fără compătîmire, ca pe ceva convenit și hotărît de destin...". În codul comportamental al politicianului de succes mai există o variantă la aceeași temă: "E aclamat. Omagiile acestea sgomotoase se suportă cu capul plecat, ca o fatalitate, să se simtă în gest povara unui destin greu de superioritate; sau, cu capul ridicat și cu privirea în plafon, într-o atitudine nemișcată, pentru ca poporul să te simtă superior...". Drumurile în provincie, făcute cu trenul ori cu automobilul, felul în care i se organizează primirea, podiumul, retorică discursului în care intră mica tuse inițială, formula de adresare alea-

să cu grija și temele în stare să-i aducă popularitate, mersul pe jos alături de alegători, grija față de necazurile tuturor și ale fiecăruia în parte țin de rutina vieții politice și devin o a doua natură pentru cel aflat în centrul ei.

Sfirșitul discursului este și el tipizat: într-un acces de sinceritate controlată omul politic anunță grav: "Ne-așteaptă vremuri grele" (...). Acestea se spun cu un aer care să dea a înțelege că omul politic știe în fond totul, dar că astfel sînt împrejurările încît nu poate spune lucrurile deschis. (...) Poporul însă înțelege aceasta și nici nu vrea să i se spuie mai mult. În el tresaltă atunci o mîndrie energetică...". Dincolo de tot acest spectacol jucat după posibilitățile artistice ale fiecăruia, căci politica este o artă, fie ea și arta de a înșela oamenii, cum socotea d'Alembert, dincolo de atributele mai mult sau mai puțin vizibile ale politicului din om, există un semn într-adevăr distinctiv al unui zoon politikon cu succes: coada. Anatomia cozii politicianului este descrisă tot de Demostene Botez: "...Omul politic trebuie să aibă întotdeauna un grup în urma lui. E un fel de om cu coadă, ceea ce nu înseamnă că-i singura asemănare cu maimuța. La el coada intră chiar în definiție (...). Un om politic izolat nu se poate concepe decât la cimitir sau după 12 ani de opoziție. Altfel, de îndată ce n-are coadă, nu mai există om politic, ca și cometa. Chiar dacă este ridicat, fără aceasta anexă cade, ca smeu!".

Deși nu era om politic, Demostene Botez intra și el în fauna de gen. Cameleonic, el vede simultan și dîncotro vine și încotro se îndreaptă și nu e de mirare că viitorul poet comunist are încă din 1928 premoniții politice: "De cele mai multe ori el [omul politic, n.m.] este fiul Poporului, al Țării totdeauna și al Națiunii citeodată. Vă închipuiți cît de importantă este această rudenie, mai ales în politică". În discursurile acestui *fiu al Poporului* "cuvintele devin simboluri, entități. Veți auzi: *Națiunea*, *Poporul*, *Constituția*, *Țara* etc., toate cu literă mare". *Poporul sîntem noi* își completează tînarul avocat Demostene Botez oracolul și îl incheie așa: "Și cu toate acestea exemplarul acesta de imbecil inconștient, lada asta de locuri comune, decide de soarta dumatelui, și de a mea și de a tuturor, fiindcă nu se întreabă nimeni de ce?"

Vine Ministrul!

B. IORDAN (de fapt Jordan) publică două luni mai tîrziu în aceeași revistă o schiță cvasi-caragialiană pe tema întîmpinării pompoase a unui ministru într-un mic oraș de provincie. Cum însă miniștrii nu vin întotdeauna cînd se transmite că vin și nici nu sînt atît de cunoscuți cum speră, se produce previzibilă confuzie a cărei victimă e un biet profesor. Gazetele literare trec însă de la general la particular și dau frecvent nume și portrete de oameni politici, indiferent dacă aceștia sînt sau nu și scriitori. Alături de Iorga sau de Goga, literații îi pun sub lupă pe Maniu și pe Madgearu, pe Titulescu și pe Tătărescu, pe I.G. Duca, pe Brătienii. Cînd Vintilă Brătianu promite ieftinirea traiului gazeta lui Camil Petrescu inchenarează întrebarea: "e nebun, e naiv sau e numai de rea credință?". Tot lui, Arghezi îi va dedica, trei

ani mai tîrziu, tableta *Timpul putred*.

Intrînd într-un grup de *paparazzi* dintr-o primăvară de acum 70 de ani, Coco prinde ritualul întîmpinării omului politic, ritual care nu diferă prea mult de cel de astăzi: "Cînd se întoarce acasă încercat de glorie și de soare, d. Iorga e asaltat de creioane și ochi fotografici. Reporterii îl primesc de la granița pînă-n gara Capitalei, cu un lux neobicinuit în sentimentul că le aparține, indiferent de sexul gazetei care i-a trimis. Ilustrul profesor cunoaște două singure momente de plăcere anuală comasată, fuga din țară și fuga din străinătate". Ca întotdeauna gazetarii așteaptă lămuriri sau profeții. Ca întotdeauna politicianul se menține la afirmații vagi din care, ca întotdeauna, gazetarul înțelege ce vrea el și ziarul pe care-l reprezintă: "Ce-a spus, domnule gazetar? - a întrebat Coco. - Totul merge prost, a răspuns un reporter. Totul merge foarte bine, a răspuns un altul. Se va schimba totul curînd, zise un al treilea. Totul, poate să meargă din ce în ce mai bine, dacă anumite lucruri se vor petrece și totul poate lua dimpotrivă, o cale neașteptată, dacă o altă serie de lucruri, nimeni nu le poate ști precis, sau cine știe!, poate că da, se vor impune mișcării istorice și sensului universal". Vocea reporterului care traduce spusele politicianului seamănă cu vocea lui Caragiale, de la care tot românul în învățat cum să fie imparțial: "În orice caz e de părere că trebuie făcut ceea ce nu este de făcut și că s-ar putea împlini fapte ce cu nici un preț nu pot fi deocamdată examinate, dacă momentul este într-un fel, propice, acelaș moment în felul lui nu este greu să devină nepropice: atîmă de viitoare desfășurare firească a datelor". Asemenea știri vor putea fi citite în edițiile de seară ale unor ziare "diametral opuse în tendințe". Ca gazetar, Coco le acordă circumstanțe atenuante confrăților săi dornici de noutăți, însă nu și savanțului ironic mitizat, un Noe scoborit din arcă și "urmat de o zoologie blindă și de copiii, cu mustață și ochelari făcuți în timpul deluviului". Domnul Iorga "se supune și glasului răgușit al membrului din partid și curiozității profesionale a reporterului, pe care i-ar împinge bucuros sub locomotivă, ca să fie mai repede călcați, dacă scrupulul politic nu s-ar intercala. Din punctul d-sale de vedere se mărginește să fie înalt și general, puțînd să-l revîdice și țărăniștii și liberalii și democrații și conservatorii".

Cu totul altul va fi tonul gazetarilor după asasinarea lui Iorga. Într-un articol scris în lunarul *Meridian* (anul V, nr. 13) la moartea lui Nicolae Iorga, directorul revistei, Tiberiu Iliescu, care îl criticase și el cîndva pe politician, scrie un articol solemn, mitizant (toate pronumele referitoare la Profesor sînt scrise cu majuscule) și marcat de o anume remușcare. Autorul simte nevoia să facă o comparație tocmai între Arghezi și Iorga, cunoscuți mai mult ca spirite antagonice decît invidite: "Pe cînd domnul Tudor Arghezi se adresează timpanului și inimii particulare, Domnul Nicolae Iorga privea ma-

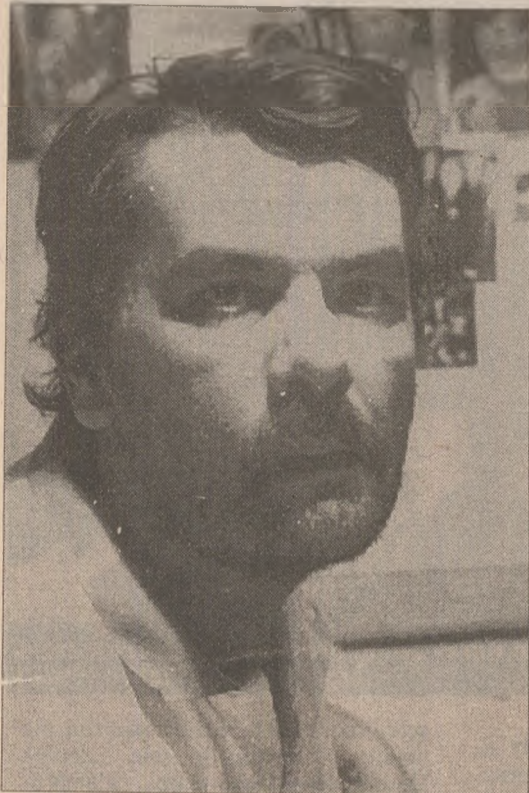
Regele Carol citind mesagiul de deschidere a corpurilor legiuitoare (1936)

sele, viza lumea, uneori angrena planetele în invocațiile sale solemne. Unul a cîștigat intimitatea, celalalt dimensiunile spațiului necuprins". Tiberiu Iliescu avansează, poate și pro domo, următoarea ipoteză: "sînt sigur că detestîndu-se în public s-au adulat reciproc în secret (...). Se întîlniseră doi oameni cari trebuiau să se completeze, și scrupulele asperităților individuale îi îndepărtau, fără să se conteste intim".

Ce e sigur e că Arghezi nu scăpa din ochi scena politică pe care statura lui Iorga se impunea și ca prezență și ca absență. Într-un articol despre *Politica militanta* și despre veșnicul zoon politikon (de data aceasta un personaj colectiv: național-țărăniștii) Arghezi remarcă, într-un discurs riguros ironic, absența lui Iorga: "Pe cînd capul Opinie publice era la Șosea, coada ei se frămînta pe Bulevard și, splendidul animal politic zămislit în spontaneitatea evenimentelor mari actuale nu a gustat timp de o zi nimic. Cînd va pleca un guvern nesimțitor, incapabil să se recuze la comanda degetului de bronz cu unghia de marmur a d-lui Ciceo Pop? (...) Singur D-l Iorga e absent din colaborarea partidului d-sale de mișcare de răsturnare, ocupat cu ambasada, cum i s-a spus [încă de pe atunci n.m] a culturii românești (...) la extremitatea continentului vestic".

În anii '30 Mihai Ralea se ocupa constant cu "cronica internă" a *Vieții Românești*. Parlamentul, stabilitatea țării, poziția ei în Europa sînt analizate într-un limbaj prea specializat pentru a-l cita la această rubrică, nu fără a lăsa la vedere simpatii de stînga și înțelegere pentru ceea ce se întîmplă la vecinii noștri din Est. (Cei interesați pot găsi în *Viața Românească* oct. 1934/nr.19-20 un *Tablou politic 1934* semnat de Mihai D. Ralea). Zece ani mai devreme, Camil Petrescu, deși încerca un fel de "proletarizare" a noțiunii de intelectual, se arată îngrozit, în revista sa, de modelul politic al acelorași vecini și de știrile venite din Rusia comunistă. Toți cei care făc politică în gazete se uită spre viitor. În viitorul apropiat un posibil război. În viitorul îndepărtat o posibilă rezolvare a problemelor politicii interne, rezolvare pe care Arghezi o vede așa: "Guvernul nu are nici un motiv să plece și să dezerteze de la datoria lui de a munci încă zece, douăzeci, patruzeci și poate șaptezeci de ani la consolidarea țării, care abia peste un veac va da roadele așteptate și prevăzute cu numărul lor exact, în proiectele iubitului șef". Șaptezeci de ani de așteptare tocmai au trecut. Indiferent cine e iubitul șef ar rezulta că mai avem de așteptat 30 de ani.

P.S. Despre omul politic față cu problemele politicii externe, data viitoare.

Ion STRATAN

Bine - Cuvântare

1 apa și vinul

Binecuvântat fie
vinul, care se așează
în capătul mesei asemeni
pirostriilor cele mari
pe fruntea unui mire pierdut

Binecuvântat fie chipul
celui care primește crinii
roșietici (prin subțire fire
îi urcă în minte)

Binecuvântat fie visul
celui care, ros de alcooluri
se visează mergând
se visează iubind
se visează fugind

Și apa, binecuvântată
Să fie, așa, cum

peștele inimii ei e
un văl de mireasă

plin de ochi care
cercetează marginea pietrei

Binecuvântată să fie,
ca o mare în gura însetatului,

ca o corabie de albine plutind
sub pleoape, ca o cascadă de

cioburi alese spărgându-se
o dată cu petrecerea

Binecuvântat fie vinul
și apa asemeni a două
șuvițe de păr pe aceeași

parură

2 părul și unghiile

Ele cresc, cresc,
chiar și acum la trei zile
de la îngropăciune îmi cresc
mie și lui fără milă

Și ce ar fi o lume fără unghii
și păr, care sapă numai limita
zilei, care se așează în creștet

și urcă spre lună odată
cu el. Multe chipuri au
șuvițele negre. Multe chipuri
au șuvițele blonde și verde
și roșu
și albastru
și mov

Privește-le ca pe o trecere
cum în muzeu îți place/nu-ți place
trebuie să treci de tablourile lui

Veronese

Și-n același muzeu se vând
suveniruri la intrare, cum ar
fi faptul că ai fost fiind
acolo, între copii și originale

3 gura și nasul

Binecuvântată fie gura
cea care săurtă și spune
cuvinte pline cu saci de
polen

Și spune de El și de ele, cele
smerite la picioarele Lui

Și spune de un fulger departe
ca o lumină pe Dealul Căpățânii

Și spune de tine, de mine

Necunoscuți am fost, frate
al meu de dincolo de mare

Necunoscuți, cu ficatul afară
căutând apă și găsind nisip

Necunoscuți am fost, după cum
gura nu vorbește și mirosul
nu miroase

Efluvii de crini-scrie-n Carte
Valuri de frezii - acolo
Trandafiri parfumați în Biblie
și Coran

Tu alege cu mâna, separă
florile în uscate și vii,

sfărâmând în căuș
petalele sfoigite

4 viața și moartea

S-a înecat Budha cu un
bob de orez-spun bătrânii

Binecuvântat fie Budha
binecuvântat bobul, binecuvântați
bătrânii

Binecuvântate cuvintele care
ne dau voie să vorbim despre
moarte. Atâția prieteni am acolo,

încât nu știu dacă sunt
mort sau sunt viu

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumar

Întâlnire cu Empampa (Întâmplări din Cafeea)

Preaturburarei Fevronia Novac

A PLOAIAT comercial la o cameră de dis-
preț, vindeam fluturi. Erau depozitați pe
rafturi, în valuri groase de stofă. Procuram
clienților ciți metri doreau, scoțindu-mi sirguin-
cios ruloul de croitorie din buzunarul vestei de
dril, trăgându-mi creionul de cretă de după ureche
și, fluierând tangouri la modă (compuse extatic de
J.O.), măsuram în viteză, expert dezabuzat, mate-
rialul cerut cu aroganță. Apoi îl împătureaum cu
dexteritate, îl împachetam în hirtia țiplă, ninsă,
troienită chiar de flori rezezi și rotunde, stringind
totul într-o panglică succulentă, cu funda fandosită
fin în aerul amurgit al dughenei. Pe urmă, țepăn,
politicos, solemn, îl prezentam, mîndru de înțe-
lepciunea mea pragmatică, solicitantului. Emoția
amîndurora devenea vizibilă, scutura curcubeie-n
stratosfera prăfuită a prăvăliei înălțate brusc,
clătina ușurel perdeaua cu ciucuri de cristal de la
ușă: muzică îndrăgostită de ron-ronul tainic al
motanilor detectivului Arthur, aciuaiți prin col-
țuri, somnolind fecund. Îmi nimerisem meseria,
închegasem un destin și-l savuram pe indelete, ca
pe un magiun dens, uns pe piine, satisfăcut și dis-
ciplinat. Astfel m-a cunoscut Empampa, una din-
tre servantele de luxură ale mamei fratelui lui
Robinson Crusoe, trimistă la tirguiele. Și viața mi
s-a schimbat cu desăvîrșire în tufişurile clipelor
subit încilcitate-n subsuorile ei ample, ardeiat-mă-
tăsos-mirositoare. M-am furișat din spatele te-
ghelei, în virful picioarelor galvanizate asemenea
labelor de broască în vechile laboratoare de fizi-
logie, cu buzele țuguiate a sărut și i-am acoperit
gura mare, crăcanată suav-orizantal peste dinții
lați, sclipitori de saliva sălcie, cu o patimă nouă,
aventurieră, de conchistador al cărnii albe, roze,
liliachii, de femeie imbelșugată. N-am observat
că avea un ochi de sticlă, verzui. Prin pupila
îngustă sufletul mi-a intrat pe veci într-un tunel
lunecos, lubrefiat de lacrimi intime, însmîntînite
îndelung, spațiu ocular premergător zonelor mol-
come și fierbinți din dulcele-i creier cu iubiri
interzise, secrete, de nemărturisit deocamdată.

Visez uneori că istoria se repetă
viața se repetă
vorbele se repetă

Alteori nu visez, ca un pumnal
sfâșiind o mătase mă trezesc
cu rouă pe piept

Ca un cuțit, ca un pumnal
strălucește gheața în inima
mea

Am iubit, am urât
și n-a fost destul

Unde ne duci viață
Saturată de timp?

Mă bucură copiii crescând
Mă întristează bătrânii murind

Aicea stau, între două anotimpuri
cu crucea pe piept și hainele
Puse în rânduială

Părul crește, unghiile cresc
Dar n-am timp să observ asta

Vinul trece, apele rămân
Dar n-am timp să observ asta

Viața trece, numai moartea
rămâne. Dar n-am timp să
observ asta

Relația între timp și destin

CRĂDULESCU-MOTRU a reintrat, în ultimii vreo doi ani, în atenția publică. I se editează, postum, jurnalul, din care au apărut, pînă acum, primele două volume (vreo zece caiete, din 75 cite sint cu toate), i s-a reeditat cartea, din 1942, *Etnicul românesc* și, acum, a apărut, în „Biblioteca pentru toți”, cartea din 1940 *Timp și Destin*.

Nu e mult față de impunătoarea sa operă, care are și rotunditate și sistem, dar e mai mult decît puțin. Și o notez cu bucurie pentru că opera lui C. Rădulescu-Motru, importantă pentru direcția raționalist-scientistă a cugetării noastre filosofice merită să-și reocupe locul pe piedestal, acum acoperit numai de orientarea subiectiv-irraționalistă. Tocmai de aceea, am comentat toate aceste apariții (cum fac și acum), sperînd mult în echilibrul necesar între cele două orientări din filosofia românească.

Să încep cu cîteva elemente ale criticii de identificare. Născut în 1868, ca nepot al lui Eufrosin Poteca, C. Rădulescu a fost, ca student în filosofie (a urmat, concomitent și dreptul), unul dintre preferații lui Titu Maiorescu. În iunie 1889, cînd tînarul Rădulescu (încă nedevenit și Motru) și-a luat licența în filosofie, de aici, la examen, a plecat împreună cu profesorul său și doi colegi la înmormintarea lui Eminescu. Maiorescu i-a făcut favoarea de a-l lua cu el în călătoria de vacanță din acel an (Austria, Germania, Elveția). Nu s-a înapoiat în țară cu profesorul, ci, din Elveția, a plecat la Paris, unde devine doctorand la Sorbona. Nu i-a plăcut aici, deși a audiat cursurile lui Th. Ribot și Charcot, plecînd la Leipzig (cu o „haltă” la München), unde frecventează laboratorul lui Wilhelm Wundt, somitatea științifică, atunci și pentru mai multă vreme, în materie de psihologie experimentală, disciplină în care voia să se specializeze tînarul nostru. În 1893 (numele de Motru îl adoptă în 1892) devine doctor în filosofie cu o teză condusă de Wundt și se reîntoarce în țară. Dar, ciudat, ieșise parcă din simpatia lui Maiorescu, care, deocamdată, chiar în acel an 1893, voia să-i facă universitari pe doi colegi ai lui Rădulescu-Motru, pe P.P. Negulescu și M. Dragomirescu, deși nici unul dintre aceștia nu avea doctoratul. Faptul că Rădulescu-Motru s-a înscris și el la unul din acele concursuri formale, l-a supărat pe Maiorescu. Să mai spun că nu a cîștigat concursul? Pînă în 1898 a fost bibliotecar la nou înființata Fundație Universitară Carol I, intrînd, astfel, în grația suveranului. De abia în 1900 devine, prin examen, docent în psihologie și istoria filosofiei, întemeiază publicația *Noua Revistă Română*, pentru ca tocmai în 1904, cu ajutorul regelui și al altora, să devină profesor titular. Acum începe marea sa carieră profesorală de aproape patru decenii. Rădulescu-Motru, profesor de filosofie și psihologie, întemeiază, încă în

1906, laboratorul de psihologie experimentală pe lângă universitatea bucureșteană. Cartea sa din 1923, fundamentală multă vreme, *Curs de psihologie*, dovedește indubitabil că profesorul înțelege psihologia nu numai ca o ramură a filosofiei, ci îi conferă un necesar postament experimental. În 1927 publică lucrarea sa de primă însemnătate *Personalismul energetic*, în 1932 - *Vocația, factor hotărîtor în cultura popoarelor*, în 1936 - *Românismul, catehismul unei noi spiritualități*, un an mai tîrziu - *Psihologia poporului român*, care e înglobată, chiar în această formă, în *Enciclopedia română*, după ce, înainte și după aceea, mereu publică studii și cărți, chiar și două piese de teatru reprezentate pe scena Naționalului bucureștean. A fost și un om politic democrat, înscris în P.N.Ț, unde era președintele Cercului de studii. Nu s-a îngrijit să-și adune cărțile și multele studii într-o ediție de „Opere”, amînînd proiectul pentru mai tîrziu, deocamdată continuînd să publice - pînă în 1942 - cărți. Se manifestă constant ca un raționalist scientist, întretînînd polemici cu Nae Ionescu și chiar, în 1943, cu Blaga, publicînd în acel an, în *Revista Fundațiilor Regale*, acidul studiu, cu titlu alarmant, *Ofensiva contra filosofiei științifice*. Era, de prin anii treizeci, în culmea gloriei universitare și academice (din 1938 pînă în 1941 e chiar președinte al Academiei Române). Teza, în timpul războiului, ca pensionar ce devine, în casa de pe moșia sa, Butoiești, din Mehedinți și mărturisirea, în jurnal, că dacă n-ar fi avut această sfoară de moșie (moștenire de la mama sa), ar fi trăit în săracie. Noile realități politico-sociale de prin 1946 încolo, pe care nu le agreea deloc, îi aduc o scurtă detenție, la deposedarea de moșie, dar repede eliberat la stăruința lui C.I. Parhon. A trăit, apoi, ca stipendiat, în clădirea Institutului de Endocrinologie și Geriatrie. Îl frecventau, aici, Mihai Ralea și Tudor Vianu. Odată, la promisiunea lui Ralea, pe la sfîrșitul lui 1956, era cit pe aci să-l însoțesc pe Ralea pentru a-l cunoaște pe Motru. N-a fost să fie. În martie 1957 moare la Institutul de Geriatrie, Ralea semnalînd tristul eveniment într-un articol funebru, publicat în *Contemporanul*. De acolo, îmi amintesc, reieșea că bătrînul filosof îl rugase pe Ralea: „să spuneți că am fost materialist”. Era o încercare disperată a filosofului de a se reinscrie în noul climat filosofic din țară? Posibil. Oricum, pînă în 1984, cînd s-a publicat o masivă ediție din scrierile lui Rădulescu-Motru, opera sa rămîne nepublicată (filosoful notase, în jurnal, că de ar fi vorba de o reeditare a scrierilor sale, le-ar revizui prin amendare și completare) și rar comentată. A venit, cred, vremea ca această operă să reintre în conștiința românească, publicîndu-i-se scrierile și comentîndu-le cum se cuvine. Poate că, prin reeditările amintite, vremea aceasta, așteptată, a și venit. M-aș bucura dacă ar fi așa.

TIMP și Destin, din 1940, e o lucrare a senectuții (autorul avea, atunci, 72 de ani). E aici evidentă strădania autorului de a relua mai vechi preocupări, dîndu-le alte rezolvări. Dl. Constantin Schifimeț, noul editor al unor scrieri ale filosofului, apreciază că această carte din 1940 ar semnala despărțirea de Wundt. Nu știu dacă se poate vorbi de o despărțire cu totul de Wilhelm Wundt (de vreme ce continua să facă, asemenea lui Wundt, măsurători în laboratorul condus de I. Nestor, iar în 1948, a publicat chiar, împreună cu colaboratorul său, o carte despre *Cercetări experimentale asupra inteligenței la romîni*). Dar o disociere decisă se poate constata. Rădulescu-Motru scrie limpede: „Wilhelm Wundt, prin critica sa, n-a ajuns să dovedească decît că în viața sufletească nu există o substanță, în genul celeia de la baza faptelor materiale, dar, în ceea ce privește substanța faptelor sufletești, critica lui a trecut alături, fără să-i infirme posibilitatea. Orientarea psihologiei de astăzi este cu totul alta decît aceea de la mijlocul secolului al 19-lea. Documentări și teorii, pe care Wundt le-a trecut cu vederea, astăzi sunt evidente, dacă nu pentru toată lumea, cel puțin pentru un însemnat număr de gînditori”. E aici, repet, o clară disociere, prin reevaluare. Ceea ce e foarte important. Rădulescu-Motru scrisese de-a lungul celor patru decenii despre categoria de timp, despre cea de vocație și chiar, deși mai puțin, despre cea de destin. Acum, în 1940, tindea să le reevalueze și să le așeze într-o necesară relație, poate chiar de determinare. Prin acest caracter, are dreptate dl. Constantin Schifimeț, cartea aceasta din 1940 încheie, într-un fel, o carieră strălucită în ale filosofiei raționalist-scientiste, demonstrînd relația de convergență și complitudine între psihologie și filosofie, adică tocmai ceea ce îl preocupase o viață pe acum bătrînul cugetător. Evident, capitole speciale sînt consacrate reanalizării conceptului de timp, pomîndu-se de la categoria temporală, așa cum o postulase Kant. Dar preocuparea esențială e îndreptată spre explicitarea vieții sufletești și, mai ales, a destinului. Autorul stăruie, din nou polemic, față de Wundt, că viața, deopotrivă cea individuală și cea socială, e o comunitate constituită din obiectiv și subiectiv. O viață sufletească pur obiectivă nu există, ea depinzînd hotărîtor de multiplicitatea conștiințelor subiective. Destinul nu s-ar mîrgini la viața individuală, ci ar transgresa spre colectivitate, niciodată subțindu-se cînd - prin intermediul eredității - se coagulează la nivelul popoarelor. Din păcate, aici Rădulescu-Motru e antiistorist, crezînd că „sunt popoare care, după multe secole și după multe vicisitudini, se găsesc deodată în aceeași stare sufletească cu strămoșii lor”. E aici expresia unei înțelegeri imobiliste. Pentru că, antropologii de ieri și de azi au

C. Rădulescu-Motru, *Timp și Destin*, Ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Constantin Schifimeț. Editura Minerva, Biblioteca pentru toți, 1977.

demonstrat-o, timpul lucrează în favoarea istoricității, încît de obicei starea sufletească a unui popor se deosebește hotărîtor de cea nu numai a strămoșilor, dar și de cea a unor timpuri dinainte. Egale cu sine întodeauna nu se pot considera popoarele, mereu supuse schimbării tocmai la capitolul vieții sufletești care respinge imobilismul. Oricum, în destin apariția vieții omenești este actul suprem al creațiunii, pe cînd timpul este anonim, același pentru natura întregă. Aceasta nu înseamnă - precizează filosoful nostru - că se renunță la știința pentru a o înlocui cu speculația metafizică, ci, pur și simplu, că e necesară cercetarea din nou a problemei prevederii în lumea viețuitoarelor, mai ales a celor sufletești. Vocația omului nu este destinul sau ci numai realizarea aptitudinilor sale. Pasivitatea antică de dinaintea destinului e înlocuită în lumea creștină cu încrederea în puterea divină. Pentru că rațiunea divină duce pe om la încredere în propria rațiune. Și, apoi, Rădulescu-Motru analizează dacă așa-numita cauzalitate mecanică este valabilă în biologie sau în științele psihosociale, străduindu-se să releve relația dintre prevederea cauzală și cea substanțială. Problema destinului poate fi descifrată numai dacă se renunță la exclusivitatea prevederii cauzale apelîndu-se la prevederea substanțială. E o cale dificilă. Dar, cu eforturi, se ajunge la soluționări convenabile și incurajatoare. Și, în sfîrșit, precizarea filosofului că destinul unui ins, oricît ar fi el de excepțional, nu se datorează exclusiv însușirilor sale individuale ci poate mai importante ar fi condițiile sufletești ale poporului în mijlocul căruia s-a realizat. Așa o fi într-adevăr? Sa fie mai importante însușirile sufletești ale poporului decît cele ale individualității excepționale, care se impune ca atare? E un punct de vedere. Oricum, la conceptul lui Motru de condiții sufletești ale unui popor am adăuga cel, poate mai propriu, de ambianță culturală a mediului formativ.

CUM se vede, cartea din 1940 a lui Rădulescu-Motru îndeamnă și azi, la reflecție, iscînd aprobări și disocieri. E tocmai rostul unei cărți de filosofie care, astfel, își demonstrează validitatea. Să adaug că ediția d-lui Constantin Schifimeț e bună, înzestrată fiind cu o prefață substanțială și, cum e uzual, la centenara colecție „Biblioteca pentru toți”, cu un amplu și informat și, de aceea, binevenit tabel cronologic.

O piesă de teatru necunoscută a lui Alexandru Macedonski

CAPITOL important al creației sale, pe care scriitorul l-a cultivat cu pasiune toată viața și de care era foarte mândru, teatrul lui Alexandru Macedonski a fost studiat cu multă atenție de exegeți (de Tudor Vianu și Adrian Marino în special) și a fost relativ recent restituit integral (de către Elisabeta Brâncuș și Adrian Marino) într-o ediție de maximă rigoare științifică, exemplară prin felul cum a epuizat practic subiectul sub toate aspectele (documentar, textologic, istorico-literar). De aceea, apariția unei noi piese de teatru macedonskiene, *Regele de Arungabad*, de care nu se pomenește nimic nicăieri, nici ca proiect, nici măcar ca titlu, așadar a unei piese total necunoscute, constituie o adevărată surpriză. Ea se explică, pe de o parte, prin aceea că piesa nu a însemnat decât o preocupare pasageră a dramaturgului, despre care nu au rămas mărturii, iar pe de alta, prin faptul că manuscrisul, păstrat într-o arhivă particulară, a intrat doar de puțină vreme în circuitul public (și, după știința mea, deși s-ar putea să mă și înșel, nu a fost semnalat până acum în presa literară).

Textul se găsește la Biblioteca Academiei Române, în ms. rom. 5973, achiziționat la 25 august 1992, conține 17 file și are un pronunțat caracter de ciomă, cu numeroase ștersături, adăugiri și modificări, indecizii în ortografierea numelor proprii, alternanțe fonetice și oscilații grafice.

Datată 1898, "tragedia originală în 5 acte" *Regele de Arungabad* se situează, în cronologia dramaturgiei lui Macedonski, între *Saul* (1893) și *Le Fou?* (1912), deci între o tragedie în versuri cu subiect biblic și o "comedie dramatică" în proză (în limba franceză) cu subiect contemporan (parizian). Invocând în acest context și tragedia *Moartea lui Dante Alighieri* (1916), care se petrece la Ravenna, *Regele...*, a cărui acțiune se desfășoară

în vechea Indie, ridică la patru numărul pieselor de teatru originale - de fapt, ultimele! - localizate de autor în alte spații geografice decât cel românesc. Ea este, totodată, prima lucrare dramatică din literatura română cu tematică, acțiune și personaje exclusiv indiene.

Deși textul redactat nu cuprinde decât patru scene (și începutul celei de a cincea) din actul întâi, în sine destul de puțin concludente pentru eventuale estimări globale neipotetice, întâmplarea face ca manuscrisul să păstreze și rezumatul subiectului întregii piese, mai mult, al fiecărui act în parte, ceea ce permite desigur o apreciere în cunoștință de cauză a viziunii dramaturgice a scriitorului. Clipa de inspirație artistică a lui Macedonski, deopotrivă a poetului și a omului de teatru, momentul de elan imaginativ când și-a întrezărit *Regele de Arungabad* atât ca operă literară cât și ca spectacol, transpare perfect în *șchița de subiect* (cu indicații rezgizorale) a tragediei. Trama, pe scurt, este următoarea: blestemat de Marele Brahman - pentru încălcarea voită a unei rânduieli religioase - să-și ucidă părinții, prințul Sumani fuge din Uda și devine, ca soț al prințesei Hadeva, rege în îndepărtatul Arungabad. Chinuit de remușcări, de coșmaruri și de presimțiri negre, dar și de o absolut nefondată gelozie, el se lasă tot mai mult cuprins de dorința de răzbunare și în cele din urmă îi omorâă în alcovul regal, în somn, pe cei doi bătrâni cărora Hadeva le oferise în lipsa lui găzduire, convins că i-a surprins împreună pe soția sa și pe prințul Narayana. Dându-și seama de greșeala și aflând de la Hadeva că bătrânii erau de fapt părinții lui, pleacă în lume să-l caute, Sumani se sinucide.

Datele acestui proiect scenic, completate cu afirmațiile și sugestiile oferite de fragmentul redactat, pun încă o dată în evidență una dintre obsesiile teatrului macedonskian: ca și *3 De-*

scrierile, în care încredințată am de o săptămână...
Marele Brahman...
Dint se via se...
Chiar așa...
...
Adevărat.

Personajele
Sumani, rege de Arungabad
Hadeva, soția lui
Regina de Uda, septuagenară
Regina de Uda, principesa
Narayana, principesa de Ellora, văduvă
Sieria, confidentă a Reginei de Arungabad
Akbar, confident al lui Sumani
Sinaia, căpitan al Brahmanilor
Rajya, confident al Prințului de Ellora
Mahrata, confidentă a Sieriei
Brahmani, curtea regelui de Arungabad, suita regelui și Reginei de Uda, Khayadere, dăruitorii, Cantăreți, sau curtea regală, vâhătorii etc.
Scena, în India în Platoul de la Arungabad

cembrie, Saul sau Moartea lui Dante Alighieri, Regele de Arungabad este o ilustrare a temei fatalității, a împlinirii implacabile a Destinului. "Fatalitatea singură plutește de la început la sfârșit" - afirmația îi aparține autorului și se referă la personajul Dante - și peste damnatul Sumani. Urmărind programatic să reinvie forma "curat antică" de tragedie, a lui Eschil și Sofocle, cu respectarea, așadar, a unității de timp și de acțiune, dar și de loc, Macedonski își propune de asemenea să obțină "unitatea de caracter" - prin relevarea cu obstinație a fatalității pe care eroul o poartă în el. Soarta tragică a regelui indic - predestinată - se explică printr-un cumul de păcate, de abateri nepermise (asumate sau involuntare) de la normele existenței, moralei și religiei. Primul păcat (încălcarea din vanitate a legii) este agravat de un al doilea (gelozia neîntemeiată, urmată de dorința de răzbunare) și, în final, ca un rezultat al acestora de un al treilea, cel mai cumpănat (uciderea părinților); autopepsirea ("eliberarea" de fatuni) se face prin comiterea unui al patrulea păcat (cel puțin în spiritul religioș comun, fie el creștin sau brahman): sinuciderea. Toate aceste păcate, care

"propulsează" periodic acțiunea, corespund unor motive și mijloace literar-dramatice (orgoliul monarhic vs. "orânduirea preotească", bletemul, bănuiala lipsită de îndreptățire, ura, răzbunarea, confundarea persoanelor, răstălmăcirea faptelor și a cuvintelor) prezente în teatrul universal de la tragedia greacă până la Shakespeare și de la clasicii francezi la romantici și simbolști. Alegerea mediului exotic (aici: legendar-indian) se înscrie în linia neoromantică - specific macedonskiană - prin care motivul principal, cel oedipian clasic, al atotputerniciei Ursitei, era adaptat unei formule moderne de exprimare teatrală. Materializată, la nivelul reprezentăției propriu-zise, și prin grandioarea montării: decor fastuos, costume strălucitoare, efecte scenice spectaculoase, cu jocuri de lumină și culoare pe fond de armonii tonale.

Andrei Nestorescu

P.S.: Textul integral al piesei, argumentul editorial, descrierea manuscrisului și notele istorico-literare de rigoare - în "Revista de Istorie și Teorie Literară", nr. 1-2/1997, în curs de apariție.

DIMITRIE STELARU - controversate postume

SPIRITUL protestatar și satiric stelarian n-a vizat numai idei și personaje malefice de mare anvergură, în vizorul scriitorului intrând numeroase alte împrejurări neprielnice, neprieteni și adversari, chiar și rude. Cele două texte de mai jos, publicate acum pentru întâia dată, nu demonstrează altceva.

Doamne, câte muște, pe lângă metafora vitriolantă (scriitorii publicați - cosmetizând oficialitățile vremii - echivalați cu scârboasele și nefastele muște) exprimă un protest și un adevăr crud: deși a lăsat posterității 11 piese de teatru, 7 i s-au jucat și nu i s-au tipărit în timpul vieții. Cât privește întoarcerea la *un izvor*, Dimitrie Stelaru o făcuse deja prin lucrările dramatice publicate în anii 1957 și 1970.

Piticu pare o glumă nevinovată, un pic misogină, ușor absurdă, dar, dacă îi dăm crezare Anghelinei Cioacă - cea de a treia și ultima soție a lui Stelaru - atunci trebuie să vedem în presupusa șotie și o satirizare a lui Marin Preda, care nu l-ar fi agreat pe *ingerul vagabond* nici când trăia, nici după obștescul sfârșit.

Victor Corcheș

Doamne, câte muște

Doamne, câte muște [se] mozolesc în oglinzi, altele privesc, afurisite, din grinzi. Oare, pe nerăcoare scriu și ele ode comandate sau alte rele? Că de când apele trec eu la vânturi mă aplec; șapte piese colorate cu actori pe deșelate am tot scris, degeaba! Prostul spune: eu am roaba. Inginerul, calcule! Un sudor îmbogățit țipa: am cuțit!

O să caut un izvor altădată, un popor, cu doi bani în portofel, dar cu Moartea după el.

Piticu

Ce să fac dacă sunt pitic? Adică, un pigmeu, cum am învățat la matematică, vai de mine! Dar sunt pitic, un om foarte mic. Am și mutră de copil cu toate că mă bărbieresc, după calendar, la opt săptămâni o dată, și tot dimineața, cu lama "Eterna", lama bună, după ce o ascut cu paharul de vin. N-aș pomeni de înălțime dacă m-ar fi tras de păr luna, să zicem, cu trei centimetri, de, să semăn și

eu a om cu stare materială înaltă. Mi-au plăcut piticii întotdeauna. Sunt morali; când fac baie în marele Neprui își scot ultimul veșmânt (săgeată otrăvită), dau un chiot de plăcere ori de teama caimanilor, fiecare luându-și, apoi, soția și duce-se la treaba lor. Nu ne interesează pe noi, civilizații, industria botocuzilor!

Ce să fac dacă sunt pitic? Unul mic, la cincizeci de centimetri tot ajung! Depinde și de înălțimea omului. Eu, în genunchi, n-am astfel de marunții în buzunare, așa că trebuie să fiu crezut pe ce scriu. Am mai întâlnit cândva un animal mititel - of, avea minte de elefant, portar la o editură paraștiințifică, îi plăceau curmalele și sfaturile literare. Atunci când l-am cunoscut luase micul dejun în bufetul familiei (era o editură de familie); eu nemaiaivând cu dumnealui altă necesitate am plecat. Era și prea mare: fruntea, mie, cu greu, dacă-dacă îi ajungea nările directoriale, sublime.

Și, pentru că sunt mic de statură, să vă spun ce ispravă mi-a fost dat să mai săvârșesc acum două săptămâni, în orașul Sinaia, unde intenționez să-mi trec vacanța de vară. Cumpărasem o barcă de cauciu, undițe de aur, costum de scafandru - toate bune pentru pescuit crabi, delfini în golful orașului de munte. Barca am așezat-o în cutia originală a magazinului de pe bulevardul Magheru bine stropită cu pudră de talc;

ca să nu ia apă înainte de vreme, undițele de aur le-am vârat între capacele ceasului (nițel ruginiseră) și pe nevastă-mea am rugat-o frumos să-mi cumpere alt costum de baie, tot de la magazinul sportiv de pe bulevardul Magheru, costumul vechi îl mâncase capra înfiată de liceul Titu Maiorescu, care stă peste drum și cum femeia de serviciu - intelectuală și gospodină și la televiziune, crește, când poate, ba o capră (s-o aibă la sărbători de iarnă) ba o notă grasă în catalog...

Eh, dar nevasta a târât, sărăcuța, după ea, și pe soacră-mea, bunică liniștită cu gură mare, babă clocotitoare.

- De ce să nu meargă, paradisule? îmi spunea soția, fata soacră-mii. Tu știi că nu mănâncă, nu fumează și-o să ne fie de folos. O bătrână la mare e ca steaua polară în postfața cărții tale. O să te inspire, paradisule!

- Paradis pitic! i-am spus.
- Ești pitic, a zâmbit și-a grăit fiica soacrei mele, da' eu ador piticii...

Nu mi-a mers la inimă răspunsul. Înseamnă că nu numai eu sunt iubit, ci și animalul de la editura paraștiințifică. Și mai înseamnă că într-o țară de pitici, dragostea ei o să fie răspândită la toți firavii pigmei?...
■

Totul și nimic

Dorin
Tudoran

PUPAT TOȚI
PIAȚA
UNIVE'SITĂȚI

ÎN 1970 reporterului Seymour M. Hersh i se atribuie unul din premiile Pulitzer. Mai reușește să obțină de patru ori încă una din distincțiile importante pentru jurnalism - George Polk Award. Una din cele șase cărți publicate pînă la *The Dark Side of Camelot* a fost distinsă cu National Book Critics Circle Award și cu premiul ziarului Los Angeles Times. Volumul se intitula *The Price of Power: Kissinger in the Nixon White House*. Așadar, un autor cu solid recunoscute merite profesionale și cu o incontestabilă cunoaștere a cotloanelor politicii americane. De aceea, cartea despre J.F. Kennedy continuă să aibă un impact semnificativ chiar și asupra celor pentru care JFK a rămas, atîtea decenii, un mit de nezdruncinat în pofida unor acuzații inconvenabile.

Portretul unui obsedat sexual i se mai făcuse fostului președinte american, numai că unele detalii ce apar în cartea lui Hersh deplasează chestiunea din zodia trivialului spre una de cu totul altă natură. Riscurile la care s-a expus Kennedy prin legătura cu Marilyn Monroe par azi inconveniente aproape ne semnificative în raport cu nechibzuința legăturilor sale cu Judith Campbell Exner și, mai ales, cu Ellen Rometsch, după multe opinii, agent est-german. Ideea că după căsătoria cu Jacqueline Bouvier, 1953, Kennedy ar fi devenit culpabil de bigamie fiindcă nu divorțase de Durie Malcom, cu care s-ar fi căsătorit în 1947, nu apare pentru prima oară. Numai că în sprijinul acestei teorii, Hersh invocă mărturia fostului arhiepiscop de Boston, Richard Cushing.

Dincolo de picanterile referitoare la orgii în lanț organizate pentru președinte în chiar Casa Albă, declarația unui fost membru al serviciilor se-

crete privind "securitatea" ce i se putea asigura lui Kennedy în reședința este stupefiantă. Larry Newman, fost membru al acestor servicii, îi declară lui Hersh: "Ni s-a spus să nu ne amestecăm în chestia asta. N-aveam cum ști dacă a doua zi dimineața președintele avea să fie viu ori mort." Și adaugă, cu năduf: "Glu-meam, deseori, spunîndu-ne că nu l-am fi putut proteja pe președinte nici măcar împotriva unei boli venerice."

Excesele de această natură ar fi jucat, pînă la urmă, chiar un anume rol în moartea președintelui. Bazinul de înot cu apă încălzită din incinta Casei Albe ar fi constituit unul din locurile preferate pentru aventurile erotice ale președintelui. Hersh susține că în timpul unei hîrjoane de acest fel, în ultima săptămînă a lui septembrie 1963, Kennedy ar fi suferit o severă ruptură a unui mușchi abdominal. Din acest motiv, pe lângă corsetul elastic pe care-l purta întotdeauna din cauza unei vechi probleme, președintele a trebuit să mai poarte după această ruptură musculară și un bandaj foarte rigid, de pînă tare, legînd unul din umerii săi cu mușchiul afectat. "Aceste bandaje rigide", scrie Hersh, "au făcut ca președintelui să-i fie imposibil să se aplece, în mod reflex, cînd a fost lovit în gît de glonțul tras de Lee Harvey Oswald. Primul dintre gloanțele lui Oswald care a reușit să-l nime-rească pe președinte nu a fost, în mod necesar, și cel ce l-a ucis. Dar președintele a rămas drept, devenind o excelentă țintă pentru cel de al doilea glonț, cel fatal, care i-a sfărîmat capul. Bandajul rigid, care se afla acum în posesia Arhivelor Naționale din Washington, nu a fost menționat în raportul dat publicității despre autopsie, cum nu a fost menționat nici accidentul care condusese la nevoia ca

președintele să poarte acest bandaj rigid. Pentru deceniile ce urmează, 22 noiembrie 1963 avea să rămînă o zi a secretelor de familie, păstrate cu atenție."

Demitizarea întreprinsă de autor se extinde și asupra unor zone ce apărau imaginea unui președinte puternic, de o fermitate implacabilă în pozițiile față de expansiunea comunismului și exportatorul lui - Uniunea Sovietică. Dacă detaliile despre dezastrul cunoscut sub numele *Bay of Pigs*, cînd s-a încercat invadarea Cubei, sau pozițiile adoptate în chestiunea războiului din Vietnam nu constituie mari surprize, cei ce au continuat să mitologizeze președinția lui J.F. Kennedy pot fi zguduți de culisele unor episoade precum Berlinul sau criza rachetelor, chiar dacă unele detalii nu constituie noutăți absolute. Între legenda creată de discursul berlinez în care Kennedy rostea, în germană, acele *Ich bin ein Berliner* și *Lessen sie nach Berlin kommen!*, (primul pentru a da un avertisment public Moscovei, cel de al doilea - pentru a marca modul prin care cineva se putea convinge de diferența între lumea liberă și condițiile din spațiile Cortinei de fier) și adevărata poziție a Casei Albe în raporturile ei secrete cu Moscova se desenează o prăpastie. Tot astfel, între legenda fermității lui Kennedy în chestiunea retragerii necondiționate a rachetelor sovietice din Cuba și înțelegerea secretei făcută cu Hrușciov - sovieticii retrag rachetele din Cuba, iar americanii determină retragerea rachetelor NATO de tip Jupiter din Turcia - diferența pare substanțială. Începînd cu Secretarul de Stat, Dean Rusk, oamenii președintelui ar fi mințit Congresul în această chestiune. Președintele însuși ar fi mințit pe unii din con-

fidenții săi de primă mărime, inclusiv pe fostul președinte Dwight Eisenhower. McGeorge Bundy, consilier prezidențial pentru probleme de securitate națională, îi trimite o scrisoare foarte țepăn redactată lui Raymond Aron negînd furios tîrgul dintre Kennedy și Hrușciov despre care începuse să se vorbească în Europa.

Într-un fel, cartea lui Seymour M. Hersh poate să conducă și la concluzia că între Nixon și *nemesisul* său Kennedy totul n-ar fi fost decît o chestiune de șansă. Unul a plătit pentru nechibzuințele sale, trebuind să demisioneze, celălalt, în absența unui glonț ucigaș, ar fi putut cîștiga un al doilea mandat în timpul căruia să fi abuzat de tot ce i-a stat la îndemînă. Greu de prognozat direcțiile în care se va dezvolta bibliografia dedicată omului și președintelui J.F. Kennedy, dar poate fi posibil ca America să se obișnuiască cu ideea eliberării de sub fascinația unui personaj ce a dovedit o carismă extraordinară. Nu sînt puțini cei care cred că simpatia multor americani pentru "dinastia Kennedy" n-ar fi tocmai o bună carte de vizită pentru o republică precum cea americană.

Editorul cărții lui Hersh crede că "Jack Kennedy a avut totul. Și s-a folosit, nechibzuit, cu o avaritate nebună, de toate - averea tatălui, propria-i frumusețe, deșteptăciune și putere. Pentru el nu a existat mîine, și nu a existat secret care să nu poată fi ascuns de bani și șarm." Poate așa au stat lucrurile, dar, gîndindu-ne la mărturiile cuprinse în acest volum, lui JFK par să-i fi lipsit, totuși, două lucruri. Primul, ca președinte i-ar fi lipsit, uneori, prietenii, adevărații consilieri. Scriitoarea Gloria Emerson, care l-a cunoscut foarte bine, crede că "toți cei care au lucrat pentru Kennedy la Casa Albă l-au iubit prea mult. Ei au dorit mai mult să-l mulțumească, decît să-l lumineze, să-l sfătuiască. Și asta e periculos, nu-i așa? Toți au vrut să-l vadă zîmbind." E greu de știut cît adevăr și cîtă exagerare se află într-un asemenea verdict. Al doilea, o mamă care măcar o singură dată să-și fi mîngîiat copilul pe cap și, trecîndu-și degetele prin părul lui, să-l fi întregat "Jack, how're doing?". Nici unul din apropiații lui JFK nu-și aduce aminte de o asemenea mamă, cum nici unul din ei nu-și aduce aminte de Jack Kennedy pomenind vreodată de mama sa. Cartea lui Hersh vorbește de un Jack Kennedy extrem de singur, în ciuda cohortelor de prieteni, amante, evenimente mondene. Prezența tutelară, înlocuind acest vacuum, ar fi fost cea a lui Joseph Kennedy. Tatăl și-ar fi transferat propria-i lume în viața fiului. Chiar și atunci cînd devenise președintele Statelor Unite, tatăl și-ar fi considerat fiul nimic mai mult decît o unealtă personală. Iar fiul nu ar fi îndrăznit, niciodată, să răspundă pretențiilor și ambițiilor tatălui decît "Yes, sir." Dacă așa vor fi stat lucrurile, cel ce a avut totul, n-a avut nimic. Istoricii vor continua să cîntărească ce fel de președinte a fost Kennedy. Psihologilor, însă, le va fi probabil mai greu să ne ofere imaginea unui JFK fericit. Va fi fost, nu zic nu, bucuros să aibă totul...

CLIȘEUL PATRIOTIC

RETORICA politică națională e atît de puternică, rîncît - cel puțin pentru unii vorbitori - s-ar părea că anumite sintagme nu mai pot fi folosite decît în mod ironic. Așa cum am sugerat în mai multe rînduri, nevoia de a evita emfaza națională a produs substitute marcate, de tipul *dîmbovițean* sau *mioritic*, din același motiv, familia lexicală a lui *român* (*românesc*, *românește*) apare adesea în sintagme neașteptate și își actualizează conotații ironice (mai ales prin termeni ca *românaș*, *român-cuță*, *românache* etc., sau prin grafia caragialiană ori aluzivă *român*). Tendința demitizantă și autoironică se manifestă și în folosirea automată a determinanților din seria *patrie*, *nație*, *neam*, *popor* pe lîngă nominale care contrazic presupuziția de orgoliu național: "în braconierii patriei a intrat frica" ("România liberă" = RL 2094, 1997, 11); "printre șuții patriei" (RL 2073, 1997, 5) etc. O mare cantitate de perifraxe ironice a fost dezvoltată în ultimii ani pentru a-i desemna, în limbajul jurnalistice, pe parlamentari. Aceștia sînt numiți *aleșii nației* (RL 443, 1991, 1), *aleșii neamului* ("mărirea salariilor aleșilor neamului" - "Expres magazin" = EM 25, 1993, 3; "regretul general al jurnaliștilor, aflați acum la o distanță foarte mare de aleșii neamului" - RL 2029, 1996, 2), *aleșii poporului* ("Virusul «Bombonel» îi intoxica pe aleșii poporului" - "Evenimentul zilei" = EZ 739, 1994, 4; "aleșii poporului suveran" - EM 48, 1994, 4), *aleșii noștri* ("momentul în care «aleșii noștri» ne vor vorbi" - RL 2030, 1996, 1) - sau chiar, cu emfaza suplimentară a antepunerii adjectivului posesiv, *ai noștri aleși* ("I-a muștruluit zdravăn pe ai noștri aleși" - EM 48, 1992, 4). Ca și în alte cazuri, perifraza ironică națională se poate extinde și asupra unor realități externe - "delegația

română a avut ocazia să vadă în direct modul în care «aleșii poporului american» susțin interesul public" (RL 2152, 1997, 2); chiar în asemenea cazuri, ironia vizează însă, aluziv, tot obsesiile naționale. Efectul comic se poate accentua și prin contaminarea cu alte clișee: prin analogie cu *masele de alegători*, se vorbește despre *masele de aleși*: "a dat mai întîi cuvîntul liderilor grupurilor parlamentare ca să lămurească masele de aleși" (EM 25, 1993, 3). În fine, o ultimă direcție de amplificare a variației nu mai privește atît retorica patriotică, cît stilul oficial ceremonial, în care epitetul-cheie, prezent în formula completă și elaborată, este *distins*: "alte ipostaze mai puțin «de lucru» ale *distinșilor aleși ai țării*" (RL 2160, 1997, 2). Atitudinea respectuoasă presupusă de formula-tip intră în contrast cu tonul general al enunțurilor - "o zi blestemată pentru *distinșii noștri aleși*" (EM 25, 1993, 3) -, iar epitetul se poate chiar substantiviza: "*distinșii* nu erau în posesia «materialelor»" (EM 9, 1993, 3); "și au urmat alți *distinși* la cuvînt" (EM 11, 1993, 5). E semnificativ faptul că asemenea formule devin mărci ironice chiar fără a se fi uzat printr-o îndelungată folosire serioasă; ele nu se decodează atît printr-o istorie personală, cît prin raportare la un tip de discurs ușor recognoscibil, din ale cărui fragmente se recompun oricînd mostre plauzibile de solemnitate pompoasă și demagogică. În esență, procedeul constituie o bună terapie contra inflației de vorbe mari; pe de altă parte, în el se vădește și riscul generalizării stilului autohton "bașcălios", care face uneori ca tocmai tonul simplu și neutru să fie foarte greu de găsit.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

CONTAGIOSUL CA

NICI un scriitor român nu s-a bucurat de un șir atât de lung de asocieri, pastişe, *d'aprèsuri*. Nici unul nu a servit ca model, ca sursă de inspirație, ca personaj de roman, nuvelă, schiță, piesă de teatru, poezie, rondel (excepție făcând, firește, Eminescu; dar nefiind un ludic, poetul nu a predispus chiar la atâtea chisnovate fantazii!). În fond, care-i măsura nemuririi unui creator? Faptul că el trăiește, postum, nu doar prin opera personală, ci și prin opera *altora* (despre el și despre eroii săi), prin lucrări - care de care mai surprinzătoare, mai neașteptate sunt raportul relației document/ficțiune. Dacă marele Will a apărut ca personaj de piesă în Bernard Shaw sau Marin Sorescu, dacă Mozart și Salieri au "jucat" în piese de Pușkin, Peter Saffer și Cornel Udrea, de ce nenea Iancu nu ar fi și el un controversat erou de text dramatic?

Mai mult: personaje din lucrările lui (ne ocupăm mai ales de teatrul său comic) revin peste ani, chiar peste un secol, pe scenă, sub diferite semnături. În același timp, eroi și situații din dramaturgia sa, născută la finele secolului trecut, revin și ele, în alte conjuncturi, cu alte nume, în alte curente literare, în opere deja consacrate ale prozei și teatrului universal. Lista este (prea) lungă; ne vom opri doar la câteva, în egală măsură consacrate și incitante.

Al. George, spre exemplu, găsește similitudini între *Inspectiune* și *Bacalaureatul elevului Gerber* de Fr. Torberg, *Bercu Leibovici* de Al.O. Teodoreanu, *Luntre și punte* de Ion Vinea sau romanul lui Octav Șuluțiu *Mintuire* (*Caragiale* pp. 60-79). Și preia de la E. Lovinescu comparația Titircă/Boubouroche (G. Courteline), iar de la Ion Vartic asemănarea dintre nenea Anghelache și eroul lui Cehov, Belikov. Într-o tentativă de reabilitare sentimentală a cuplului erotic din *O noapte furtunoasă*, același critic face trimitere la Fedra: "Dialogul dintre ei, în ciuda finalului în care femeia recurge la argumentul grațiilor, este una dintre cele mai frumoase și mai pure pagini din teatrul românesc" (op. cit. p. 117). Cu ce nu este de acord criticul? Cu faptul că N. Steinhardt a îndrăznit să apropie *O scrisoare pierdută* de povestirea lui Al. Brătescu-Voinești *Calătorului îi șade bine cu drumul*. Și cu paralela: "*comuniștii*" vedeau în I.L. Caragiale un... Baranga avant-la-lettre" (op. cit. p. 106). Chiar un cronicar al epocii (azi, anonim) remarca, trist, că o izbutită comedie românească, *Mielul turbat*, nu s-a putut desprinde de modelul caragialean, eroii acționând "simplist, asemeni farfurizilor sau brinzovenștilor de la sfârșitul veacului trecut, fiind de multe ori «idei în acțiune» și nu portrete veridice" (Ion Manițiu, *Gong*, ed. pt. lit., 1968, p. 50). Azi, la trei decenii trecute fix, observăm că în timp ce ideile în acțiune ale capodoperei deceniului șase-șapte s-au perimat, piesa nemaiputându-se juca pe scenă, personajele-model create cu un secol înainte sunt la fel de vii, la fel de actuale. Am admirat întotdeauna inteligența lui Tudor Mușatescu: după 1945-'46, nu a mai scris teatru. De-aceea, și *Titanic - Vals* și *...Escu, și Țara fericirii, și Madona, și Geamandura*, rămân actuale. Iar din Baranga nici măcar *Viața unei femei*, în formula integrală, nu mai poate intra în repertoriul vreunui teatru! Ciudat destin au dramaturgii!...

Rapeluri modern-universale a descoperit, temerar, dar și argumentat, pentru întâia oară în caragialeologie, B. Elvin, într-o lucrare-pilot (*Modernitatea*

clasicului Caragiale) un amplu eseu care-l înscria pe clasicul român pe orbita marii dramaturgii universale. Să-l comparăm pe Dandana cu... Matide von Zahnd din *Fizicienii* lui Dürrenmatt, iar lupta dintre Tipătescu și Cațavencu cu disputa Einstein/Newton (op. cit. p. 180-181), ni se pare azi ceva normal; atunci însă denota personalitate, curaj în deschiderea arcului comparației. La fel, imposibilitatea opțiunii politice din *O scrisoare pierdută* i se pare comentatorului că nu se deosebește de situația din *Romulus cel Mare*. Cetățeanul turmentat a fost recunoscut în *Uci-gaș fără simbrie* a lui Eugène Ionesco: "... (apare un om beat mort în frac și joben) *Omul*: Eu sunt... (sughit) eu sunt pentru... (sughit) reabilitarea eroului!"; iar Botard din *Rinocerii* ne aduce în față "tipurile caragialene care iubesc trădarea, dar urăsc pe trădător" (op. cit. pp. 79-80). În aceeași carte ni se spune că într-o reprezentație nereușită cu *Vizita bătrinei doamne*, "primirea Clarei Zahanessian la Gullen era jucată în spirit caragialesc" (ceea ce, din punct de vedere eseistic, iată, a constituit o virtuozitate spectaculară). Mai mult, i se pare lui B. Elvin că însuși Sartre "poate colabora la cunoașterea dintr-un unghi nou a lui Caragiale. Analiza lui Sartre asupra modului cum o forță politică reacționară goleşte de înțelesul lor real ideile cu răsunet în conștiința populară și le utilizează în sens contrar, ne duce imediat cu gândul la *O scrisoare pierdută*" (op. cit. p. 25). Până și dadaismul este atribuit, nu fără argumente, tot scriitorului de care ne ocupăm (vezi *Dacia literară* nr. 3/1996), deoarece ideea cu foarfecele care fac colaje a apărut în 1885 în *Voința națională*, deci cu mult timp înainte de Tzara!

Cele mai multe trimiteri la întreaga literatură universală însă le găsim la I. Constantinescu: într-o lucrare solidă, bine documentată, profesorul ieșean stabilește tangențe între opera scriitorului român și cele mai diferite curente, stiluri, școli, personalități, un rezumat al lucrării sale putând fi lesne redactat (după modelul *Moșii-tablă de materii*) astfel: Herondas-mimus grec-atellane romane-comedii cu măști-jongleri-sko-morokhnii ruși-Commedia dell'Arte-ambulanți spanioli-Japonia-farsa certeană-China-karagöz-clovni-Kafka-Nestroy-Beckett-Strindberg-Ionesco-Flaubert-Frații Marx-*i lazzi*-bastonade-pantomimă-travesti-Cilibi Moise-Anna Colombo-nume teribile, monșeri!... Personal, într-un volum din 1985 (*Caiețe de regie*, Ed. Eminescu, pp. 154-155) scriam: "Am văzut *Dansul morții* al lui Strindberg, cu trupa teatrului din Malmö. Reprezentația era greoaie, plicticoasă, lipsită de strălucire. Dar un merit tot avea: faptul că mi-a sugerat o comparație inedită cu *Noaptea furtunoasă*. Edgar se-ntoarce din rond, ca și Titircă, și tot ca acesta își găsește patul conjugal maculat. Relația Alice/Kurt, o repetă pe aceea Veta/Chiriac./.../ Cravata prăzuli? Există și ea - numai că are forma unei jiletci galbene (Edgar o găsește pe noptieră; dar, nu ca-n *O noapte furtunoasă*, o... mătură cu furie, dintr-o lovitură de sabie!)" S-a vorbit, în șoaptă, despre *O soacră* și despre figura *Străinului* în dramaturgia universală: Străinul lui Shakespeare, Ibsen, al lui Wedekind, Cehov, Giraudoux, Richard Nash, ș.a. La noi apare în piesele lui Delavrancea, Ronetti Roman, Sebastian, Kiriteșcu... Într-o altă gamă discutând, nu avem în Caragialia și alți "străini" în afara lui Ulyse Fortunesco? Danda-

nache, Venturiano, Catindatul, Safta, Iancu Bogasierul, Țircădău, nu-s și ei "străinii" acestei lumi (în care nu pot, nu vor, ori nu sint lăsați să intre - după caz? Căci Agamița nu intră ca să rămână; iar Venturiano, după o vreme, cine poate garanta că nu va avea și el soarta "pastramagiului"?). În sfârșit, întâmplarea (și nu numai ea) m-a pus în posesia unui manuscris ciudat: el se numește SMOTOCEA ȘI COTOCEA și este subintitulat "comedie în trei acte de I.L. Caragiale și Luigi Pirandello/ după o idee de Ștefan Cazimir". Ludicului (sau ludicilor?) din noi, ca și histrionului din(de) I.L. Caragiale, genul acesta de altoi literar place la nebunie! În fond, este vorba despre un studiu comparatist dramatizat (anunțat inițial în volumul *Nu numai Caragiale*, pp. 74-78) care demonstrează cum seamănă cuplul din vestita proză a românilor, cu cel din nuvela *Identici (Pari)* al italianului. Nostimă ni se pare și ideea de organizare a aplauzelor ipoteticului spectacol: "...În sală se strigă «Autorul! Autorul!» Din stînga își face apariția Caragiale; din dreapta - Pirandello. Se întîlnesc la mijlocul scenei, își string mîinile, se îmbrățișează, apoi se înclină amîndoi publicului..."²¹

Să revenim la patria mămă. Căci și aici s-au identificat ecouri *pre* și *post* caragialeane. Am citat deja destule; un capitol important le dedica Șerban Cioculescu în *Caragialeana* (pp. 312-322); I.L. Caragiale a apărut ca personaj, mai mult sau mai puțin deghizat, în *Capra neagră* a lui Em. Bucuța (demonic poetă-vates), în cartea lui E. Lovinescu *Mite și Bălauca*, la Slavici (*Cel din urmă armăș*), O. Goga (*Meșterul Manole*), N. Petrașcu (*Marin Gelea*), într-o "revizită nesărută" de G.A. Mandy (*N-aude, n-a vede*), și într-o carte atât de proastă, încît ar putea-o citi și Zița, într-un puseu de ambetare absolută (*Caragiale-tragicul destin al unui mare scriitor*, B. Jordan & Lucian Predescu). Personal, într-un spectacol cu *Patima roșie*, (realizat în 1980 la teatrul "Maria Filotti") am încercat să subliniez asemănările celor două lumi: Rudy are ceva din Venturiano - numai că, vorba piesei, "Venturiano a dat peste coana Veta, iar Rudy - peste Tofana". Și în spatele lui Caștriș noi îl vedeam, clar, pe Titircă, iar în mina Tofanei deslușeam, în final, nu un pistol, ci o sticlă cu "vitron englezesc". Să ne amintim de-o replică a Crinei care ar suna impecabil și-n gura Ziței? ("Ce va zice lumea despre o fată care dă înlînire în odaia ei unui bărbat, după ora două noaptea?") sau de una a lui Caștriș, parcă gândită de Chiriac ("Am mușchi tineri și puternici agățați de schelet!"). Și Vicu Mîndra dezvoltă (în *Clasicism și romanticism...*, p. 196) asemănările dintre I.L. Caragiale și unii contemporani: Ranetti, Locusteanu, D. Teleor, Th. Speranția. Iar V. Eftimiu face o comparație evident măgulitoare pentru Ronetti-Roman: "Alături de Manasse, *O scrisoare pierdută* este cea mai bine construită piesă din dramaturgia română" (*Oameni de teatru*, Ed. Meridiane 1965, p. 200).

Revenind la I. Manițiu, nu putem să nu remarcăm că este printre foarte puținii care-i descoperă descendenți în dramaturgia interbelică: Sorbul, Mușatescu, G.M. Zamfirescu, Eftimiu. Mai este de datoriat noastră să ne oprim la Camil Petrescu. Care, după cum știm, a "caragialezat" de două ori: prin *Mitica Popescu* și *Caragiale în vremea lui*. Lucrări de calitate diferite: dacă prima rămîne în istoria teatrului românesc, la

capitolul "comedii", cealaltă nici nu mai trebuie adusă în discuție: dacă în *Mitica Popescu* dramaturgul reabilitează eroul prim ("Un om trebuie judecat după faptele esențiale: este un adevărat lord al loialității, un prinț al bravurei, un cavalier fără prihană. /.../ Forma voit vulgară pe care o adoptă cotidian acest Mitica Popescu este un simplu mod de apărare a vieții lui adevărate și intime - *Modalitatea estetică a teatrului*, Ed. Enciclopedică română, 1971, pp. 189-190), în următoarea se vorbește despre oameni și neoameni la modul proletcultist, se fac atacuri la adresa tuturor instituțiilor serioase ale timpului, se întîlnesc, la modul revuistic, autori reali și fictivi, rude ale dramaturgului și eroi din piese, într-un talmeș-balmeș nedemn de numele lui Camil. La același pol minus al evocării conjuncturale, apăsător festive, se încadrează și *Procesul domnului Caragiale* de Mircea Ștefănescu. Reprezentată în regia lui David Esrig, la Teatrul de Comedie, n-a scandalizat; azi însă este la fel de ne jucabilă precum capodopera lui Baranga mai înainte citată...

Și fiindcă piesa lui Mircea Ștefănescu aduce în discuție tocmai procesul Caion, e bine să ne reamintim că în 1972, mai precis, pe 18 iunie, Muzeul literaturii române a prezentat un fel de teatru-document pe un scenariu alcătuit cu acribie de către un cărturar autentic - Romulus Vulpescu. Acel memorabil spectacol-lectură (despre cara caragialeologiei nu pomensc nimic! oare de ce?) pentru noi prezintă interes și azi, fiind un act ludic exemplar: au jucat atunci, în marea sală de lectură a bibliotecii centrale de stat, (azi) umbre precum Șerban Cioculescu, Al. Oprea, Dan Deșliu, Dinu Ianculescu și, unic vivand, Vulpescu. Cartea se poate citi și azi cu indimenticabilă satisfacție, redemonstrîndu-se, dacă mai era nevoie, că gesturile mari nu aparțin, întotdeauna, marilor nume...

Multe din datele de mai sus sunt, poate, cunoscute. Avînd privilegiul de a vorbi la alt fine de secol însă, într-o lucrare de amploare, nu ne vom sfîi să credem că aducem în fața Instanței literar-teatrale, și date recente, futele & frivole, pe care cărturarilor, oamenilor de bibliotecă nu au răgazul să le înregistreze în memorie; noi, superficialii soitari nouăzeciști, sîntem obligați să le readucem în actualitate. Ca teoretician și practician, sînt forțat să atrag atenția că există pe lume o piesă ciudată, un vodevil intertextualist care a văzut lumina rampei datorită subsemnatului: *Pescărușul din livada de vișini* a lui Horia Gârbea. Textul poate scandaliza, desigur, fiind (așa cum a afirmat o recenzentă) o "salată dulce acrișoară făcută din Caragiale, Cehov, Ibsen, și Shakespeare, lăsată să alunece, spre final, între soluții de parabolă soresciană" (*Cotidianul*, septembrie 1992). Așadar, în acest Babel teatral, alături de Unchiul Vanea (din Cehov), Nora (din Ibsen), Groparul (*Hamlet*), Nikolai Vasilevici (nimeni nu știe exact de unde: Gogol? Turgheniev? Beckett?), Un polițist, O servitoare (poate chiar din casa lui Tipătescu!), apar și rudele noastre Zoe, Prefectul. Piesa lui Gârbea (care, ca și Sorescu, a avut un text prezentat în premieră absolută în Occident) este ofertantă, deși dificilă: căci amestecînd eroii, stilurile, replicile, fabulațiile, ajungi să nu mai știi de unde ai plecat, unde vei ajunge. Dar ca exercițiu dramaturgic mi se pare interesant să-i adun pe cițiva "monștri sacri" ai teatrului scris și să-i lași să se

CARAGIALE

descurce, să se înțeleagă între ei - cum or putea. În ceea ce privește titlul jocului dramatic, acesta ar putea fi, tot atât de bine, *Scrisoarea din Nora*, ori *Groparul din Unchiul Vanea*. Cum am avut *Play Strindberg* de Dürrenmatt, ori *Play Faust* de C. Pepino, nu văd de ce nu am putea avea și un *Play Cehov*, *Ibsen & Caragiale* de H. Gârbea...

Acest text este, s-ar putea zice, o revanșă: ceea ce însuși autorul și-a propus și n-a mai avut timp, ori chemare, să ducă la capăt (imaginea eroilor săi, peste 20 de ani, ca-n Dumas), indeplinește jucându-l său discipol: piesa sa se petrece după ce Trahanache "a dat colul", iar văduva s-a recăsătorit cu Fânica. Cuplu de mitocani tipici, care incurcă un *love-story* ivit între Nora și Nikolai. Agramată, dedată vițliului cartofor, indiscretă și cu veleități de proxenetă, madam Trahanache ot Gârbea are neșansa de-a fi aruncată într-o distribuție superioară; iar conu Fânica e obligat să facă pe arbitru într-un viitor duel (vor să se bată Unchiul Vanea și Nikolai, pentru Nora). Amuzant mi se pare spre final monologul Prefectului, care conform regulii jocului fără reguli, deturneză povata către... *Apus de soare*: "...Unde sunt ai de s-au bătut în duel? Presărați, pe teren. În Poiana Cailor, la Mal, lângă Crînguri, la Podul vechi și la Oase, la Freamătul, la Pupuieti, la Căcirdea! Întrebă-mă și pe mine unde sunt ala și allalt, și Jean ofiterul, și Georges, și Paiata! Și al de-i zicea Biliargiul? Unde sunt și-ăștia și aia? Și Tatăl glonțurilor, Pușkin? Pămînt! Pămînt, domnule!"⁴

Limbajul tuturor lucește, periodic, caragialean ("în împrejurări grave cum este aceasta, voi vă bateți!"); "din această dilemă nu pot ieși"; "cînd toți ochii sînt ațintiți asupra noastră"; pînă și biata eroină ibseniană vorbește cu prefectul precum odinioară Zoe, cu Cațavencu: "*Nora*: Promite-mi! *Prefectul*: Promit! *Nora*: Împacă-i! *Prefectul*: O să-i împac! *Nora*: Organizează un chef! *Prefectul*: Organizez! *Nora*: Chefuiești cu ei? *Prefectul*: Chefuiesc!..." Bolnav de Caragiale, s-ar putea zice că interesantul autor dramatic Horia Gârbea nu mai știe să scrie fără umbra ilustrului clasic peste umăr! O altă dovadă este începutul piesei sale *Cine l-a ucis pe Marx?* (publicată, fragmentar, în revista ieșeană *Convorbiri literare*, martie, 1997). Și aici spiritul său ludic strălucește în toată splendoarea! Vom oferi un citat elocvent:

"La curtea lui Vodă, în Valahia sau Moldova, prin secolul XV, XVI, XVII. (Un străin deghizat stingaci în negustor intră în grabă.) *Străinul*: Măria Sa este? *Boierul*: Este... dar a zis, dacă-l caută cineva, să spui c-a plecat. *Străinul*: Dumneata spune-i c-am venit eu. *Boierul*: Cine ești dumneata? *Străinul* (insinuant): Mă cunoaște dumnealui. (Foarte insinuant) Sîntem prieteni. *Boierul*: Nu poci..." ș.a.m.d.. Acum, pe lângă temeritate creatoare, asumîndu-și riscul anatemizării criticii literare și teatrale, Horia Gârbea urmează să-și continue d'apre-surile, și să ne mai prezinte piese în care, să zicem, nenea Anghelache este fantoma care bîntuie în locuința lui Spirache Necșulescu, sau Pampon și Crăcanel fac parte din trupa actorilor aduși de Hamlet în Elsinore...

Jocuri dramatice, schițe, poezii cu și despre I.L. Caragiale, cu și despre nemuritoarele sale personaje, s-au mai comis, mai ales în ultimii ani, de către scriitori din generații, curente și partide politice diferite. Venerabilul profesor

Șt. Cazimir a înființat, în 1990, Partidul Liber-Schimbist (formațiune originală, care inclusează în rîndurile sale numeroși gazetari, scriitori, oameni de teatru iubitori de Caragiale și de umor; din păcate, partidul a avut o scurtă existență, în 1992 desființîndu-se). Longevivă însă a rămas revista *Academia Cațavencu*, "săptămînal de moravuri grele". Pe frontispiciu este pusă, la loc de cinste, poza eroului (patronului) academiei, iar semnăturile au iz caragialesc (Ginerică Venturiano, Aurora Inoan Democratică Română, Doamna Goe). Unul dintre personajele care apare fotografiat-trucată permanent în paginile hebdomadurului este fostul premier N. Văcăroiu imaginat drept un permanent Cetățean turmentat al politicii actuale (o mostră de legendă la fotografie: "Spiridomnul Meleşcanu și nenea Habarna Văcăroiu, cetățeanul fermentat al PDSR, în piesa *O putere pierdută*");⁵ e drept, nu întotdeauna comparațiile au haz, ori bun gust, dar ele nu pot fi omise dintr-o inventariere exhaustivă a ecurilor caragialești care au invadat, pur și simplu, *mass-media* în ultimii șapte-opt ani. Dacă revista al cărei director artistic este Mircea Dinescu a reușit să se impună pe piața presei actuale, să mai consemnăm, în trecut, alte reluări caragiale meteorice: *Răcnetul Carpaților* (organ al PLS) - decedat după numai trei apariții; *Cetățeanul turmentat*, în două serii, dispărut și el rapid; *Mangafaua* (hebdomadur umoristic decedat după un an). Cu apariții neregulate și vesnice probleme financiare, a rezistat, timp de șase ani, *Mofitul român* (condus de Mihai Ispirescu). A ființat, la Craiova, și o Societate Caragiale (între anii 1977-1987), precum și un festival Caragiale (acesta din urmă, în trei structuri diferite). De citiți ani, prin strădania fundației cu același nume, se organizează festivalul stradal *D-ale Bucureștilor* (în care tineri și vîrstnici încearcă, cu mai mult sau mai puțin succes, să reconstituie epoca, cu vestimentația și cutumele ei gastronomice).

Caragiale însă a intrat și-n schițele umoristice ale contemporanilor noștri; Paul Everac, el însuși dramaturg stimabil în perioada 1957-1990, a scris un amar/usturător pamflet la adresa publicului nereceptiv (vezi volumul de proză scurtă *Ședința balerinelor*, Ed. Albatros, 1977): în el, autorul, avînd neșansa să asiste, la un matineu cu *Năpasta*, în sala mare și frumoasă a noului Teatru Național, se îngrozește de reacțiile grobiene ale elevilor unei școli profesionale, aduși cu forța la teatru și fiind impresionați, exclusiv, de farmecul... popularului Florin Piersic! Este una dintre cele mai savuroase atacuri la adresa semidictismului național și, totodată, un minunat exemplu de teatru-în-schiță (teatru-în-teatru găsînd noi și-n piesele lui Camil Petrescu, ori Mircea Ștefănescu, mai sus citate). Tot autorul piesei *Zestreă*, într-una din rubricile ținute, imediat după '89, în hebdomadurul *Evenimentul*, reia ideea într-un spiritual pamflet politic: *Întîlnire cu domnul Brinzovenescu* (*Evenimentul*, nr. 5, 1990); dialogul imaginar începe cu întrebarea "nu vă mai văd cu dl. Farfuridi. Nu mai sînteți împreună?", la care personajul

⁴ fiindcă am adus, indirect, în discuție acest termen odios, e momentul să deplîngem și noi miile de pagini dedicate marelui scriitor, în care interpretările comuniste, sociologist-vulgare, abundă...

⁵ Și cum îi șade bine unei alcătuirii

explică: "Nu./.../ Mă manipula. /.../ Mă rog, mă manipula el și înainte, dar era o manipulare suportabilă. Ne supăram împreună, trimiteam împreună depeșe semnate anonim. Acum însă, prietenul Farfuridi joacă alt joc: încearcă să mă manipuleze în alt sens decît merge el"... Și poetul George Stanca își intitulează un volum *Angel radios*, în el existînd un poem omonim, care-ncepe astfel: "Adie-n ceruri mătăsoș/ Un vînt de angel radios/ Iar tu aluneci draga mea/ Ușoară albă fulg de nea."⁶ (Ed. Giuleștino - sic! - 1994, p. 128).

Un campion mondial al "rondelurilor de amor" inspirate din replicile eroilor lui I.L. Caragiale rămîne, pînă la ora actuală, scriitorul Aurel Storin, totodată autor de scenarii și texte de revistă. Răsfoind colecția revistei *Uzica* (anii 1995-1997), vom descoperi sub semnătura sa mai multe rondeluri care pornesc de la motto din *O scrisoare pierdută* sau *D-ale*... Exemplificăm: *La datorie*: motto "Eu, nu; eu, la datorie..."; *Țigara*: motto: "Să-mi aprinz numai țigara"; *Dă-i...*: motto "...Dă-i cu bere... dă-i cu vin... dă-i cu vin..." *Dacă e trădare*: motto "dacă e trădare, fie!"; ș.a.m.d. Aceste versuri încearcă o deturnare ludică spre eroticism - mottourile neavînd astfel de conotații. Fiecare rondel începe, invariabil, "Iubito...", continuînd, în general, cu textul împrumutat de la nenea Iancu: "Iubito, eu la datorie/Și seara și la matineu./Că e ușor sau că e greu/E forma mea de frenezie"...; ori: "Iubito, dă-i cu vin și dă-i cu vin/Mi-e cald de-mi sar capacele la bere..."; sau: "Iubito, să-mi aprinz numai țigara/Că am ajuns și eu la trei pachete"...; în fine, "Iubito, dacă e trădare/Vreau cel puțin s-o știi și eu." Firește, aventura nu-i anevoioasă, autorul însuși continuînd să facă declarații autoironice cu termeni... inadecvați ("Iubito, Magafaua știe tot"; sau "Iubito, am un document.") fără să dea dovadă, pînă la ora în care scriem aceste rînduri, că s-ar fi plictisit...

Tot molipsindu-se de la I.L. Caragiale, Octavian Soviany (în *Apostrof*, nr. 6-7-8/1992) dedică o pagină de *Balade & Canzone*, lumii de care ne ocupăm. Acestea-s mai puțin previzibile decît cele anterioare, avînd fiecare dintre ele o autonomie a formei și a fondului. Versurile încearcă să adune eroi, teme, replici din dramaturgia clasicului nostru, în formule sovianyste: "Într-o nefastă marți/Trecută-n cîlindar cu parapon/M-a întrebat o șleampătă de țată:/ - Jucăm conțina oarbă, mă Pampon?" (*Canțona coțcarului fără noroc*); "Curat murdar! Cu furie dementă/Îmi explodează bumbii cite opt./Dînd nas în nas cu falnica sergentă/Ce m-a iubit nebun la patrușopt"(Aria eroică a lui Gagamiță); în fine, "În cafeneaua unde nu-i moral./Și unde strici ce-ai adunat la pungă/Se crede orice cioară papagal./ Sau strașnic ipistat cu mina lungă" (*Balada zisă a cafenelei fără moral*).

Scriitorul, opera, eroii lui, au creat vise senine, sau năluciri, coșmaruri, fantasmă, multor urmași. Paul Constanti-

chisnovate, manuscrisul dactilografiat al dramatizării are atașate, la final, foile partiturii *Astru d'amor - Alla Stella confidente*, traducție roumaine de Dan Dry.

⁶ Vezi, spre edificare, volumul *Procesul Caragiale-Caion* - dosarul

nescu, Matei Socor și Adrian Iorgulescu au pus pe muzică piesele *O noapte furtunoasă* și *Conul Leonida*... Marian Popa, într-o nălucire de erudit intitulată, *Risul* (publicată în compromisa revistă *Săptămîna*, 30 sept., 1977), îl integrează și pe autorul român în familia marilor umoriști (și nu numai) ai lumii: "...Era exact momentul cînd Werther și-o așeza pe masă pe Emilia Galotti, ca să se împuște: Mathias Pascal își băgase degetele în urechi, ca să nu audă zgomotul, iar Zaharia Trahanache privea fascinat strălucirea oțelului pe care i-o elogiase Hans Castorp, Vladimir și Estragon". Dramaturgul Iosif Naghiu a restrîns fantasma, imaginîndu-și-i, la o aceeași masă, doar pe Ibsen și Caragiale (*Solar și glacial*, în *Almanahul literar* 1983: "Discutau... Unul răsucea o țigară din tutun turcesc, celălalt trăgea din pipă. - Tu ce mai scrii, tot drame? - Tot... Și tu, tot comedii? - Tot. - Nu ne mai vine mîntea la cap!... Cum a fost la Berlin? - Ei, parcă nu știi!" ș.a.m.d. În fine, infatigabilul foiletonist, jurnalist și împătimit al gazetăriei, Radu Cosașu, în articolele sale răspîndite (mai ales) prin *România literară* (ulterior, publicate în volum), nu se sfiește să cadă-n caragialism (ba chiar își face un titlu de glorie din asta!), indiferent ce subiect ar aborda: "Duminica asta, damă bună, mi-a dat semn din vreme să mă uit bine la ea. /.../ Îl văzui pe domnul Caragiale-pere intrînd în casa domnului Delavrancea și rugînd-o pe fetița de la pian să-i înceapă ziua pe pămînt cu un «Scărlătescu al dunitale!». Așa-i zicea domnul Caragiale lui Scarlatti. /.../ La orele 17 vine de se leagă *Noaptea furtunoasă* a lui Georgescu, cu care își petrecusem pubertatea, vis-à-vis de parcul Carol, la grădina Odeon, de puteam zice ca Zița despre *Dramele Parisului*..."

Pe Caragiale nu l-am epuizat (din moment ce pînă și Al. Paleologu, în postfața la *Arhipelagul Gulag*, ediția din 1997 a Ed. Univers, se rătăiește la cei care-l consideră pe Soljenițin un gînditor politic mediocru: "Dacă Soljenițin e un gînditor mediocru, atunci adevăratul model acceptabil este Rică Venturiano"); așa cum spiritual afirma Ștefan Cazimir, într-o alocuțiune rostită la *Zilele Caragiale* de la Craiova (ediția 1980), EL NE EPUIZEAZĂ, ÎNTR-UNA!...

revizuirii - Ed. Muzeul literaturii române, 1972.

⁴ *Avanscena* (supliment al revistei *Teatrul azi*, nr. 1, 1992).

⁵ *Academia Cațavencu*, iunie, 1997.

⁶ am respectat lipsa semnelor de punctuație a autorului!

Amurgul unei literaturi

DUPĂ multe amânări, am făcut și cea de a doua mea vizită în Israel. Am aterizat, astfel, după aproape douăzeci de ani, din nou la Tel Aviv și privelește luminilor orașului mi s-a părut cu adevărat fascinantă.

Poetul Sebastian Costin se străduie să-mi ofere un program cât mai bogat de întâlniri cu scriitori și artiști. Numai că, în loc să mă prezinte el unui public iubitor de literatură, m-am pomenit că am îngăimat (și) eu câteva vorbe la comemorarea sa la Uniunea Scriitorilor din Israel. Cu puțin timp înainte de a ajunge eu în Țara Sfântă, Sebastian Costin făcuse un infarct. La comemorarea aceea s-au recitat poezii ale celui omagiat, s-au făcut evaluări critice asupra moștenirii lăuate de dispărut, s-au deșertat amintiri. În sală se aflau scriitori de limbă română și se vorbea doar românește.

Cu puțin timp înainte, stătusem de vorbă la sediul aceleiași Uniunii cu Andrei Strihan, președintele și Shaul Carmel, secretarul secției scriitorilor de limbă română din Israel. Îi întrebam de câteva nume ce-mi sunt cunoscute. Unii, mi-au spus, sunt bolnavi, alții au mai scos o carte acolo sau "în țară", adică în România. Apoi am mai vizitat și alți confrăți, am vorbit la telefon cu câțiva la care n-am mai avut timp să ajung. Pe Mirodan l-am găsit la redacției revistei *Minimum*. Mi-a dat volumul al doilea din *Dicționarul neconvențional al scriitorilor evrei de limbă română*, literele D, E, F. Este o lucrare monumentală, tipică proiectelor ușor utopice ale scriitorilor români. Sigur, la șaptezeci de ani, Alexandru Mirodan face parte din "generația de mijloc" a scriitorilor evrei de limbă română. "Generația tânără" este și ea, în marea ei majoritate, trecută de o jumătate de veac. În dedicația de pe foaia de gardă, autorul mi-a scris că speră să vedem și litera S a *Dicționarului*... I-am spus că și eu sper să ajung să-i pot oferi și ultimul volum din *Cei o sută*. Românul este încântat să vizeze la construcții uriașe, la proiecte pentru șapte vieți; evreul se bazează pe vârsta patriarhilor în asemenea încercări; evreul român sau românul evreu îmbină asemenea fantasme cu obsesiile sale eschatologice.

Nu știu până la ce autor va ajunge *Dicționarul*..., însă e destul să răsfoiești doar și cele trei litere ale volumului II și vei găsi scriitori care n-au lăsat doar o fâlfăire de aripă peste literatura română, ci care i-au schimbat inconfundabil relieful. Despre unii știam destul de multe, despre alții aproape nimic sau chiar nimic. Absolut nimic. De pildă, despre Alexandru Dominic (1889-1942). Actor principal al unei vieți demne de un roman de aventuri, în 1920 Dominic se afla inclus pe lista candidaților pentru Premiul Nobel într-un "Referendum Nobel în Franța și în străinătate" (Franța, Anglia, Germania, Austria, Belgia, Spania, SUA, Grecia, Olanda, Ungaria, Italia, Norvegia, Polonia, Portugalia, Rusia, România, Suedia, Elveția). Printre numele selectate din diferitele țări, aflăm de: H.G. Wells (literatură) și Bertrand Russel (pace) - Anglia; Rainer Maria Rilke (literatură) și Einstein (știință) - Germania; Franz Werfel (literatură) și Sigmund Freud (știință) - Austria; Alberto Viviani (literatură) și Marconi (știință) - Italia; Merejkovski (poezie), Gorki și Korolenko (proză), Lenin (știință) -

Rusia; Upton Sinclair (literatură) - SUA; Knut Hamsun (literatură) - Norvegia. În România: A. Dominic (poezie), Gala Galaction (proză), E. Relgis (pace). Doar și aceste informații din *Dicționar*... ar merita (cel puțin) un articol. Și biografia plină de legende a lui Dominic merită (cel puțin) un articol.

Și alte personaje din *Dicționar* merită (cel puțin) un comentariu. Dar comentariul comentariului nu poate duce decât la o singură concluzie: scriitorii evrei de limbă română - indiferent dacă-i vom socoti evrei români sau români evrei - au lăsat o dâră adâncă în literatura română. Dar... Cu un minim de luciditate, am susținut la comemorarea lui Sebastian Costin că atât scriitorii evrei din România, cât și scriitorii de limbă română din Israel își trăiesc ultima etapă de existență. În România, întrucât eu însumi sunt unul dintre cei ce vor stinge lumina, peste puțin timp în țară nemaiputându-se vorbi despre o "naționalitate conlocuitoare" evreiască, în Israel, pentru că mai toți copiii aliei românești vor mai discuta cel mult cu părinții lor în limba din țara de origine, însă în nici un caz nu vor mai fi dispuși să mai scrie pentru o minoritate tot mai asimilată. Dar tot atunci, la comemorarea lui Sebastian Costin, am afirmat că poporul evreu a supraviețuit printr-un șir de miracole și eu nu am de unde să știu ce minuni va mai face Dumnezeu cu "neamul Sau".

Așa cum am spus, două săptămâni sunt total insuficiente spre a putea (re)întâlni scriitorii de limbă română din Israel. Și asta cu atât mai mult cu cât, după bunul obicei "strămășesc" atât al românilor cât și al evreilor, breasla aceea, atât de specifică, este formată dintr-un șir incredibil de aripi și tabere care, dacă nu sunt pe picior de negare fățișă, se află în raporturi de ignorare suverană. Situație cel puțin curioasă: când te bazezi pe un public limitat și tot mai rarefiat, când potul este tot mai vizibil iluzoriu, aceste scindări nu fac decât să dovedească încă o dată că artistul rămâne artist în orice situație și că el nu poate fi măsurat cu uneltele potrivite "oamenilor raționali".

Data fiind această realitate, îmi vine destul de greu să fac chiar și o repede trecere în revistă a scrisului diferiților autori. Asta pentru că întâlnirile mele au fost aleatorii, iar în prezenta plecării, când s-a organizat la sediul Uniunii Scriitorilor o întâlnire cu mine, am încercat să-i notez pe participanți, dar o veche susceptibilitate a unora dintre cei de față m-a făcut să mă opresc din scris. ("De ce trebuie oaspetele nostru din țară să treacă pe hârtie pe cei cu care a stat de vorbă?" au mârâit vreo doi...)

REVISTELE ȘI ZIARELE. După părerea mea mult prea multe în limba română atât pentru forța celor ce le scot, cât și pentru orizontul de așteptare al cititorilor. Sigur, mi s-ar putea răspunde, chiar și în România există un număr nefiresc de mare de reviste și ziare, printre care publicațiile literare nu fac excepție. Dar, în România, această presă are șansa să se selecteze în timp, pe când în Israel, se pare că, dacă vor rămâne doar cinci cititori de limbă română, tot vor mai apărea șase publicații dedicate lor, una pentru fiecare și una pe care să n-o mai citească *sigur* nimeni. Bineînțeles, în aceste condiții ar fi o naivitate să le

pretinzi acestor foi să fie "doar literare". Nici chiar *Minimum* nu-și poate permite o asemenea ambiție. (În paranteză fie spus, pe coperta numărului 129, pe care o am în față, este notat doar atât: "Suntem o mână de oameni. Dar fiecare deget al acestei mâini îl acuză pe celălalt". Despre ce vorbeam eu?) (Și) în *Minimum* apar știri despre vipuri, notițe mondene, impresii de călătorie, cuvinte încrucișate. Preluând un titlu de pagină, "*Minimum* e om ca toți oamenii", am fi de acord cu autoironia, dar, totuși, nu putem omite din această revistă serioasă articole ca acelea ale lui Andrei Oișteanu sau foarte interesanta replică (în foileton) a lui Sorin Toma la celebrul caz *Arghezi*. Semnături ca I. Artzi, G. Mosari, I. Schechter, S. Cunea, Alexandru Sever, Andrei Strihan, Tania Lovinescu, precum și cronici de carte - uneori polemice - fac din *Minimum* o revistă de cultură.

Un ziar de bună calitate este *Ultima oră*. (Președinte de onoare Iitzhak Artzi, redactor șef Jean Steiger, redactor principal I. Schechter, redactori și reporteri Virgil Duda, Claudia Löbelsohn, Martha Cohen, Eugeniu Obrea, Carol Isac, Ella Bernfeld.) Multe dintre numele deja pomenite semnează aici, iar publicația, apărând în ritm de cotidian, reușește să aibă și valențe informative, cât și de comentariu și de magazin. Desigur că nici *Ultima oră* nu poate să omită articolul despre "sutienu ideal", printre numeroasele informații culturale, cronici de carte și de spectacol, la fel cum nici cuvintele încrucișate nu pot lipsi printre articolele de atitudine despre situația politică și economică. (Studentilor mei de la *Jurnalistică* le repet la fiecare oră de curs că prima obligație a ziaristului este să nu uite nici o clipă pentru cine scrie. În Israel acest lucru s-a învățat foarte bine.)

Ultima oră pune în chenar pe ultima pagină: *Cine se respectă citește Orient Express*. Acesta este un fel de supliment-magazin, avându-l ca redactor șef pe Iosif Petran și ca prim redactor pe același Jean Steiger. Aici părerea publicului doritor de divertisment este respectată din plin, fără a lipsi nici cronici literare, articole de știință popularizată, rubrica "Orizont românesc" etc. Publicația reușește să se mențină la un nivel de onorabilitate.

Revista mea, făcând parte din rețeaua condusă de George Edri, reprezintă publicația tipică pentru un public trecut de prima tinerețe și având nostalgia evenimentului reflectat într-o foaie confortabilă, în genul unor reviste din copilăria acelor cititori. Și, cum tot ce ține de "frumoasele vremuri de demult" constituie un bun inalienabil al fiecăruia dintre noi, *Revista mea* (mai are grupul ei constant de evrei români care o așteaptă. Cele mai multe articole nu sunt semnate și par a fi adaptări (sau traduceri?), iar scriitorii nu se îngheșuie între paginile publicației. Pe aceeași linie merge și *Revista familiei*, publicație care, ca și *Revista mea*, a depășit trei decenii de apariție.

Facla (Magazin) și *Tribuna (Magazin)* ar fi putut foarte bine apărea și în România anilor interbelici. Cu puțină informație, cu puțină distracție, cuvinte încrucișate, glume etc., toate aceste foi mai apar și, deci, se vând. Ele - și poate și altele - reprezintă cea mai bună imagine a publicului larg de limbă română. Nu pot încheia această scurtă enu-

merare fără a pomeni de *Izvoare*, revista Asociației scriitorilor israelieni de limbă română (Asociație înființată în 1973), publicație cu totul laudabilă, o imagine reală a potențialului artistic al colaboratorilor ei. Inedit mi se pare că acest organ al scriitorilor apare sub diferiți redactori șefi de la număr la număr, rămânând însă un foarte serios periodic de cultură și de istorie literară. Atât condițiile grafice, cât și girul unor semnături ne dau imaginea palierului *inteligenței literare* a vorbitorilor de limbă română din Israel.*)

AM în față un vraf de cărți primite de la gazdele mele. Pe lângă *Dicționarul*... de care am mai vorbit, se află câteva cărți de autor. Shaul Carmel, secretarul ("perpetuu") al Asociației mi-a dat *Dor de dor* și *Yitzhak Rabin, Pacea și-a ucis soldatul*. Primul volum, apărut la Cartea Românească, vedește un poet bun, trist, mai mult rânit decât răzvrătit. Al doilea, scris împreună cu Ileana Cudalbu, încearcă să explice prin interviuri "la cel mai înalt nivel" ceea ce pentru opinia publică din Israel nu se poate desluși:uciderea lui Rabin. Și încă de către un evreu! Nimeni, desigur nici asasinul, nu și-ar fi putut imagina impactul tragic și tot mai amplu al acelei zile nefericite. Mai mult decât o explicație, cartea rămâne doar un memento.

Șlomo Leibovici Laiș, președintele ACMEOR-ului, mi-a dăruit o foarte interesantă și documentată carte despre lumea hasidică: *Între legendă și realitate*. Autorul, unul dintre cei mai avizați cunoscători a tot ce mișcă evreiesc originar din România, se dovedește și un cărturar pe șantierul civilizației iudaice. În mod firesc, de la un activist al acestei mișcări ajungem la un universitar: Leon Volovici. El mi-a făcut cadou un *Annual Report* al lui The Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism, o altă lucrare de aceeași factură, precum și un număr din "Cahiers Benjamin Fondane". Leon Volovici este un savant și un om deosebit de cald, care lasă cu modestie în urmă amintiri esențiale. Mă bucur sincer că l-am cunoscut.

Din păcate nu am reușit să ajung la Alexandru Sever, autorul care se bucură astăzi de o recunoaștere târzie (la fel ca Vona, trăind pe alte meridiane). Faptul că nu am apucat să-l văd este unul dintre regretele mele din această călătorie atât de incompletă, la fel cum îmi pare rău că am reușit să vorbesc doar telefonic cu Virgil Duda.

În schimb, am mai primit și alte cărți. De la Solo Har-Herescu o plachetă de poezii și o carte-document, *Generația confruntărilor*. Dacă *În sus și în jos*, opul de poezie, mi-a dezvăluit un indiscutabil poet, care și-a găsit imediat un loc printre autorii din biblioteca mea, cea de a doua lucrare rămâne un îndrumător pentru toți cei interesați de destinul scriitorului (intelectualului) român evreu, devenit prin

* Ca acest amurg este mai prolific decât pare la prima vedere mi-a sugerat și următoarea întâmplare: la întâlnirea de la Uniunea Scriitorilor se șoptea cu entuziasm despre un nou cenaclu și despre o nouă publicație literară românească în curs de a se naște într-o localitate de lângă Tel Aviv. Se perfectau - desigur în mod conspirativ - colaborări, iar uleiul din candelă părea că va mai arde, în mod incredibil, încă o vreme.

UNIVERSITATEA ȘI REFORMA

(Urmare din numărul trecut)

schimbarea domiciliului evreu român. Personajele cuprinse în anchetă dau un tablou cuprinzător, semnificativ.

Pe un cu totul alt registru se înscrie volumul de povestiri satirice primit de la G. Mosari. Prezență activă în viața literară și publicistică a scriitorilor de limbă română din Israel, Mosari reprezintă continuarea: viața literară a avut întotdeauna și pretutindeni comeseni hâtri, cunoscând pe toată lumea, glumind nonșalant despre "cele sfinte", constituind liantul unei societăți de artiști. *Lumea pe dos* este volumul unui autor evreu care, dacă n-ar trăi la Holon, l-am întâlni în mod obligatoriu la Casa Scriitorilor din București sau la o cafenea a artiștilor de la Paris. Pentru că, de oriunde am privi lumea, ea tot pe dos rămâne.

Nu am pomenit aici multe dintre numele celor pe care i-am întâlnit. Nu am vorbit nici măcar despre cărțile lui Sebastian Costin, despre remarcabila sa muncă de traducător în limba română, cum ar fi această plachetă a lui Jehuda Amihai, talmăcită pentru noi din ebraică în *Colecția de literatură a cercului cultural din Petah Tikva*, după cum deslușesc de pe copertă. (Colecție în care au apărut și nume bune din literatura de limbă română.) Să mă ierte Carol Isac, doctorul Solomon, Tania Lovinescu, Sergiu Levin și toți ceilalți că nu i-am amintit. O *voafel* de aventură este aleatorie. Ea nu a vrut decât să arate că pe două continente diferite, scriitorii evrei de limbă română "mor frumos". Impresia pe care ți-o dau confrății din Israel este că ei s-au îngrămădit într-un "ghetou românesc". Un ghetou lipsit de grădinițe și școli. Ei se bucură dacă le apare o carte în România, loc de unde n-au putut pleca în mod real niciodată. De aceea, nu știu cât de adânc va fi stratul de istorie lăsat de scriitorii de limbă română în cultura statului Israel, însă sunt convins că literatura din România are un bogat filon evreiesc. Filon ce nu se prelungește în steril, ci dispore în tot.

Asistăm la o pagină de literatură ce se stinge atât în România cât și în Israel. Ceea ce n-a reușit să facă holocaustul a hotărât istoria. Restul rămâne un bun pentru cercetători. Această etapă este pe punctul de a se termina.

Continuarea - în caz că va mai fi o continuare - o va hotărâ Dumnezeu. Pentru că mai întotdeauna există și o continuare pe care prezentului nu-i place s-o lase să fie întrezărită.

P.S. Înainte de a da drumul acestor rânduri, am primit prin poștă cartea lui Marius Mircu *Treizeci și șase de stâlpi ai lumii*, adică treizeci și șase de biografii ale unor evrei ce au îmbogățit spiritualitatea românească. Alături, un articol decupat din *Viața noastră* (iată încă o publicație de limbă română!): "Cît pe ce un grav incident cu scriitorul Gh. Schwartz". Veteranul scriitorilor de limbă română din Israel, Marius Mircu, povestește în articolul cu pricina că m-a confundat - se pare că datorită mustății - cu "terroristul israelian nr. 1". Noroc că materialul din ziar se termină cu fraza: "Nu orice mustață este odioasă; adesea, dimpotrivă". La cei 89 ani ai săi, Marius Mircu nu se dezmințe și sper ca, cel mult peste douăzeci de ani, când voi mai vizita Uniunea Scriitorilor de limbă română din Israel, să stam mai mult de vorba.

DISCIPLINA ca "feudă". Și de această dată, avem de-a face cu o mentalitate veche pe care cu greu am putea-o numi... socialistă. Este însă, și ea e o incomodă (altă) moștenire a ultimilor 30-40 de ani de învățămînt universitar. Sînt cazuri în care un curs e ținut de aceeași persoană, 3-4 decenii la rînd, uneori, în (aproape) aceeași formă. Pentru unii dintre profesori, timpul pare să fi rămas pe loc: performanță "faustică" pe dos, caricaturală încremenire, cu același "ocean" didactic și istoric-literar în mină. Ce importanță mai are faptul că, între timp, unii tineri de acum 25 de ani sau unii dintre foștii noștri studenți au evoluat, s-au maturizat, scriu mai bine, au publicat mai mult decît ceilalți și înțeleg, probabil, altfel, mai cuprinzător, mai modern fenomenul literar ori teatral? "Feuda" trebuie însă păstrată, e un "drept seniorial", e "a mea". Și, nu o dată, posesorii de "feude" au și o altă normă, în cumul. Așa se explică, în parte, numeroasele posturi vacante la multe, probabil la toate universitățile de stat. Dacă le-am face loc și altora - și locuri există -, am diversifica paleta ofertei către studenți, iar cei ce-și asumă atîtea obligații didactice (unii și la alte universități decît cea unde sînt titulari) și le-ar putea onora (fără să absenteze) pe cele ale normei lor.

Uneori constatăm că unul sau altul dintre cei despre care tocmai era vorba n-a publicat de foarte multă vreme (chiar de 15-16 ani) nici o carte, sau a scos recent, după mai mult de un deceniu, o broșură... în două volume, tautologică în mai toate sensurile. Se înțelege, aceasta e libertatea lui și nu dorim să i-o punem în discuție. "Se menține", crede el, pe linia de plutire, cu scurte articole în presa culturală ("eseuri hermeneuțice", încercări hagiografice) și se întreabă, și cu glas tare, "de ce nu este încă primit la Academie?" Dacă-l privești mai bine, observi că el face parte dintr-un grup căruia i-a plăcut mereu puterea și nici acum nu s-a dezvățat de gustul ei. Vorba unui coleg bucureștean care, tot în această revistă, în urmă cu aproape doi ani, scria despre împrejurarea că mergem și acum pe aceleași culoare cu cei care au decis ani la rînd, înainte de 1989, și decid și acum, nu doar o singură dată, asupra noastră a celorlalți. Cui "antamează" o asemenea temă, i se răspunde invariabil: dar au fost aleși! Și poate că răspunsul ar fi îndreptățit, dacă n-am ști cum se fac, ici și colo, și acum, alegerile, de pildă, cele pentru șeful de catedră sau pentru consiliul profesoral: nu doar fără contracandidați și fără o necesară "expunere de motive", ci și din perspectiva aceleiași mentalități, chiar pe circuitele relațiilor existente, în unele cazuri, de decenii. A-l izola pe cel bănuț/știut că gîndește altfel, sau chiar a-l "scoate din circulație" - și asta - în înțelesul cel mai concret al termenilor - nu rămîne, totdeauna, doar un proiect.

DASCĂL ȘI DISCIPOL. Sînt de acord cu afirmația tinerei colege din București citată anterior potrivit căreia profesorul este acela "care trebuie controlat, forțat, motivat să fie capabil a oferi studentului o formație intelectuală", așa cum sînt convins de necesitatea verificării profesorului "în scopul menținerii competenței sale". Unele universități au elaborat deja chestionare ce vor fi distribuite studenților în vederea unei astfel de evaluări.

După opinia noastră, e necesar să fie evaluat și nivelul calitativ al relației, al colaborării profesionale dascăl-discipol. La acest capitol, stăm poate chiar mai rău decît la celelalte.

În urmă cu peste 30 de ani, exista, în unele țări ale Europei de vest, un fel de aristocrație profesorală: profesorul aparținea unei caste, nu doar neapărat în ordine intelectuală. Revolta studenților din 1968, în Franța, în Germania, în alte țări, l-a adus pe profesor printre "muritorii de rînd", i-a oferit, mai exact spus, un adevărat rol social, l-a așezat mai aproape de cei cărora este menit, adică este obligat să le deschidă un drum.

Deși în învățămîntul românesc din ultimii 60 de ani nu a existat o astfel de "aristocrație" - la noi ființa, mai degrabă, o "castă" plebeiană scolită la fel de fel de "academii" de tipul Salva Vișeu sau Agnita Botorca, ori, mai tirziu, în alt sens, "Ștefan Gheorghiu", ca și la vestitele universități sovietice de spălare a creierelor -, s-a practicat, se practică totuși, după 1989 mai ales, morga academică, distanța "importantă" față de colegii mai tineri, cu deosebire față de stu-

denți. Unii dintre noi par să nu fi remarcat, între timp, că studenții de astăzi sînt, în mare parte, altfel decît cei de acum zece ori douăzeci de ani, că, nu puțini dintre ei, sînt mai informați, mai cultivați, mai umblați prin lume decît cei de altădată și că ei ne "radiografiază" cu destulă și matură exactitate.

PROFESORUL ȘI CETATEA. E lesne însă de observat că, nu doar o singură dată și nu doar la o singură universitate, dascălul este, de fapt, un contra-model. Mă gîndesc, de pildă, la anumiți membri ai Parlamentului, ori foști parlamentari, profesori universitari de meserie, care reprezintă acolo, sau în viața publică, partide mai mult sau mai puțin extremiste. Cîțiva dintre ei sînt, se înțelege, membri marcanți ai partidului lor, oameni cu funcții importante, în PRM, de exemplu. Iar ei au acceptat, în totalitate, fără a se distanța în vreun fel de textul lui, raportul șefului lor la congresul al doilea al acelei formațiuni politice care l-a avut ca invitat de onoare pe unul dintre cei mai periculoși oameni politici europeni - Jean-Marie Le Pen. Altfel spus: ei și-au asumat numeroasele aberații cuprinse în acel text, cele mai multe - anti-democratice, antioccidentale, antieuropeiste, ingust-naționaliste. Două dintre ele ating treapta de sus a sfidării adevărului și bunului-simț istoric și sînt, și una, și alta, înșelătoare la adresa marii majorități a românilor: 1. "Începînd cu 3 noiembrie 1996, România se află sub cea mai primejdioasă ocupație străină. (...) Trădarea de țară a fost ridicată la rang de politică de stat"; 2. "Singele martirilor noștri Mihai Viteazul și Horea, și Tudor, și Iorga, și Antonescu, și Ceaușescu a căzut pe capul nostru în acest sfîrșit de mileniu și ne-a prins în cleștele lui de foc!" ("România mare", nr. 383, 14.11.1997, p. 15). Dacă pe puțini oameni normali îi mai interesează procentul de aberații pe centimetrul pătrat de discurs vadinist, ce vor gîndi/ce gîndesc studenții despre unii dintre acei profesori universitari aflați în "trena" ideologică atît de tulbură a șefului lor peremist? Cum îl privesc oare studenții pe unul dintre cei despre care e vorba filosof de formație, autor, între altele, al unor tablete jenant-encomiastice, uneori neinformate ce apar la rubrica intitulată, vai!, "Memoria amfiteatrelor" tocmai în "România mare"? Întrucît îl acceptă (probabil întru totul) pe C.V.T. ("prietenu' meu", cum îi spune), adică pe cel ce ilustrează, în plan ideologic, exact contrariul principiilor ce au dus la Revoluția Franceză, să se fi lepădat și filosoful nostru de luminismul de care, probabil, face atîta caz la cursurile sale? E dificil de răspuns. Ceea ce pare însă sigur, e că domnia sa ignoră două dintre cele mai importante obiective ale școlii superioare unde lucrează, obiective fixate, în sensul Legii Învățămîntului, prin Carta Universității: 1. "să se promoveze știința în spiritul valorilor democratice, al standardelor morale, al libertății academice, al deschiderii spre integrare în comunitatea științifică internațională și în spațiul de cultură și civilizație europeană"; 2. "să se prevină formele de exclusivism și intoleranță" (s.n.).

UNIVERSITATEA ȘI ELITA. În multe țări ale lumii există colegii, universități, chiar școli preuniversitare de elită; și se mai practică o lucrativă politică a elitelor dirijată de stat (Japonia, Singapore, Statele Unite ș.a.). La noi, timp de aproape cincizeci de ani de comunism, a fost impusă, programatic, o practică exact contrară - aceea de egalizare a indivizilor, dacă nu, de-a dreptul, de promovare a non-valorii. Criteriul selecției pe dos a funcționat, în mai toate domeniile, chiar dacă nu perfect, cu rezultatele cunoscute. Valorile s-au impus, cel mai adesea, pe cont propriu, nu o dată cu sacrificii personale, prin concursul împlinirii sau al împrejurărilor favorabile, ori prin intervenția punctuală a unor personalități ce-și păstrasera, în ciuda a tot, prestigiul. Faptul că, în ce privește numărul de oameni titrați la mîia de locuitori, ne aflăm în urma Albaniei, se explică și așa. Iar un alt fapt, cu mult mai grav, acela că nu știm să ne prețuim valorile, că, și astăzi, oameni foarte dotați, din toate generațiile - și din aceea a ultimei promoții de elevi/studenți olimpici matematicieni, chimiști etc. - fac/încep să facă experiențe exitului, sau că personalități din diferite domenii, impuse ca atare în străinătate, au dorit/au încercat să revină în țară, iar unele au fost silite, mai mult sau mai puțin discret, să se... reexileze, toate aceste fapte sînt tot o consecință a "politicii de cadre" comuniste

cu surprinzătoare efecte pînă acum.

Una dintre prevederile salutare ale reformei Învățămîntului, așa puțin în fapte cum este, e cea privitoare la organizarea studiilor aprofundate și a cursurilor postuniversitare. Ea nu este însă, pretutindeni, înțeleasă ca o șansă de aprofundare reală a unor domenii de cercetare; văzută mai mult ca "omament", forma aceasta de studiu nu suscită interesul scontat printre absolvenți - și asta cu atît mai mult cu cît ei pot constata, de pildă, că programa de admitere la *masterat* este/a fost identică (!) cu cea de la examenul de licență.

E de presupus că grupele de *masterat* (mai ales în cazul în care, la examenul de admitere, a existat o reală concurență) sînt formate din absolvenți de foarte bună calitate. Ei ar putea constitui, cîndva, o parte a elitei intelectuale, într-un domeniu sau altul. Ciclul de studii aprofundate se încheie, după două semestre, cît i se acordă în mod obișnuit, cu o *disertație*. Dacă luăm *masteratul* în serios (mă gîndesc, totodată, la profesori și la cursanți), e greu de admis că, în acest scurt timp, avînd obligații didactice și de pregătire de un nivel calitativ superior ciclului studiilor universitare, absolvenții noștri ar putea redacta, prezenta și susține o lucrare științifică substanțială care să poată fi numită *disertație*. Legea Învățămîntului prevede însă ca ciclul *masterat* să se desfășoare de la 1 pînă la 2 ani. După opinia noastră, în măsura în care *calitatea pregătirii masterale* devine unul dintre scopurile ferme ale învățămîntului superior românesc, ar fi necesar să folosim la maximum timpul oferit de lege.

REFORMA ȘI ADMITEREA LA FACULTATE. Pentru un an, poate pentru mai mulți, ne vom afla, încă o dată, și la acest capitol, în... post-tranziție. Ideea de a lua în seamă media de la bacalaureat în calculul mediei finale a examenului de admitere nu este, în sine, rea. O vreme, pînă cînd nivelul școlii liceale se va redresa cu adevărat (și mă gîndesc la cel interbelic), s-ar putea găsi soluții provizorii, pentru această nouă problemă. Detasarea, de pildă, pe timpul examenului de bacalaureat, a unor profesori de elită, din centrele de cultură mari, la liceele din localități mici ori periferice: s-ar reduce, poate, într-o oarecare măsură, decalajul calitativ, deloc neglijabil, între nivelele pregătirii elevilor de la diverse licee.

Alteceva este însă, va fi, și în viitorul apropiat, mult mai dificil de realizat: *calitatea limbii* pe care o vorbim și o scriem. O știm bine cei mai mulți dintre noi: în perioada comunistă au fost corupte nu doar relațiile normale dintre oameni, nu numai existența noastră psihică, mentalitatea, ci și limba. Un aspect al procesului comunismului ar fi și intrarea în normalitate cu propria noastră limbă. După 1989, cu atîtea libertăți la îndemînă, coruperea limbii, pe fondul unui anume dispreț preexistent față de ea, gîndit ca atare, a continuat, chiar dacă în alte sensuri: acela al nerăbdării, al neglijenței, al nepăsării, al neatenției față de "trecutul" ei - toate - "păcate capitale". E destul să citim cu atenție ziarele, să-i ascultăm vorbind pe (unii) parlamentari, să urmărim emisiuni de televiziune, talk-show-urile mai ales, fără a ne mai referi la conversația cotidiană: se vorbește/se scrie o limbă adesea necultivată, nesupravegheată, redundantă, prolixă, în fraze, nu o dată, aberante. Nici studenții de la facultățile umanistice, nici cei de la *Litere* nu constituie, din păcate, adevărata excepție. Și totuși, de la ei ar trebui/ trebuie să ne vină salvarea. S-ar putea replica lesne: tinerii care studiază două limbi străine nu scriu, în timpul facultății, decît o teză sau două în limba română. Scriu ei oare mai bine, mai expresiv, mai explicit, mai logic într-o altă limbă în care nu s-au născut și nu visează? Oricît s-ar gîndi, unii dintre ei, că, după terminarea studiilor, vor putea lucra/trăi în Australia, în America Latină, sau cine știe unde, cei mai mulți vor rămîne *acasă*, în prezența zilnică a limbii române.

În opinia noastră, ar fi necesar ca una dintre probele de la examenul de admitere în facultățile umanistice să fie o teză redactată în limba română, pe o temă de cultură. În acest caz, nu ce vor scrie viitorii studenți ar trebui să ne intereseze în primul rînd, ci *cum* gîndesc/scriu în limba lor natală.

Pe durată și în măsura în care va crește și nivelul calitativ al școlii generale și al liceului, revenirea la demnitatea și frumusețea limbii române poate fi marea izbîndă a reformei.

Ioan Constantinescu

Și dacă pământul pe care-l cauți nu există, încă...

ÎN biblioteca mea de dans, alături de alte volume ample, savante, bogat ilustrate, păstrez și o broșură subțire, scoasă de absolvenții anului 1988 ai Liceului de Coregrafie din București. Lângă fotografia fiecărui absolvent este și un citat ales de el, socotit semnificativ pentru sine. Mai toate sunt străbătute de un suflu cald, generos, propriu vârstei: optsprezece ani.

Din perspectiva momentului actual, unul dintre aceste citate se dovedește, însă, semnificativ pentru întreaga generație. El a fost ales de Mihai Mihalcea – astăzi coregraf și dansator în grupul *Marginalii* – și redă cuvintele pe care i le-a spus regina Isabella, la plecare, lui Cristofor Columb: “Și dacă pământul pe care-l cauți nu există, încă, fii sigur că Dumnezeu îl va crea înadins pentru a-ți răsplăti îndrăzneala”.

Promoția anului 1988, sau mai exact spus un mănunchi dintre tinerii care-i aparțin, a îndrăznit. A îndrăznit să renunțe la canoane și să-și schimbe mentalitatea. I-au ajutat împrejurările, cu totul modificate după 1990, dar au știut să profite de ele, și, în același timp, au avut puterea să nu țină cont de condițiile adesea precare în care trăim. Și Dumnezeu i-a ajutat să creeze structuri vitale pentru dezvoltarea artei dansului, inexistente până la ei.

Mai întâi și-au creat mici companii de dans, independente, neținând seama de faptul că nu aveau, și nu au nici în prezent, un sediu stabil, adică o sală de repetiții și o scenă, ale lor. Între timp au făcut stagii cu coregrafi străini, în țară și în străinătate, au plecat cu burse, au făcut cursuri de management, au dat spectacole și au primit premii naționale și internaționale. Și, la un moment dat, unul dintre acești tineri, Cosmin Manolescu – alt membru fondator al grupului *Marginalii* – și-a propus să creeze în România un organism similar celor existente în alte părți: un *Centru Inter/Național de Dans Contemporan*, “Chiar dacă nu voi mai dansa și nu voi mai crea nimic vreme de un an, cât mă voi zbate să îl realizez”, mi-a spus atunci. Și l-a creat înainte de a se împlini anul. Și acest *Centru* funcționează excelent în cadrul ARCUB.

Un mic birou cu computere, o bibliotecă încă modestă dar compensată de posibilitatea de a cunoaște tot ce dorești prin Internet, o sală alăturată unde se poate repeta și se pot întruni membri breslei, formează cadrul. În acest spațiu

s-a organizat deja un *Festival al dansului contemporan portughez*; au avut loc stagii cu profesioniști și neprofesioniști, inclusiv cu handicapați motori; aici a putut lucra Gigi Căciuleanu cu un grup de dansatori români pentru spectacolul *Lumea dansului*, organizat de Televiziunea Română; aici au început să se deruleze, deja, întâlnirile ce premerg *Festivalul de dans britanic*, organizat de Consiliul Britanic și Ministerul român al Culturii; aici se editează INFODANS, ajuns la al 3-lea număr și, în fine, aici a fost centrul de activitate pentru *Platforma dansului contemporan românesc*, program desfășurat timp de trei zile, cuprinzând proiecții video și dezbateri pe tema dansului contemporan, precum și două spectacole care au reunit, în două seri succesive, pe scena Atelier a Teatrului Național din București, pe aproape toți coregrații și dansatorii de dans contemporan, din capitală și din țară. Un proiect ambițios și necesar, ca să ne putem da seama care este nivelul la care ne situăm, în prezent, la acest capitol artistic.

Privită global, *Platforma dansului contemporan românesc* se caracterizează prin abundența creațiilor, în mare sincronie stilistică cu mișcărilor contemporane europene de dans, iar valoric situate, desigur, pe trepte diferite. Din suita de creații prezentate în cadrul celor două seri, deosebit de lungi, ne vom opri cu precădere asupra acelor care ni s-au părut semnificative pentru peisajul coregrafic actual.

Astfel, alăturarea, la începutul primei serii, a *Pieseii pentru mai târziu*, realizată de trei tinere coregrafe debutante, cu lucrarea *Periplu sentimental*, interpretată de compania *Contemp*, cu state de vechime coborând până în anii '70, s-a dovedit interesanta dintr-un anumit unghi de vedere, acela al diferenței marcate de tonalitate afectivă. În timp ce creația celor trei eleve din clasa a XII-a a Liceului de Coregrafie din București, Maria Baroncea, Violeta Dumitrașcu și Ioana Macarie, degaja puritate și delicatețe, lucrarea Adinei Cezar exprima o pasiune ardentă, vecină uneori cu dispararea, piesa fiind excelent interpretată, la un înalt nivel profesionist de Liliana Iorgulescu, Simona Iliescu, Andreea Duța, Alina Lazar și Claudia Codirleanu.

În același registru pasional s-a înscris și lucrarea *Missa prophana*, pe muzică de Ariel Ramirez, realizată de Sergiu Anghel, coregraful și directorul celeilalte companii oficiale de dans mo-

dem din capitală, *Orion Balet*. Partiturile coregrafice aparținând liturghiei sacre și celei profane, compoziții valoroase în sine, au fost de astă dată – spre deosebire de varianta integrală, prezentată anterior la Institutul Francez din București – neconvincător asamblate ca regie.

Dar revenind la lucrarea celor trei eleve debutante, ce au deschis prima seară a *Platformei de dans contemporan românesc*, secvențele lor coregrafice, dincolo de sentimentul degajat, s-au situat la un nivel de tatonări experimentale, mai consistente la Maria Baroncea și Violeta Dumitrașcu, mai firave la Ioana Macarie. În același stadiu de experiment promițător, dar nematurizat încă scenic – pe care l-am întâlnit la multe dintre examenele studenților secției de Coregrafie, din cadrul Academiei de Teatru și Film – s-au situat și compozițiile realizate de Varvara Ștefănescu și Sorana Badea, ideile, foarte frumoase ca propunere, neajungând să fie suficient de bine susținute coregrafic. Acest decalaj sensibil între propunere și realizare a fost mult mai mic în cazul piesei *De nicăieri, de pretutindeni*, partitura coregrafică destul de consistentă a Ioanei Popovici.

Trei coregrafi din promoția 1988 și-au dovedit, în schimb, maturitatea creativă, în scurtele dar închegatele lor compoziții coregrafice, în care propunerea și realizarea se suprapuneau, fără rost: Cosmin Manolescu, în piesa *Animalom*, excepțional interpretată de Mihai Mihalcea, care are capacitatea de a sugera, prin plastica sa corporală, în egală măsură, grotescul ca și zborul diafan, cum a demonstrat în lucrarea altui coleg Florin Fieroiu, intitulată *Calător în Iubina*, el însuși fiind apoi coregraful piesei *Memoria corpului secret* (fragment) interpretată de grupul *Marginalii*. Așteptam, cu mult interes, spectacole integrale realizate de acești trei tineri coregrafi și dansatori.

Dar marea revelație a *Platformei dansului contemporan românesc* a fost Daniel Szallasy, format la Liceul de Coregrafie din Cluj și în prezent profesor de dans contemporan la Liceul de Coregrafie și balerin la Opera Română din Iași. Am semnalat prezența sa originală, în calitate de creator și interpret, la două dintre edițiile *Concursului Național de Balet – Oleg Danovski*, de la Constanța. Dar saltul său, atât în calitate de coregraf cât și de interpret, este spectaculos. Și are numai 21 de ani. Lucrarea sa *Cone-*

xiuni invizibile, pe care a interpretat-o împreună cu doi colegi, buni dansatori la rândul lor, Meda Victor și Ovidiu Danci, este bogată în sensuri, densă și deosebit de expresivă ca plastică coregrafică și admirabil interpretată în primul rând de coregraf, un dansator dramatic de o atare forță cum nu a mai avut scena românească de la Ioan Tugearu (nu discutăm deosebirea de stil).

În afară de calitatea unor dansatori și coregrafi prezenți în cele două seri de dans de la Teatrul Național, ne-au mai bucurat și lucrările inspirate din cultura românească, deoarece au fost tratate cu inteligență și inspirație, de o coregrafă din București și de alta din Chișinău. Filonul folcloric a fost pus în valoare, cu toată încărcătura sa simbolică și poetică, de lucrarea Lilianei Iorgulescu, *Sarea pământului*, interpretată de coregrafă împreună cu compania *Contemp*, iar filonul artei culte, prin piesa *Din Eminescu*, a coregrafei Angela Donii, pe muzică de Iulian Gogu, în interpretarea Alexandrei Sosnicov, a lui Ion Neagu și a Svetlanei Gluhov. E pentru prima oară când vedem o piesă coregrafică inspirată de opera lui Eminescu și nu avem o strângere de inimă pentru îndrăzneală, căci nu s-a mers pe ilustrativism ci pe valoarea plasticii corporale, combinată cu aceea a un imens voal, bine folosit, pentru a adăuga un plus de sculpturalitate corpurilor.

Sperând într-o revenire la lucrări mai serios gândite și realizate, ca altele pe care le-am văzut anterior, semnalăm eșecul pieselor prezentate de Romulus Neagu și Eduard Gabia. Șablonul în cazul celui dintâi și superficialitatea celui al doilea, sunt pericolele care le pândesc creația.

Chiar dacă au lipsit câțiva coregrafi, din diferite generații, care se integrează filonului de dans contemporan, imaginea *Platformei dansului contemporan românesc* a fost elocventă. Cu cât generațiile sunt mai tinere, cu atât însumează un număr mai mare de coregrafi. Desigur, mai au de lucrat cu ei înșiși, dar sunt bulgari de aur care trebuie cizelați în continuare. Și un alt lucru deosebit de îmbucurător este că, și la Iași și la Chișinău, au apărut nuclee autentice de dans contemporan.

Liana Tugearu

Ligia Macovei

NE-A PĂRĂSIT, cu o discreție desăvârșită, retrasă în veacul ei de singurătate, Ligia Macovei. Roasă de o boală care te sfâșiește încet cufundându-te tot mai mult în urât, octogenara doamnă trăia despărțită de lume, silită să nu dea ochii cu viața altcum decât ținută pe patul de suferință, în intimitatea pereților ce o înconjurau în castelul ei cu comori.

Cât să fi trecut de când am văzut-o pentru ultima oară? Un deceniu și jumătate, două? Nu mai știu! Dar chiar și atunci îmi răsărea veșnic în minte chipul ei tânăr din perioada promițătoare a începuturilor când, alertă, vioaie, într-un dialog critic pătruns de fine observații, se vedea martora perspicace a propriului meu debut. O întâlnisem în martie 1945. Expunea la Dalles și avea 28 de ani. I-am închinat o cronică admirativă cu unele ușoare rezerve, amestec de bucurie entuziastă și de condiționate nădejdi. Am mai stat de atunci în repetate rânduri de vorbă. Întreaga-i faptură respira prospețime, dublată de o feminitate cocheta și dezinvoltă, lipsită de prejudecăți, sensibilă în același timp la

umor și la ironia subtilă, dar și uneori la replica promptă, tăioasă. Degaja o personalitate puternică, voluntară, traversată totuși de întrebări. Așa avea să se arate a fi toată viața, combativă și totodată prudentă, disciplinată fără exces, severă cu sine și câteodată cu cei din jur, ceea ce nu o împiedica să manifeste înțelegere și camaraderie, având grijă să nu-și pună în cumpană rosturile bunului trai. Mi-a spus odată, intrigată de frachetea incomodă cu care îmi exprimam opiniile: “Ți lipsește instinctul de conservare!” Avea dreptate. Bunul ei simț practic a făcut-o să nu trădeze acest instinct, conformându-se atunci când evenimentele istoriei îl amenințau.

În anii aceia Ligia Macovei încă nu se definise total, deși ceea ce expunea o prefigura. Recunoștea în operele ei, mai ales în desene, o neliniște împletită cu interesul pentru condiția socială a celor dezmoșteniți de soartă. Cel mai adesea mame și copii. Erau proteste împotriva mizeriei și suferinței. Dezvăluiau în același timp latura afectivă a artistei, fondul de vibrantă umanitate, nedespărțit de

aspirația ei către poezie. De aici - din imbinarea fermității protestatate sau și numai subliniat expresive, cu propensiunea lirică - acel contrast de culori vii și acele melodios deformante contorsiuni ale liniei, chemate să îndulcească cu grație un duct uneori agresiv în desfășurarea lui intempestivă. Oscilând între tușuri violente colorate și lacuri ardente cu învâpăiate luciri, între limpezimea liniară a desenelor așternute pe foaia albă și efectul de suculentă plasticitate a pasteii din tablourile în ulei - evitând totodată orice sentimentalism și cultivând, dimpotrivă, ascuțimea percutantă a strigătului - Ligia Macovei se căuta. Era prinsă în mrejele unui ideal ce se vroia generos, dar care, cum bine se știe, n-a întârziat să lase în urmă-i, cu mereu zguduitoare convulsii, un câmp vast de dezamăgiri. Secretară vreme de șapte ani în cadrul conducerii Uniunii Artiștilor Plastici, nu mi-a făcut vreodată impresia să se fi pretat la josnicii. Sunt convins că încă spre mijlocul anilor '50 devenise lucidă. A continuat să deseneze și să picteze, retrăgându-se treptat, fără ostentație, exclusiv în acel teritoriu al visărilor treze și al izbucnirilor lirice care i-au legănat tinerețea.

Astfel au apărut, dominate adesea de prezența sonoră a unui albastru siniliu, o seamă de peisaje, compoziții, natuiri moarte și portrete de factură expresionistă, care stilistic o înscriu pe pictoriță în istoria artei plastice românești contemporane cu o notă particulară ce-i asigură locul. Ca și traiecul liniar, de adesea aspru-nervoasă afirmare, culoarea a însemnat pentru Ligia Macovei un instrument de explozivă punere în valoare a sentimentului, trăit cu o dură intensitate. O singură dată - când s-a lasat furată de nostalgia împărăteștii natuiri - am putut-o surprinde cu culoarea în flagrant delict de tandrețe. Atunci, șuvoiul cromatic cristalizat de obicei în tării disonante de o senină răceală, mi-a apărut a fi transformat într-o delicată urzeală de borangic, cu palori de maramă și sclipiri de smaragd. Cel mai strălucit interpret plastic al lui Mihai Eminescu (și al lui Arghezi, de altfel) din câți am avut până azi ilustrate, printre altele, într-o suită de imagini superbe, alaiul de nunta crăiesc aflător în *Calin - File de poveste*.

În Ligia Macovei arta plastică românească a pierdut un foarte sensibil poet.

Radu Bogdan

De artă sau de balamuc?

UN NEBUN aruncă o piatră și... Iulian Mișu, cineast acum septuagenar, e cunoscut de-o viață pentru inexplicabilele oscilații ale filmografiei lui, uneori "de artă" (*Felix și Otilia*, *Lumina palidă a durerii*), alteori "de balamuc" (*Flacăra cu o singură bretea* ș.a.). De astă dată, Iulian Mișu ne-a venit de hac. Unde se încadrează *Dublu extaz*?

Mărturisesc că - citind comentariile unor confrăți - mă așteptam la altceva: la un film bezmetic de prost și de vulgar, la o nouă "cruce de piatră", la o a doua bretea a flăcăului. Eroare. Maestrul e în formă! În *Dublu extaz* ne dă cu tifla plin de energie creatoare.

E de remarcat, în primul rând, curajul (nebun) de a face, aproape jumătate din film, alb-negru și... mut! La început, sala geme și scîrție ("Ăsta-i filmul? So-no-rul!"), apoi cade în perplexitate. Povestea filmului mut e de inspirație gazetărească: un caporal evadează din armată, omoară patru oameni, apoi se sinucide. Regizorul citește știrea din *Evenimentul zilei* nu în cheie realistă, ci în cheie proprie, dada-mihuistă. În acest cod, totul e posibil:

Dublu extaz. • Scenariul și regia: Iulian Mișu. • Imaginea: Al. Întorsoreanu. • Cu: Costel Cașcaval, Otilia Toma, Dan Istrate, Costi Vâlcu, Daniela Nane, Rona Hartner, Maria Rotaru ș.a.

și pelicanul, și baba, și legătura directă cu cerul ("Doamne, potolește-te, ce dracu'!"). Filmul mut abundă în inserturi, unele absurde ("Plec departe, mamă. Plec, dar nu departe"), altele hazoase ("Sînt de la T.V. Vacks!"), altele în doi peri și scrise cu (involuntare?) greșeli de ortografie. De altfel, e foarte greu de spus ce e voluntar și ce e involuntar în filmul lui Mișu.

Periplul alb-negru și mut al caporalului evadat se intersectează cu porțiuni color-zgomotoase, cu titlul posibil "Scene din viața unei dansatoare de bar și a unui pușcăriaș proaspăt eliberat". În ciuda aparențelor, nici filmul color-sonor nu are vreo legătură cu cinematograful realist. El seamănă cu o operetă "crazy", din care lipsesc ariile. Actorii (cîțiva tineri cu calități cinematografice: Costel Cașcaval, Dan Istrate, Otilia Toma) sînt dirijați să își emită replicile ca și cînd ar descifra un libret de operetă la prima vedere.

Partea color și partea alb-negru nu au mai multă legătură între ele decît o mașină de cusut și o umbrelă. Mișu e ca un magician care tot amestecă într-un joben două batiste, urmînd să scoată un porumbel; doar că porumbelul refuză să apară, el a rămas blocat în mîneca regizorului sau în fundul dublu al jobenului. Și totuși!

După ce depășești starea de perplexitate în care te plonjează filmul, de stupefacție, de consterna-

re absolută, după ce depășești și un moment de exasperare, după ce poți să și ațipești pe alocuri -, părăsești sala convins că filmul a avut, totuși, și clipe interesante. Și atins de o admirație crescîndă: va să zică se poate! Cînd bate vîntul pe platouri, cînd atîția regizori stau pe tușă, în plină austeritate - nu austeritate ci Sahara! -, se poate, iată, să-ți urmezi, pe banii statului, propria nebunie! Se poate să-ți faci de cap - cinematografic vorbind - cu o libertate pe care ar invidia-o orice cineast, din orice colț al Pămîntului.

Evident, Mișu nu a făcut filmul "pentru public", ci pentru el însuși. Și se vede că s-a distrat foarte bine ("Nu filmăm să ne-amuzăm?" Ba tocmai de asta filmăm!) Că nimeni nu ride?, că nimeni nu plînge?, că cronicarii îl cam înjură? -, lui Mișu *realmente* nu-i pasă! În această frenezia a jocului, în această inconștiență sublimă trebuie să recunoști, totuși, un semn de tinerete și de modernitate, un secret care nu e la îndemîna oricui.

De la un punct încolo, nimic nu te mai miră la filmul lui Mișu. Nu te-ar mira nici dacă proiecția s-ar întrerupe și, de la spectatori (cîțuși de puțini) s-ar încasa, cu forța, o taxă de sprijin a reformei din cinematografia românească. Nu te-ar mira nici dacă, din-

Alba-neagra în filmul românesc

spre ecran înspre sală, am fi bombardat cu ouă clocite: "Dobitocilor!" - semnat: Iulian Mișu. "Să trăiască pentru fericirea prietenilor lui! (...) Muzica! Muzica!..."

Și totuși! În această desfășurare de "țacăneală curată" descoperi și momente de *cinema curat*. Ar fi o operațiune foarte laborioasă separarea elementelor în compoziția fiecărui metru de peliculă: cit e "cretin" și cit e "genial". Mișu le amestecă atît de bine încît ele fac, paradoxal, corp comun.

Și totuși! *Dublu extaz* nu înseamnă doar stridente și incoerente.

...Cînd caporalul își urmează misterioasa nefericire și ucide, cînd o scriitoare, bătută de vînt, zboară pe lîngă un calendar creștin, cînd o mamă cu fața răvășită privește în gol, cînd un soldat e împușcat într-o poieniță, lîngă căruciorul copilului, cînd un tînar își pune gitul pe șina de cale ferată, cînd de sinucigaș se apropie un tren, dar și poliștii care vin să-l aresteze -, filmul lui Mișu are ceva din miracolul cinematografului dintîi și din măreția filmului naiv.

O fi nebunia contaminantă? O fi.

Bienala de la Veneția

ÎNTRE ediții, Bienala venețiană "trăiește" prin compartimentul "Activități permanente". Sînt inițiate și se dezvoltă proiecte de cercetare de anvergură, în care sînt integrate personalități, institute și universități; roadele unor asemenea prospecțiuni culturale intră în patrimoniul A.S.A.C. (Archivio Storico delle Arti Contemporanee) - componentă a organismului Bienalei -, pot oferi sugestii tematice pentru strategia edițiilor înseși etc.

În iunie 1997 s-a lansat proiectul "Lo scambio tra le arti nel '900" ("Relații între arte în secolul XX"). Comisia de experți numită pentru a coordona cercetările îi include, între alții, pe Enrico Crispolti și Paolo Portoghesi. În 14 februarie 1998 s-a realizat al doilea studiu al proiectului (după catalogul cuprinzînd temele și strategia propuse în prima etapă), adică un seminar internațional condus de președintele Bienalei - Lino Micciché - la care au fost invitați să conferențieze specialiști cunoscuți din diverse domenii, înafară de aceștia participînd și membrii (nu toți) comisiei sus-amintite, invitați italieni și străini (între aceștia din urmă și curatori implicați în ediția din 1997 a Bienalei de artă).

Ziua în care a avut loc seminarul a fost aceea a Sf. Valentin și a coincis cu deschiderea Carnavalului, dedicat anul acesta lui Casanova. Veneția sta deci în acea zi, mai mult decît oricare alt oraș al lumii, sub semnul iubirii, un semn potrivit și pentru o reuniune culturală unde să se discute despre raporturile între arte. Pe străzi auzeai multe limbi ale pămîntului și vedeai numeroase personaje amestecîndu-se cu trecătorii obișnuiți. Seminarul ocupînd dimineața și după-amiază pînă în seara timpurie,

din suvoiel ideilor m-am trezit în cel al străzilor pe care se aprinseseră cununii de lumini sărbătorești. Măști, costume, pălării, rafale de confetti, concert de muzică de diverse stiluri în Piața San Marco - iar după miezul nopții, grupuri de tineri s-au strîns în jurul cîte unui chitarist și/sau percuționist, în zone limitrofe celebrei bazilici, cîntînd și dansînd...

Între materialele oferite asistenței la începutul seminarului, era și unul intitulat "Cronologia interdisciplinară a Bienalei de la Veneția". Simpla istorie în date a acestei seculare instituții (debut în 1895) confirmă faptul că Bienala integrează mizeloz sale fundamentale favorizarea și concretizarea relațiilor între arte. Domeniile Bienalei, afirmate pe rînd, sînt: artele vizuale, filmul, teatrul, muzica, arhitectura și dansul (aceste "sectoare de activitate" sînt enumerate în noul statut - instituția se privatizează de acum înainte).

Pe de altă parte, conceptul care dădea și titlul seminarului, este la ordinea zilei în dezbaterile culturale din întreaga lume, apremînd fenomenul artistic în înseși manifestările sale. El se reflectă - s-a putut constata - și în strategia, "desfășurările de forțe" ale edițiilor recente ale Bienalei venețiene: să ne amintim doar că una din sintagmele prin care Achille Bonito Oliva își definea intențiile atunci cînd a fost curator general al ediției din 1993 (arte vizuale) era "coexistența limbajelor".

S-a subliniat și în cadrul seminarului ideea că problematica raporturilor dintre arte nu este nouă - ea poate fi urmărită începînd din antichitate, secolul XX fiind însă cel mai marcat de această preocupare, de la avangarda istorică pînă astăzi. Teatrul antic, spectacolele

Renasterii, arta Barocului constituie "precedente" semnificative, iar ca precursor apropiat al direcției de investigat care ne interesează, ar fi noua generație a ideii de "sinteză a artelor" așa cum s-a constituit ea în ultima treime a secolului trecut.

Conferențiarilor invitați confirmau prin ariile de preocupări interdisciplinaritate seminarului - se întîlneau teoria și istoria literaturii, istoria și critica de artă, arhitectura, cinematografia, muzica (à propos de aceasta din urmă, Luciano Berio a fost prezent doar prin textul difuzat în sală). Intervențiile au fost cu caracter general, metodologic, dar și punctuale. S-au făcut incursiuni istorice în subiect, a fost "scanată" actualitatea sub impactul globalizării informaționale și al "new media", s-au lansat ipoteze de lucru și s-au formulat puține verdicte - prudența, tatonarea, sînt modalități de abordare mai potrivite unui subiect atît de complex.

Renato Barilli a sondat limitele esteticii în confruntarea cu problematica în discuție, și relevanța limbajelor alternative începînd cu Dadaismul, pentru a ajunge la noul tip, contemporan, de asociere între cuvinte și "icons". Umberto Eco, într-un eseu cuceritor, a încercat să demonstreze, intercalînd și accente de ironie relativizatoare postmodernă, că nu este nimic nou sub soare în chestiunea raporturilor între arte, de la "spectacolul" teatrului antic la acela al discotecii anilor '90. Emilio Garroni, aplicat în efortul de sistematizare al teoreticianului, a scos la lumină "raportul intern" între arte, cel "extern" și "combinarea" lor. Vincenzo Cerami, pomînd de la istoria literaturii către film, a pus în valoare "limbajul cinematografic" preexistent filmului, subliniînd poli-

valența "privirii" și rolul "mișcării". Marco De Michelis a raportat alte limbaje artistice la cel al arhitecturii, amintind funcția orchestratoare a acesteia în cîteva etape ale modernității. Jacqueline Risset a plasat tema generală dezbătută în contextul suprarealismului, atrăgînd atenția asupra punctelor noi de vedere introduse de acesta, de la deconstrucția limbajului prin scrierea automată, la filmul suprarealist.

"Last but not least" în trecerea mea în revistă a intervențiilor, cea a lui Peter Greenaway. De altfel, el a cucerit întreaga asistență, atît pe ceilalți conferențieri cît și pe publicul. Cineastul britanic nu a prezentat un discurs teoretic, ci propriile realizări din ultimii ani și o serie de proiecte, unele de amplă perspectivă, grăitoare în ansamblu pentru caracterul multimedia al preocupărilor sale (expoziții, spectacole scenice, filme, de multe ori acestea fiind, toate, componente ale fiecăruia din proiecte). Greenaway a vorbit convingător atît despre complementaritatea limbajelor cît și despre specificul filmului - în opinia celui ce a semnat pelicula "Prospero's Books", filmul nu va deveni o artă de sine stătătoare pînă ce nu va scăpa de patru "tiranii", care-i subminează încă autonomia: "tirania textului", a "cadrelor" ("frame") moștenit de la "fereastră" renascentistă, a egocentrismului actorului, și de "tyranny of the camera" (a se ajunge în cinematografie la convingerea lui Picasso: "Am pictat ceea ce am gîndit, nu ceea ce am văzut").

Lino Micciché a încheiat seminarul spunînd că acesta s-a dorit o urare adresată Bienalei ce va întîmpina anul 2000.

Adrian Gută

PREPELEAC

de Constantin Toiu

Cum ar fi Zidul...

11 MARTIE 1979. EXISTUS... Ca o ieșire din impasul istoric dat. Se amină...

Ani numărați, se vor număra de la anul 2000... în jos, în scădere, în felul în care sunt numărați ceilalți ai celorlalte milenii, începând, sau sfârșind cu anul zero, după care începe era noastră, urcând. Este de fapt o eroare să fie numărați din acest punct zero anii civilizației umane, europene... Era creștină este mult mai mică în raport cu mileniiile, să zicem, ale civilizației egiptene... Aici se află marea greșală a numărării obiective a anilor... îndelungată... în care specia umană a luat act de ea însăși, de superioritatea?... ei; ...nu superioritate; mai mult: de faptul că ea este, în devenirea terestră a vieții organice, cu totul altceva; poate, ... poate decizia bruscă, ...decizie?... nici decizie nu-i bine zis, ... tot *faptul* e mai bine, ca formulă vagă, deci lipsită de pretenția de a ști ceva precis, ...; faptul de a se cunoaște pe sine însăși, ... *specia*, ...de unde *veriga*, ... conștiința individului, individ cu individ, generație cu generație și așa mai departe... Pornisem de la număratoarea, relativă, nu cea adevărată. De aici se poate spune că întregul, *specia*, *Omenirea*... în marșul ei către?... ce? nu se știe, și în acest punct al necunoașterii, intervin religiile lumii care se confundă, toate la un loc, ... anume că Cineva, deasupra, ne urmărește, ne veghează, indiferent de nume... Nu cumva această formă de religie căpatată, la un moment dat, nu este altceva decât ideea de *Omenire* în mers? conștiința antropologică... proiectată în sus, concentrată în ființa unui Creator Unic?... Cine sa știe acest lucru, dacă nu specia hiperdezvoltată ce a luat act de ea însăși în mersul ei către?... Iarăși, nu se știe. *Omenirea*... natura să fie, de fapt, Zeu? - în lipsa altui cuvânt, ... Deus sive Natura? Punctul ultim, ca al piramidei, spre care se îndreaptă, se vor îndrepta pînă la capăt generațiile, lăsându-și unele peste altele oasele în straturile planetei din ce în ce mai aglomerate... Noi nu vedem ansamblul propriei noastre substanțe care-i specia în devenire. Nici nu avem cum a-l vedea și nici bine nu ar fi să-l putem concepe... Altfel, nici nu am mai putea vieții, copleșiți de grandoarea putrefacției necesare, spre a reinnoi, mai clar, țelul... Ne vedem pe noi înșine, care trăim decenii cu decenii, fără a avea vreodată, decât în mod abstract, vederea de ansamblu...

E ceva, în mic, asemănător cu edificarea Marelui Zid chinezesc de un imens număr de generații, definiți... Psihologii moderni au admirat și admiră metoda chineză psihologică de totdeauna de a-și ajuta supușii să lucreze în condiții *suportabile* la această construcție gigantică și care se vede perfect de la marile înălțimi ale stratosferei. Dacă, teoretic vorbind, fiecare individ lucrător, în China de atunci, ar fi avut, de la începutul muncii sale, imaginea de ansamblu a *Zidului* întreg, nici nu ar mai fi avut tăria, sau răbdarea, să se apuce de treabă, uriașă întindere ce trebuia acoperită copleșindu-l... De fapt, zidul, în întregime lui, se bazează pe o minciună *strategică*. Șefii-constructori ai vremii înțeleseseră din capul locului dificultatea de a munci având în cap sau în față imaginea aceluși imens Lanț calărind văile și munții abrupti și puși să execute ceva ce depășește cu mult capacitatea de răbdare și de efort a unei singure

vieți... Și-atunci, ei, ca șefi conștienți de slăbiciunea umană de a tolera în condiții normale *Întregul* cosmic - inuman prin firea lucrurilor, - îi convinseseră pe cei mînați cu strășnicie la treabă - că mare lucru nu prea aveau de muncit decât să facă zidul *de-aici și pînă colo*, din punctul *a*, numai, pînă în punctul *b*, atît și nimic mai mult, o distanță de cel mult cinci-zece metri lungime, după posibilități, sau după natura terenului.

Un om suportă orice; numai să nu fie depășită măsura lui; care, oricît de puternică ar fi, este limitată. E drept că, cel puțin în Europa, se spune, sau există o zicere echivalentă observației... *să nu-i dea Dumnezeu omului cît poate el să îndure*, ... E vorba de excepțiile individuale, sau *personale*. Ca masă, umanitatea, orice parte a planetei ar ocupat-o, nu rezistă în fața unei imagini, - *cum ar fi Zidul*, - de unde și eșecul comunismului a cărui lipsă de fler a fost că a arătat *de la început* "vitorul de aur al omenirii", adică imposibilul... Kafka, - acum îmi amintesc, - a scris despre strategia edificării *Zidului*. Nu numai în *Procesul*, el anticipează imposibilitatea omenirii de a sări peste propria ei natură; deși încercări s-au făcut, se fac și, poate, se vor mai face.

Astăzi, în 1998, după ce, în deceniul trecut, am văzut cu ochii mei *Zidul* și după ce am umblat gîfîind pe creasta lui largă, urcînd ușor, contemplant munții și văile imense ale Asiei răsăritene de care se apăra, înțeleg altfel *Zidul*. Altfel decât înainte să-l fi văzut. Ca pe o metaforă doar. E, dacă vreți, una din infinitele fețe ale subconștientului nostru păstrînd în el un fel de tezaur ascuns. Un tezaur de semne, de chemări și interdicții. Să-i spunem *Complexul Zidului*?... Cum și există, de fapt, în psihanaliză, un *Complex al ușii închise*. Zidul este orgolioasa izolare a unei anumite Specii față de tot restul lumii, și, mai ales, de crezurile, ideile acesteia. El simbolizează absolutismul, totalitarismul, - și nu avem decât să ne gîndim la celălalt zid, abia fărîmat, care tăia în două Berlinul.

Partea Speciei din noi capabila să fabrice, - nu Piramide, care nu sînt decît niște gropi... inverse. săpate în sus, în aer, ale Transcendentului trasat pe scoarța terestră, - să fabrice, să înalțe Ziduri pare *Sistemul de apărare contra inamicilor noștri*. De fapt, contra noastră înșine, cînd refuzăm, cînd nu admitem, cînd încercăm să păstrăm și să impunem punctul nostru de vedere personal. *Gigantomania* este, nu numai ca instrument politic, și o teamă instinctivă a oamenilor, de moarte, împotriva căreia vrea să lupte construind mega-litic: în primul rînd, și clar, în această privință, - piramidele.

Celălalt tip de civilizație, tipic europeană, cu a ei democrație și valoare a individului, pornind din Hellada, se bazează pe altceva; pe ceva invers decât *Zidul* ridicat împotriva celorlalte ca și, indirect, a propriilor noastre spaime... E vorba de ceea ce îi cerea Socrate omului: *Cunoaște-te pe tine însuși*...

E libertatea umană, creatoare, înaintea căreia nici un zid, oricît de strășnic, nu poate face nimic.

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea XVII

Dragușeni-Fălticeni, joi...

Onoratului Domn
Alexandru Secară,
Rotopânești

Dragii mei părinți,

UN COLEG de-al domnului Kaulbach, pictor și sculptor, i-a înmînat un caiet cu însemnări dintr-o călătorie în răsăritul Europei, de la Constantinopol la St. Petersburg. A traversat și Moldova de la Galați la Suceava. Am copiat pentru voi cîteva rînduri care vă vor interesa poate, fiindcă drumul neamțului a trecut aproape de casa noastră.

"(19 iulie) Poștalionul s-a stricat cînd am plecat din stația de poștă Dragușeni, în fermecătoarea vale a rîului Moldova. Se rupsesse oiștea și spre urmirea mea toți cei care s-au strîns să privească nenorocirea, făceau haz și rîdeau de surugiuul nostru. Printre pasageri era și un nobil moldav, domnul Goilav, care a avut bunavoința să mă informeze asupra motivului ilarității generale. Pe surugiu îl chema Irimia și în limba lor există o zicală - s-a ciocnit ca Jeremia de grilaj - a cărei semnificație mai profundă n-am sesizat-o, dar transcriu fraza așa cum mi-a dictat-o domnul Goilav, 'a nimerit-o ca Irimia cu oiștea în gard'.

S-a improvizat o legătură de sîrmă și am pornit ca vîntul spre stația următoare, Fălticeni. Aici am rămas două zile, care toată viața îmi vor rămîne adînc săpate în memorie ca un triumf al plăcerii.

(21 iulie) N-am putut accepta invitația domnului Goilav să locuiesc în vila sa, într-un sat la puțină distanță de oraș, fiindcă persistam în naiva credință că axul vehicolului nostru va fi repede reparat, deci o problemă simplă de caroserie. N-am știut că accidentul a fost o inscenare a personalului pentru a rămîne la Fălticeni, la iarmarocul de Sfinții Ilie. Primul meu sentiment a fost de revoltă, dar cînd, însoțit de gazdele mele, familia nobilului Ciurea, m-am dus să văd spectacolul, am avut toată înțelegerea pentru intîrziere. Am desenat, am făcut zeci de schițe, grăbit să nu pierd nimic din ambianța chermize, din figurile originale, din pitorescul chioșcurilor și al corturilor, din fota nemaipomenită care te contamina. Pe lîngă diferitele scrîncioburi și carusele, o mulțime de păpușari, saltimbaci și atleți, pe lîngă îngrămădeala de cir-

ciumi ambulante, mișunau sute și mii de vizitatori, parcă veniți din toată lumea. După ce, cu multă răbdare, cercetai lanțul nesfîrșit al tarabelor de stofe și de blănuri, toate în culori atrăgătoare, nimereai, mai la vale, în tîrgul de grîne și apoi în acela de vite cu vaci lăptoase, boi puternici, miei și porci, care făceau o hărmălaie mai grozavă decât vocile negustorilor care își laudau marfa. De cînd sînt, nu am văzut cai mai făloși ca aici, nici la noi, nici în hergheliile sultanului. Țăranii cumpără și vînd și ei ce pot: covoare, cămăși, prosoape și alte produse casnice. Am stat multă vreme de vorbă cu un băiat foarte dezghețat, venit la tîrg dintr-un sat de la munte cu numele de Humulești. El a încercat să-mi vindă - n-o să mă credeți! - o pupază vie pe care o ținea ascunsă în sin.

Orașul Fălticeni este așezat pe trei dealuri, are 80 de străzi și aproape 8000 de locuitori dintre care mai mult de jumătate sînt izraeliți. În afară de un paraclis în incinta spitalului mai sînt două biserici ortodoxe: Adormirea Maicii Domnului, catedrala din 1827, și Sf. Ilie care a fost refăcută de curînd, înlocuindu-se lemnul construcției de la 1765 cu zidărie solidă."

Închei aici notițele călătorului german. Nu e așa că sînt interesante? Păcat că el n-a acceptat invitația domnului Goilav, bunul nostru vecin din Rotopânești, pe care l-a cunoscut în poștalion. Ar fi văzut și biserica de la noi, dar mai ales școala care este mîndria Țării de Sus. Poate v-ar fi cunoscut și pe dumneavoastră, și eu aș fi avut prilejul, stînd la Kaulbach pe cerdac în compania dragălașei Josefa, să citesc despre voi și despre Șomuz și toate livezile noastre, unde desigur s-au copt perjele și merele și gutuile, să-mi amintesc locurile de care mi-e atîta dor.

Va mai scriu că despărțirea de venerabilul canonic mi-a fost de două ori dureroasă. Întîi, îi duc lipsa, nu mai ascult vorba lui blîndă și cumpătată; în al doilea rînd, după împărțeaua banilor de la Milano, îmi cam fluiera vîntul în pungă. Deocamdată mai merge, dar în curînd va trebui să apelez la sprijinul vostru, chiar cu riscul de-a renunța la o parte din moștenire, arendînd sau vînzînd cîteva zeci de prăjini din livezile de la cărămidărie.

V-a arătat Aglaia răvașul ce i l-am trimis?

Va saruta mîinile, fiul Enache.

POLIROMNOUTĂȚI
martie '98Jean Delumeau
Păcatul și fricaPaul Cornea
**Introducere
în teoria lecturii**Gail Kligman
Nunta mortului
Ritual, poetică și cultură populară
în TransilvaniaCarl E. Schorske
Viena fin-de-siècle
Politică și culturăVladimir Jankélévitch
Iertarea

În pregătire:

Mihail Psellos Cronografia. Un veac de istorie bizantină
F.M. Dostolevski Idiutul (traducere nouă)

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C.Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)6138978
Brașov, str. Toamnei nr.7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● Actualitatea editorială ●

Zarvă pe calculator

NU se poate vorbi de actualitate editorială în Statele Unite fără a spune ceva despre computere și feminism, cele două dominante ale vieții intelectuale, dar și ale existenței de zi cu zi, de pe Noul Continent. Ambele, din păcate prea puțin considerate la noi: computerele pentru că ne aflăm încă într-un Ev Mediu tehnologic, iar feminismul pentru că acest interesant și provocator (la modul serios, nu în sensul simplu și vulgar al termenului) curent de gândire a fost asimilat prost, priceput surprinzător de greșit și în consecință repudiat zgomotos, cu toată pripeala și vulgaritatea ignoranței în domeniu.

Persuasion and Privacy in Cyberspace, cartea pe care o voi comenta în cele ce urmează, are avantajul de a pune în lumină amândouă chestiunile mai sus-menționate, și computerele și feminismul. Autoarea, Laura J. Gurak, este o tânără profesoară universitară, una dintre puținele umaniste cu un doctorat primit din partea unui institut politehnic, specializată în abordări ale discursului tehnologiei moderne din perspectiva unor scheme de analiză provenite din retorică clasică. Cartea, apărută foarte de curând, poartă girul intelectual al unei edituri de mare valoare, Yale University Press. Scrisă într-o manieră foarte simplă și dinamică, cu vervă și limpezime, *Persuasion and Privacy in Cyberspace* este una dintre primele cărți care oferă un comentariu de proporții al comunicării prin intermediul computerelor ca formă specială de interacțiune între indivizi. Fără jargon tehnicist (și când spun tehnicist mă refer și la computere dar și la terminologia retoricii) de prisos, volumul se citește pe nerăsuflăte: e suficient să ai un minim interes pentru calculatoare, mai ales pentru Internet, sau să fii cel puțin conștient de importanța acestui nou mediu de comunicare și de felul în care va modifica el mentalitatea noastră, precum și modul în care ne reprezentăm realitatea și pe noi înșine, pentru ca observațiile Laurei Gurak să te captiveze.

Întrebarea (implicită, nu formulată direct) la care cartea se străduiește să răspundă e una elementară, și totuși destul de complicată. În ce măsură este Internetul, ca arenă publică de conversație și dialog între indivizi din întreaga lume, care uneori nici nu se cunosc între ei, un spațiu privat, populat de comunități virtuale bine organizate pe baza unor anumite reguli

și principii care le dau coerență, unitate, și astfel putere? Aparent, simplul mod de a pune problema în felul acesta e bizar. Așa-numitul cyberspace (nu cred că există un echivalent românesc, termenul se referă la universul discursiv al Internetului) este al tuturor și al nimănui în particular. Sigur că aceia care au acces la cyberspace sînt inevitabil selectați după criterii implicite, cum ar fi o minimă competență tehnică, menită a îți permite întrebarea computerului, dar și un anumit statut social și intelectual, căci îți trebuie o oarece educație pentru a fi conștient de rolul tehnologiei în lumea modernă, dar și un venit suficient pentru a asigura achiziționarea aparaturii și a serviciilor cu pricina, computer, modem, cont de internet. Însă odată operată această triere, tot rămănim cu un set practic gigantic de persoane, diferite ca vîrstă, ocupație, sex, naționalitate, opinii politice, religie, care se pot oricînd, prin intermediul grupurilor de discuție de pe Internet (numite Usernet, Newsgroups, sau Listservs), contacta unele pe celelalte. Există filozofi care privesc cu mult scepticism fenomenul comunicării obișnuite, față în față, pentru că, susțin ei, potențialul de agresiune și spațiul de dezacord sînt prea mari ca să avem motive legitime de a spera că ne putem cu adevărat înțelege unii pe alții. Și atunci, ce șanse de comunicare avem într-un spațiu virtual, în care existăm mai mult ca ficțiuni, ca metaforice "adrese", simple combinații de litere și cifre orientate în jurul celebrului @? E adevărat, rolul computerelor este unanim recunoscut ca fiind acela de a grăbi ritmul vieții noastre, deci și viteza comunicării, însă de nicăieri nu reiese că tastatura și ecranul o pot face neapărat și mai clară, mai rațională, mai transparentă.

Oricine a participat vreodată la o discuție pe Internet, indiferent de ce tip și sub ce formă, trebuie să fi experimentat senzația pe care o ai cînd intri într-o încăpere plină de inși care vorbesc toți în același timp, aparent complet dezinvolti, dar scufundați într-o beznă totală. Deși îl auzi perfect pe Celălalt (i.e., îi citești mesajul, care are uneori avantajul de a fi construit ceva mai elaborat, deci și mai clar, decît o replică orală), nu îl vezi, habar nu ai cine e el, ce intenții paraverbale ascunde, ce urmărește etc. Dar și mai bizară este senzația că toate aceste voci care vin din întuneric se cunosc perfect între ele. Discuția decurge foarte firesc, se glumește (oricît de serios și de orientat pe profile strict

profesionale ori academice ar fi forumul respectiv), se dau sfaturi, se fac urări de însănătoșire, șicane, se birfește, se și injură. Firește, e de la sine înțeles că și comunicarea în cyberspace respectă toate "canoanele" flecării cotidiene. Dar e important să recunoaștem că există un ceva distinct al felului în care conversăm unii cu ceilalți, din solitudinea și intimitatea unui ecran protector.

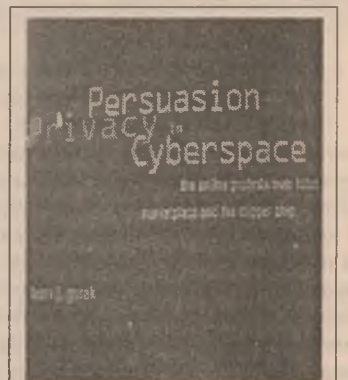
Toate acestea sînt probleme pe care Laura Gurak le abordează în cartea ei pornind de la două situații concrete, mai precis două scandaluri declanșate pe Internet prin 1993-1994. Unul dintre ele a fost provocat de un program de marketing lansat de firma de software Lotus, care a elaborat un soi de bancă de date computerizată conținînd profilul de cumpărător al 120 de milioane de consumatori americani. Adică: numele, adresa, numărul de telefon, profesia, statutul social și venitul a 120 de milioane (repet cifra, pentru a nu se crede că ar fi o greșeală de tipar) de persoane reale. Scopul acestui program era de a fi folosit de diverse firme în stabilirea unor strategii de marketing eficiente, bazate pe informații despre tipurile de produse cumpărate cu precizie de americani, sumele cheltuite lunar, și așa mai departe. Mii de "cetățeni" ai Internetului, dar și ai lumii reale, au văzut acest program și au protestat vehement împotriva lui, invocînd dreptul fiecărui individ la o existență privată, ferită de curiozitatea celorlalți, indiferent de scopul profesional al unei asemenea curiozități. În cele din urmă protestele i-au determinat pe cei de la Lotus să abandoneze acest program. Cel de-al doilea scandal a fost declanșat de conceperea unui cip de computer (așa numitul Clipper Chip) capabil să descifreze orice mesaj de poștă electronică în scopuri militare și de securitate națională. Protestele susținătorilor dreptului la comunicare privată pe Internet au fost la fel de intense ca și în primul caz, și din nou au dus la abandonarea cip-ului respectiv. Acest al doilea caz, însă, prezintă o particularitate interesantă: una dintre puținele, dar influentele susținătoare ale cip-ului, specialista în tehnici de incryptare, a fost supusă unui veritabil atac misogin de către opoziția proiectului. Scandalul, așadar, a căpătat o dimensiune foarte interesantă pentru o analiză feministă.

Pînă la a intra în detalii legate de războiul între sexe pe Internet, să comentez pe scurt în ce anume constă analiza retorică a acestor episoade făcute de Laura Gurak.

Din păcate (sau din fericire?), aparatul teoretic al investigației e destul de sumar: puțin Aristotel, mai ales acele pasaje anecdotice și empirice din Retorica Stagiritului, Kenneth Burke, o adevărată autoritate într-ale retoricii în America, dar prea puțin cunoscut peste ocean, Lloyd Bitzer, un teoretician care a scris o singură piesă seminală despre situația retorică și felul cum este ea constituită. Interpretarea liberă de constrîngerii teoretice a autoarei mi se pare însă foarte izbită. Pornind de la cele trei componente aristoteliene ale retoricii – logos, patos și etos – Laura Gurak insistă mai ales asupra etosului comunității de Internetiști, asupra felului în care aceștia și-au construit o imagine despre ei înșiși (o persona, în termenii retoricii) capabilă să îi prezinte în fața celor de la Lotus și a guvernului Statelor Unite drept un grup unitar, decis și rațional, de a cărui opinie trebuie ținut seama. Reconstituind aceste strategii de persuasiune bazate pe etos, Gurak reface totodată istoricul scandalurilor, maniera în care un mesaj electronic a destepat reacții de la alți membri ai grupului de pe Internet, a ridicat probleme la care ceilalți nu se gîndiseră, a instigat chiar atitudini, furii, împotriviri, potrivit un principiu al bulgărelui de zăpadă, care se mărește pe măsură ce se rostogolește de la un ins la altul. Pentru a-și constitui un etos persuasiv pentru Lotus și guvern, susține autoarea, Internetiștii au fost nevoiți mai întîi de toate să se definească pe ei înșiși drept comunitate, și implicit să funcționeze ca o comunitate. Cu alte cuvinte, să elaboreze mecanisme de încredere reciprocă și de cooperativitate care să consolideze comunitatea și să îi dea autoritate și putere. Odată constituită comunitatea, însă, apar și mecanismele de excludere a intrușilor, adică a tuturor aceluia care emit opinii ce nu concordă cu viziunea oficială a grupului. Unul dintre avantajele Internetului, unde comunicarea nu se face direct iar participanții la conversație nu se cunosc personal, este că dă mai multă libertate de expresie și mai mult curaj totodată. Poți spune ce vrei, la urma urmelor dacă hirtia nu roșește, cu atît mai puțin o face ecranul, nu-i așa? Drept urmare, exclude-rile oricărei voci non grata se fac, observă Gurak, cu o violență incredibilă; oricine are de spus ceva ce contrazice flagrant vederile comunității e redus la tăcere în modalități foarte puțin elegante. Există chiar un termen inventat special pentru a denumi aceste tehnici de excludere, "flaming", traductibil în românește ca "ardere", "incendiere".

Cuvîntul mi se pare extrem de sugestiv, tocmai prin corelațiile cu arderile pe rug în Evul Mediu ale rebelilor și individualiștilor.

Una dintre victimele acestei proceduri de "flaming" a fost Deborah Denning, specialistă în incryptări electronice implicată în procesul cip-ului Clipper. În ciuda faptului că argumentele ei

Laura J. Gurak - *Persuasion and Privacy in Cyberspace*, Yale University Press, 1998, 181 pag.

erau cît se poate de raționale, că autoritatea ei profesională era incontestabilă (decanul facultății de computer science de la Georgetown University), Denning a fost redusă la tăcere de adversarii cip-ului fiind înainte de toate redusă la un stereotip cultural misogin, vrăjitoarea. Identificată negativ ca femeie, și nu pur și simplu ca individ, Deborah Denning și-a pierdut etosul autoritar de expert în domeniu. Foarte interesant, în urma tehnicii de "flaming", nimeni nu i s-a mai adresat, în respectivul forum de discuție, folosind apelativul Dr. Denning, sau măcar pe cel de Prof. Denning, uzuale pentru o persoană în poziția ei, ci doar un generic și mult mai modest Ms. Denning.

Tocmai pentru că sînt atît de puternice încît pot determina decizii guvernamentale și exclude, ori chiar compromite, reputațiile indivizilor indezirabili, grupurile de discuție de pe Internet funcționează cumva pe un principiu asemănător unei secte. Impermeabili la exterior, ei ajung uneori la intoleranță, violență, chiar și la o vehiculară de informații factual eronate, doar pentru a-și menține o anumită unitate și ideologie de grup. Acesta este avertismentul Laurei Gurak, și concluzia la care o conduce analiza ei retorică. *Persuasion and Privacy in Cyberspace* este o carte importantă, nu doar pentru că se ocupă de un subiect atît de relevant pentru mentalitatea modernă, comunicarea pe Internet, ci mai ales pentru că această comunicare e analizată la rece, cu spirit critic și luciditate, nu cu entuziasm ardent și lipsit de discernămint pentru noile tehnologii.

TROPICELE lui Henry Miller au avut în România un categoric succes de public. Editura EST, care a publicat prima traducere românească a celebrei cărți, a trebuit să dea, la câteva luni de la apariția pe piață a *Cancerului* și a *Capricornului*, o prelungire de tiraj. Lansarea a avut loc de curind: pe 11 martie la Uniunea Scriitorilor și pe 12 martie la Librăria "M. Sadoveanu". Adăugăm comentariilor deja apărute în *România literară* câteva fragmente din capitolul *Prietenul meu*, Henry Miller pe care Maurice Nadeau îl include în volumul său de memorii *Grăces leur soient rendues* (titlul românesc: *Să fie binecuvântați*) care va apărea în curind la aceeași Editură EST. Cititorii vor face cunoștință cu mizeria și măreția vieții tinerului Miller din Brooklyn, cu mizeria fără măreție a "procesului Miller" început de "moralisti" francezi, cu reacția scriitorilor momentului, cu secvențe din finalul vieții scriitorului.

...**M**ILLER este el însuși eroul povestirilor sale, dar povestirile sale nu sunt simplă autobiografie. Ca și *În căutarea timpului pierdut*, opera lui este o creație poetică și totodată romanescă. Sint evocate în ea medii, personaje, țări, raportate, desigur, la narator, dar și în specificitatea, în singularitatea lor. "Adevăratele biografii", scrise de alții: de prieteni ca Perlès sau Brassai sau chiar de profesioniști ai genului, nu dubleză în nici un fel *Tropicele*. În amintirile sale, Brassai arată foarte bine cum aventurile trăite împreună sînt subtil transformate, interpretate, dramatizate sau fetișizate de cel care a scris *Tropical Cancerului* și cum sînt ele prelucrate alchimic. Faptele și personajele sînt exact cele știute de Brassai, dar descrierile de Miller devin semnificative și totodată fantasmagorice. Ele sînt în evidență "trăirea" din individ care se verifică prin intermediul lor, se amestecă bine cu ele și se hrănește din ele spre propria-i constituire. Tratamentul literar la care le supune nu reprezintă scopul său final. Prin scris trebuie să ajungă a descoperi un adevăr "adevăr" al lumii sau al vieții și în același timp justificarea lui de a-l rosti.

Senzația, retrăită în amintire, este însoțită de aprecieri, reflecții, judecăți: asupra celorlalți și asupra lui însuși. Ea își află ieșirea într-o "cugetare". Aceasta, care subintinde toate scrierile lui Miller, poate fi formulată în propoziții simple: într-o lume care se grăbește spre pierzanie și care seamănă cu infernul, nu avem alt mijloc de a ne salva pe noi înșine de distrugere decît încrederea în curentul biologic care ne călăuzește, în forțele cosmice, în pulsațiile, instinctele, dorințele noastre. Naratorul *Tropicelor* se dă pe sine drept exemplu. Din cele mai rele situații, cele mai sperate ori cele mai sordide scapă nu numai neatins, dar și refortificat, gata de noi aventuri. "Meru viu și voios, iată deviza mea".

Se subînțelege că această lecție de optimism "cu orice preț" a adus persoanei și operei sale numeroși admiratori printre cei asemenea lui, scriitori și artiști, mai puțin favorizați de temperament sau roși de invidii. Sînt atrași de Miller precum pilitura de fier de magnet. El se arată a fi artizanul unei vieți asumate cu veselie în ciuda tuturor avatarurilor ei, al unei opere care, deși scapă practicilor consacrate ale discursului literar, impune și se impune printre creațiile deschise asupra realităților pe care le transformă imaginația și dorința.

Se poate înțelege și venerația cititorului francez din 1945 - în Statele Unite Miller e necunoscut și scrierile lui puse la index - pentru aceste *Tropice* care cad ca niște meteoriți într-o lume care nu și-a revenit încă după un

Maurice NADEAU

nou război mondial, după distrugeri și atrocități. Prima tendință a supraviețuitorilor, a tineretului a fost de a arunca anii aceștia negri îndărăt în trecut, de a asculta o voce "de dinaintea de potop" care își afirmă sus și tare credința în libertatea vieții, dorința fiecăruia. Mai tîrziu, mult mai tîrziu oamenii vor dobindi conștiința a ceea ce a însemnat Auschwitz-ul și Gulagul, iar scrierile lui Miller, după ce au influențat numeroși scriitori din cele două lumi (dincolo, pe beatnici și pe Kerouak și pe Ginsberg) vor pierde din impact, iar discipolii ingrați își vor respinge patriarhul. De fapt, "patriarhul" va avea întotdeauna o lungime avans față de ei. Dintr-o scrisoare pe care mi-o trimite în 1972: "A few months ago Durrell sent me Jacques Lacarrière's book on the Gnostics. I can tell you how much this book excited me. I found myself in such tremendous agreement with their ideas, however improbable this may seem to you. How feeble, by comparison, are our new young revolutionaries - the hippies, the zippies, the monkeys, or whatever they may call themselves. Had I been alive in Alexandria then I would have been one of the Gnostics, I do believe..."

Deocamdată lumea se lasă purtată de-a lungul acestei epocii eliberatoare a unui om clătinat încoace și-ncolo de viltorile existenței, un om care suferă și care luptă ca să se afirme ca individ viu, într-o societate nivelatoare, într-o lume care - toate simptomele ne sînt puse sub ochi - este destinată distrugerii. Este apreciat profetul întîrziat, dar, mai mult este apreciat purtătorul veștii bune pe care toți doresc cu aviditate s-o audă: "Viața ta îți aparține, va fi exact ceea ce vei face din ea". Supraviețuitorii, generațiile războiului au nevoie să sperie, să creadă într-un viitor mai puțin catastrofic. Au pur și simplu dorința de a trăi.

CANCERUL ȘI CAPRICORNUL

stîrnesc scandal prin îndrăzneala cu care Henry Miller vorbește despre sex. Sexul, nu deghizările lui, iubite dintotdeauna de literatură, de roman chiar de tragedie, odinioară. La el nu mai e vorba de apropierea sufletelor, de convergențe sentimentale, de rivalități în care "iubirea" se împacă și cu interesul ori i se opune, ci de corp - cel al unui bărbat, cel al unei femei - aruncate unul spre altul de forțe care îi depășesc: pulsioni biologice, dorință imperioasă, fantasmă - care se întîlnesc în coit. Iad sau rai, e totuna. "Cînd îmi cobor privirea spre această fantă, vîd semnul unei euații, lumea «egal cu», o lume redusă la zero și nici urmă de rest".

Miller evadează într-o metafizică a sexului - zbor spre cosmos ori către regiunile infernale, tabloul este ambiguu - dar știe și să descrie cu delectare și în detaliu aspectele erotice ale unei funcții prin care două trupuri se întîlnesc în extazul cărnii. "Iar acum un dormitor puțin

Prietenul meu,

greoi, respirația regulată prin branhii, seva prelingîndu-se încă între picioarele ei, o caldă mireasmă felină și părul ei în gura mea. Țin ochii închiși. Ne sorbim respirația caldă, gură pe gură (...) părul ei în gura mea - îmi pare că asta e un miracol." Aceste descrieri în care realismul cel mai precis se împacă perfect cu zborul liric aparțin, pentru moravurile noastre de-atunci, unui tabu. Cei care l-au încălcat, ca Sade, sînt interziși sau, asemeni lui Crébillon și multor altor autori din secolul XVIII, sortiți semiobscurității din "raftul al doilea": deochiați, obsedați, pomografici. N-au ce căuta într-o literatură unde sînt luate în considerare numai furtunile inimii și ale spiritului.

IMEDIAT ce s-a publicat, *Tropical Capricornului* a obținut un succes de scandal. Ligile moralității se revoltă punînd în mișcare aparatul judiciar, obligînd instanțele publice să intervină. Se dezgropă un decret din 1939, dat în ajunul războiului pentru a reprimă acțiunile agenților străini, acuzați de a aduce prejudicii stării de spirit a națiunii - cu scopul de a-i deferi justiției pe autorul *Tropicelor* (*Capricornul* a urmat curînd după *Cancer*), pe traducătorii lui, pe editori, pină și pe librari, vinovați de a-i fi făcut propagandă. Autorul plîngerii conduce un "Cartel de acțiune socială și morală", asociație privată, dar în fața judecătorilor invocă părerea conformă cu a "Comisiei consultative pentru problemele familiei și natalității", organism oficial format din magistrați și dintr-un reprezentant al Societății oamenilor de litere. Toți sînt în unanimitate, inclusiv reprezentantul Societății

oamenilor de litere, ca urmărirea penală să fie începută. Lucrurile iau o asemenea întorsătură încît editorul *Capricornului*, Maurice Girodias, se vede direct amenințat - Miller e în Statele Unite, departe de trăsnetele justiției franceze - iar traducătorul *Cancerului* (folosise un pseudonim), probul și regretatul Henry Fluchère, anglist renumit care tocmai a fost propulsat la conducerea Institutului francez din Oxford, vine să-l roage pe ziaristul care sînt, să nu-i divulge numele.

Ocazia este prea bună pentru ca eu, care dispun de o tribună, să nu o folosesc, stîrnind cititorii împotriva perfidei loviturii care se pregătește în numele "bunelor moravuri". Îi acuz la rîndul meu pe nostalgia de la Vichy, cum e și conducătorul Cartelului de acțiune socială și morală, că, deși abia am fost eliberați, nu numai că cer urmăriri judiciare împotriva scriitorilor, dar îndrăznesc să pretindă, precum în bunele timpuri de odinioară, o "cenzură prealabilă" a operelor care urmează să fie publicate. Iau inițiativa de a constitui un Comitet de apărare a lui Henry Miller, a editorilor și a traducătorilor săi. Gide, prudent, își amîna răspunsul și sfîrșește prin a accepta, Roger Martin du Gard refuză în numele principiilor care l-au călăuzit în viață: împotriva înregimentării colective, dar își afirmă simpatia, Georges Bataille, Max-Pol Fouchet (director al revistei *Fontaine*), Pierre Seghers, André Breton, Paul Éluard, cîțiva critici cunoscuți, chiar și André Rousseaux, criticul de la *Figaro*, își dau acordul. Reprezentantul Societății oamenilor de litere în Comisia consultativă pentru problemele familiei și natalității vorbește de o neînțelegere și demisionează din susnumita comisie în care nu va mai fi înlocuit. Afirmăm public "că nu e posibil să fie un proces Miller, că nu se poate acorda Legilor de moralitate puterea de a interveni în problemele expresiei artistice și că ideea de cenzură prealabilă aplicată operelor spiritului este cu totul inadmisibilă (*Combat*, 1 noiembrie 1946).

Nu are loc nici un "proces Miller". Nu că ridicolul ar fi fost prea mare, forțele publice nu se tem niciodată de ridicol, ci pentru că judecătorii înșiși, în lipsa unei legi votate pentru cazul de față, ar putea cu greu să-și fondeze acțiunea pe un decret promulgat în vederea unor situații de război și care n-a fost aplicat niciodată. Nu "neurmărare", ci "amnistie" (legată de o persoană care n-a fost condamnată!). Protestele cvasi-unanime ale lumii intelectuale au contribuit la oprirea întregii povești.

Măsurile ipocrite sînt acum cele prin care se manifestă partizanii cenzurii: tracasări ale librarilor, supravegherea editorilor susceptibili a face vreun pas greșit, intervenții la poliție pentru ca exemplarele puse în vînzare să fie retrase. Un prefect de poliție care face o descindere împreună cu agenții lui într-o tipografie pariziană ca să distrugă zațurile scrierii *Sexus*

Maurice Nadeau și Marthe, în 1950

Henry Miller

nu are nevoie de nici un mandat. Se împuțmicește singur.

Din California, de la Big Sur ori din Los Angeles, Henry Miller urmărește evenimentele. Situația nu este roz nici în țara lui. Unele după altele, Statele americane îi interzic romanele când izbucnesc în țara sa le treacă frontiera. Cel puțin în Franța, această țară în care a trăit zece ani, căreia îi cunoaște climatul intelectual, în ciuda urmăririi judiciare, cărțile lui se vînd și au chiar succes.

Îmi scrie ca să-și exprime recunoștința față de mine. Stăruie cît pot de mult să-l conving să vină în Franța pentru a răspunde chemării admiratorilor săi. Nu spune nu. Cu această ocazie ar face chiar un mic tur european, împreună cu noua lui tinăra soție și cu cei doi copii pe care-i are de la precedentă. Din păcate îi lipsesc banii pentru drum. "Puțin primit din drepturile de autor nu-mi permite să trăiesc aici decît foarte modest. Nu am nimic la bancă. Nu sînt strîmătorat, și nici copiii. Trăim bine. Dar ca să-ți duci viața în America, te costă o avere frumusească. Un muncitor obișnuit câștigă de două ori cît mine. Așa că trebuie să mai amîn puțin această călătorie (mitică). Sînt foarte răbdător și plin de speranță. Știu să aștept. De altfel sînt în plină luptă cu soția mea (Lespska, poloneza) pentru posesia asupra copiilor. Se simt atît de bine, atît de fericiți aici, dar ea crede că mă gîndesc la mine, nu la copii. Știi, e țicnită... Cealaltă, Eve, e adorabilă - și o mamă minunată, mult mai bună decît adevărata mamă. În ziua cînd se va produce miracolul mă vei vedea acolo. La urma urmei cine știe?... Se va întîmpla de la sine cînd o vea Dumnezeu. E înutil să ne dăm de ceasul morții. Trăiesc, sînt fericit, lucrez. Sînt binecuvîntat și o știu... (5 august 1952).

Îmi incredințiază editarea scrierilor lui viitoare. În cursul anilor următori îi voi publica ciclul "Crucificare trandafir", *Nexus*, *Plexus*, *Sexus*, *Surizind la picioarele scării*, corespondența cu Durrell, cu Fraenkel. Nimeni nu se mai îndoiește la noi, cu alte cărți precum *Colosul din Maroussi* ori *Primăvara neagră* că opera lui n-are nimic în comun cu ceea ce a descoperit în ea și aparține unuia artist, că e scriitor.

AM FOST sensibil, ca fiecare, la desprăfuirea pe care a făcut-o, într-o artă la noi prea dependentă de o limbă aleasă și care, după lovitură de trîznă a *Călătoriei la capătul nopții* - dar în 1946, *Călătoria* îi folosește cel mult de scuză lui Céline, marcat de semnul infamiei - se întoarce la tradiția scrisului frumos, acela pe care profesorii îl predau cohortelor de viitori bacalaureați. Bernanos și Malraux, cu siguranță, Queneau, forește. Toți sunt cîntec, în 1946, persoanele importante? Mauriac pe totu-arul din dreapta, Sartre și Camus pe cel din stînga. Oricare le-ar fi importanța ca scriitori și lideri de opinie, ei s-au pliat după formele discursului de tip francez: economie de mijloace, raționalitate cuvîntului, fără vreo rătăcire pe ulița mică. Miller deschide ferestrele spre largi peisaje prea puțin frecventate: cel al individului strivit în particularitatea sa esențială de o societate care îi refuză orice alt loc în afara celui

de prooroc excentric, de *outlaw*³⁾ grosolan și nicidecum de artist.

NU-I NĂSCUT de azi, de ieri, fiul croitorașului din Brooklyn care, imigrant din a doua generație și-a americanizat patronimul german Müller în Miller. Tinăru Henry a frecventat mai mult zonele tulburi ale cartierului evreiesc decît instituțiile de educație. La șaisprezece ani, în ultimul an de liceu, o prostituată îl pricopsește cu prima lui blenoragie. E atras de cele "burlești" și de cabaretele cu strip-tease. Poartă o dragoste diafană unei copile de vîrstă lui, dar o "văduvă" este cea cu care se zbunguie "într-un ocean de drăcii". După ce a lucrat puțin pe ici pe colo - a fost chiar și vîcar în California - cum de i-o fi venit oare ideea să se apuce de scris? Îl citește pe Nietzsche, îi frecventează pe teozofii, e fascinat de exemplul lui Jack London. Ca Stirner, ca anarhista Emma Goldman - descoperiri de la douăzeci de ani - arde de dorința de a comunica lumii "adevărul" său. Se chinuie cumplit ca să ajungă să-l exprime, nu reușește. Luni de zile, ani întregi, scrie orice pentru oricine: pentru reviste care-i refuză prozele, pentru clienții localurilor de noapte pe care iubita lui, devenită "animatoare" se străduiește să-i facă să fie interesați de jalnicele creații ale poetului profetic. Pentru că se crede înzestrat cu grația scrisului, acceptă să crape de foame și o convinge pe Mona să-și sacrifice pudoarea, acestei fantasmă. În același timp știe că nu stăpînește cum trebuie limba și că îi dă, din motive josnice, o întrebuintare derizorie. Un scriitor care nu reușește să devină scriitor, ce poate fi mai ridicol? Un scriitor care fabrică marfă de proastă calitate cu bună știință, ce poate fi mai tragic?

Miller are credință. După ani și ani, își descoperă obiectul de studiu: el însuși; în subsidiar: suplicii lui ca să devină scriitor. Totul: anii copilăriei la Brooklyn, primele iubiri, iadul pe care-l trăiește cu Mona și amanții acesteia, neînsemnatele servicii ale muritorului de foame, viața de boem în exilul parizian, călătoria în Grecia cînd războiul bate la ușă, întoarcerea în sînu "coșmarului cu aer condiționat", amorurile, prietenii, cerțile citite, întîlnirile, un material divers despre care a înțeles că-l ține pe el însuși în centru și că acest centru trebuie să strîngă, să modeleze, să ardă la focul interior ca să capete sens.

Și-a luat, pe parcurs, mari modele: Dostoievski i-a revelat pluriile întunecate ale unei conștiințe vinovate, D.H. Lawrence forța instinctelor, Rimbaud revolta sălbatică, Cendrars și Whitman voința de a ține lumea, cosmosul în fraze care, în loc să se reinchidă în ele înseși desfășoară largi panorame pe măsura imaginăției, a dorinței și a viselor. Nu vrea nimic, decît să scrie - o spune cu naivitate dar fără sfială - "cartea vieții". Se înhamă la asta, reușește să o facă. Prima dintre scrierile lui care se publică în franceză nu ar fi provocat scandalul cu care e întîmpinată dacă autorul nu s-ar fi dovedit stăpînat pe mijloacele sale.

În ianuarie 1953, Miller vine la Paris. Scandalul s-a mai liniștit, procesul s-a împotmolit în subtilități procedurale. Mă duc să-l întîmpin la Gare des

Invalides însoțit de unul din traducătorii lui, Georges Belmont. Alături de el, tinăra lui soție, a treia la rînd, Eve. Ne pomenim unii în brațele celorlalți. Eve și Henry vor locui acasă la noi înainte de a-și lua în primire apartamentul din strada Campagne-Prémère pe care l-a descoperit Marthe⁴⁾ pentru ei.

Tony și Val, copiii lui Henry din căsătoria precedentă vor veni și ei aici.[...]

În 1967 Miller revine în Franța pentru a prezida juriul Festivalului de la Cannes, iar la Paris pentru o expoziție cu guazele sale. E din nou pe prima pagină a ziarelor. Așteptăm un semn de la el, zadarnic. Secretarul lui, care va publica mai tîrziu o mulțime de nerozii despre el, îl sechestrează, răspunde la telefon în locul lui. Henry se scuză: "Viața mea e un calvar. Sînt asaltat din toate părțile. Am devenit cum n-am vrut niciodată să fiu: general, vedetă de cinema sau așa ceva. E de necrezut și foarte greu pentru mine, în ciuda dragostei și omagiului care mi se oferă. Nu telefonez, nici nu răspund la telefon. Să mai adăugăm și că sînt semi-invalid - arthritis of the hip - very painful - can't walk much at all⁵⁾ cumplit pentru mine care mersesem pretutîndeni (ca Rimbaud, nu?) și am o tinăra japoneză drept soție - umilitor... Crazy⁶⁾, nu-i așa? Dar așa sînt obligat să trăiesc acum..."

Păcălește totuși vigilența păzitorului său ca să ne viziteze. Sprijinit în baston, merge cu dificultate, se așază greu. La Cannes, unde a fost sârbătorit, trebuie să a avut vreun rol în premiarea laureatului, dar mărturisește că a preferat adesea să doarmă la el în cameră decît să o facă în sălile de proiecție. Evocăm zilele de odinioară. Despre Eve⁷⁾ nici un cuvînt. Nici despre noua lui însoțitoare. Bucuria vederii e umbrită de melancolie. Secretarul sună la ușă, ne informează că vizita s-a încheiat. Miller obține încă un răgaz. Înainte de a ne îmbrățișa de plecare ia de la intrus trei guaze: una pentru Marthe și pentru mine, una pentru Gilles, una pentru Claire. "Remember!"

ÎNTR-O dimineață îmi telefonează Jean Blot. "Miller va fi astă-seară acasă la noi. Ar dori să vă vadă, împreună cu alți prieteni, înainte de a pleca înapoi, la Big Sur".

O adunare numeroasă. Îi recunosc pe cineastul Jean Renoir și pe Lawrence Durrell între o mulțime de tînere care se foiesc în jurul băutorilor. Îmbrățișări. Henry, Jean Renoir, Jean Blot reiau discuția întreruptă de sosită noastră, în timp ce aceea care ar trebui să fie japoneza lui Henry, prăvălită peste Durrell, pare captivată de ceva ce nu poate fi decît un discurs amoroș. Sînt așezat chiar vis-à-vis și mă-nvete lor, bineînțeles, ma-intrigă. Fără îndoială că lasă să mi se vadă un pic cam mult uimirea. Ea îi cere lămuriri lui Durrell. Probabil o întrebare de genul: "Asta cine mai e?" Îl aud pe

Eve și Henry Miller la Maurice Nadeau, în 1953

Durrell răspunzînd: "A very dear friend from Henry"⁸⁾. Hoki-san - așa o cheamă - își corectează poziția, mă privește fix, fără bunăvoință. Îmi pare rău de Henry. E oare orbit de dragoste sau, bolnav, pe jumătate neputincios, a abdicat? Își ia rămas-bun, aplecat peste baston și schiopătînd, istovit, fără îndoială, dar cu zîmbetul pe buze. Serata continuă fără el. Durrell va avea grijă de Hoki-san.

Serata aceasta la familia Blot mi-a lăsat un gust amar. Am sentimentul că l-am întîlnit pe Miller pentru ultima dată, cel puțin dacă n-o să fac, ca atîția alții, un pelerinaj spre Big Sur sau spre Pacific Palisades, în împrejurimile Los Angelesului unde s-a mutat. N-am nici dorința, nici posibilitatea asta. Continu să-i public în reviste texte pe care mi le trimite, un club îmi comandă ediția Operelor sale complete - Henry decide să mă ajute, îmi trimite carnetele de însemnări, ciorne, diagrame, mă pune în legătură cu biblioteca din Los Angeles care se pare că posedă un "Fond Miller" - dar proiectul, prea ambițios, îl sperie pe editor. Nu va avea șanse să fie îndeplinit. În plus nici nu doresc să disput unora care îl asaltează de mult pe Miller dreptul de a-i publica scrierile viitoare. Henry are mereu bunăvoința de a mă informa în legătură cu aceștia.

[...] Ultima oară îl văd pe Miller la televizor, în căruciorul în care se deplasează acum, scheletic, cu chipul brăzdat dar surizător, primind un jurnalist cu care glumește pe seama morții sale iminente.

Urma să se întîmple după trei zile. Vestea o aflu din ziare. Avea optzeci și opt de ani.

Prezentare și traducere de Ioana Părvulescu

¹⁾ "Acum citeva luni Durrell mi-a trimis cartea lui Jacques Lacarrière despre gnostici. Nu pot să-ți spun cît m-a excitat această carte. M-am descoperit a fi într-o extraordinară armonie cu ideile lor, oricît de improbabil și-ar putea părea una ca asta. Cit de slabi sunt, prin comparație, noii noștri tineri revoluționari - hipiștii, zipiștii, mai-muțoi sau cum s-or mai numind. Dacă aș fi trăit în Alexandria, aș fi fost unul dintre gnostici, așa cred..."

²⁾ Fragmentul este tradus după versiunea franceză reprodușă de Nadeau.

³⁾ proscris

⁴⁾ Soția lui Nadeau

⁵⁾ "Artrită a soldului - foarte dureroasă - nu pot să umblu mai deloc".

⁶⁾ Nebunie...

⁷⁾ Eve se sinucisese.

⁸⁾ "Un foarte bun prieten al lui Henry".

Antipartheid în SUA

◆ Recenzind cartea lui Robert K. Massie (un fost combatant antiapartheid în SUA) *Ruperea lanțurilor* (Ed. Doubleday), "New York Times Book Review" estimează că ea pleacă de la o premisă greșită fiindcă "adevărul e că negrii americani au prea puține în comun cu negrii africani, sau, în orice caz, tot atâta cât au italo-americanii-asimilați cu sicilienii sau evreii americani cu israelienii."

Robert Bolt

◆ "The Sunday Times Book" crede că puțini oameni sub vârsta de 40 de ani ar ști cine a fost Robert Bolt (n. 1924). În anii '60, el era un dramaturg la modă în West End-ul londonez, cunoscut în special pentru piesa sa despre Sir Thomas Moore - *Un om pentru eternitate* (A Man for All Seasons) și care a scris și scenariu pentru filmele lui David Lean - *Lawrence of Arabia* și *Doctor Jivago*. Bolt a murit în urmă cu trei ani, uitat de toată lumea. Acum, Adrian Turner publică la Editura Hutchinson volumul *Robert Bolt - Scene din două vieți*. Biograful crede că atracția lui Bolt pentru Thomas Moore s-a datorat faptului că el însuși a fost "un om pentru eternitate", abil în echilibrarea principiilor cu pragmatismul.

Beatrice se numea Piccarda?

◆ Se pare că italie-niștii ar trebui să își revizuiască certitudinile literare: iubita lui Dante, cea care îl conduce în Paradis, nu e Beatrice, dul-

rea cercetătoarei Daria De Vita, ale cărei studii se bazează pe contradicțiile dintre un pasaj din *Vita Nuova* și indicațiile biografice date de Boccaccio

cea Bice, fiica lui Folco Portinari, moartă la 24 de ani, și din care poetul a făcut o alegorie a virtuții. Personajul Beatrice ascunde o altă femeie: Piccarda, sora unui prieten poet, Forese Donati. Cel puțin aceasta e convinge-

în *Trattatello in laude di Dante*. Pe scurt, dacă ar fi să credem eseul publicat în revista "Belfagor", poetul a jucat o divină comedie îndreptându-și exegeții pe o cale falsă. În imagine - întâlnirea lui Dante cu Beatrice.

Barney din Montreal

◆ Cel de al zecelea roman al lui Mordecai Richler, *Versiunea lui Barney* (Ed. Knopf, New York), îi confirmă încă o dată talentul ce l-a impus în prim-planul literaturii canadiene anglofone contemporane, alături de Margaret Atwood și Robertson Davies. „Washington Post” apreciază superlativ povestea plină de umor a lui Barney Panofsky, erou atașant care, la 67 de ani, „ca orice băiat ce se respectă, bea de stinge și aleargă după fete”.

Turcoaiacele

◆ Povestirile de călătorie ale occidentalilor care au vizitat Imperiul Otoman abundă în sec. XV. În ciuda erorilor și lacunelor, aceste texte sînt interesante fiindcă surprind viața cotidiană, în general absentă din cronicile oficiale. Burçak Evren și Dilek Girgin în „arcă”, în volumul *Călători străini despre femia otomană* (Ed. Mil' yet, Istanbul), să disocieze partea de adevăr de prejudecăți în privirea străinilor: „Scriitorii occidentali au urmarit cu interes evoluția femeii în societatea turcă, dar n-au înțeles niciodată rolul jucat de ea în viața cotidiană” - explică autorii eseului în publicația „Nokta”.

Muza

◆ Dina Vierny a fost, din 1934 până în 1944, iubita și modelul sculptorului Maillol, dar a pozat și pentru Matisse și Bonnard, acestuia din urmă inspirându-i celebrul *Nud întunecat*, aflat acum

la Muzeul Maillol ce adăpostește colecția particulară a fostului model. În această prețioasă colecție se numără, pe lângă numeroase sculpturi de Maillol, și opere de Bonnard, Matisse, Kandinsky, Dufy, Rodin, Degas și Cézanne. Chiar dacă și-a pierdut fascinanta siluetă, Dina, acum în vîrstă de 75 de ani, este o comoară de amintiri despre mari personalități ale artei secolului nostru, artiști a căror muză și prietenă a fost. Astfel ea povestește că, însoțindu-l în 1946 pe Pierre Bonnard la Salonul de toamnă de la Paris, unde acesta expusese câteva tablouri, l-a văzut cum, oprindu-se în fața unuia dintre ele, și-a scos din buzunar o pensulă și un tub de guașă și s-a apucat să-l retușeze, nesinchisindu-se de vizitatorii care făcuseră cerc în jurul lui.

Împăratul galben

◆ Gert Anhalt este corespondentul de la Pekin al televiziunii publice germane, ZDF. Dar, se pare că munca de ziarist nu îl copleșește, fiindcă sub pseudonimul anglosaxon Raymond A. Scofield a scris un roman de aproape 600 de pagini, *Împăratul galben* (Ed. Lichtenberg, München), caracterizat de "Spiegel"

drept un "thriller sălbatic", ce amestecă episoade din istoria Chinei cu fapte diverse singeroase din timpul nostru. Revista spune despre imaginația neagră dezlănțuită a ziaristului că nu e deloc corectă politic și că lectura trebuie eșalonată îndelung, o cantitate prea mare de pagini pe zi fiind indigestă.

Expoziție Juan Miró în Mexic

◆ Până la 24 mai, Centrul Cultural de Artă Contemporană din localitatea mexicană Polanco prezintă o selecție a lucrărilor lui Juan Miró. Lucrările provin de la Centrul Cultural "Georges Pompidou" din Paris și cuprind, între altele, cele trei pânze mari "Bleu I, II și III".

CRONICA TRADUCERILOR

„Verbele auxiliare ale inimii“

ÎN UNGARIA, numele Péter Esterházy a devenit aproape o legendă. Scriitorul budapestan (n. 1950) face parte dintr-o generație care ar corespunde celei a "optzeciștilor" de la noi, cu deosebirea că de la debutul său mai timpuriu, din 1976, Péter Esterházy (descendent al familiei nobiliare prea bine cunoscută în Europa și păstrînd grafiă onomastică din secolul al XV-lea: așadar, corect, Esterházy) a asaltat aproape anual - uneori chiar de două ori pe an - librăriile cu prozele sale surprinzătoare, de o concepție modernă. Succesul său s-a datorat inteligenței cu care a știut să vină în întîmpinarea cititorului maghiar de azi, în special a celui tînăr, deschis spre înnoiri. Prolific fiind, Péter Esterházy a scris pînă astăzi peste 25 de cărți, în majoritate romane și volume de proză scurtă, în limitele celor mai agreabile convenții acceptate de cititorul de azi (convizie, teme unice abordate din mai multe optici, prin viziuni paralele ale mai multor personaje etc.). Contabilizate - vai! - cantitativ, toate volumele lui la un loc nu ar atinge două obișnuite romane brebaniene.

Apoi, dacă mai punem la socoteală și că aproape toate volumele i s-au reeditat în medie de patru ori, performanță într-adevăr rară, iar mai bine de jumătate au fost traduse în majoritatea țărilor europene (în engleză, franceză, germană, italiană, portugheză, poloneză, suedeză, olandeză, spaniolă, daneză, cehă, sîrbă, finlandeză, slovenă, bulgară, norvegiană, iar în română se anunță și o a doua traducere) - răspîndirea lor o putem compara cu aceea cunoscută de scrierile lui Marin Sorescu.

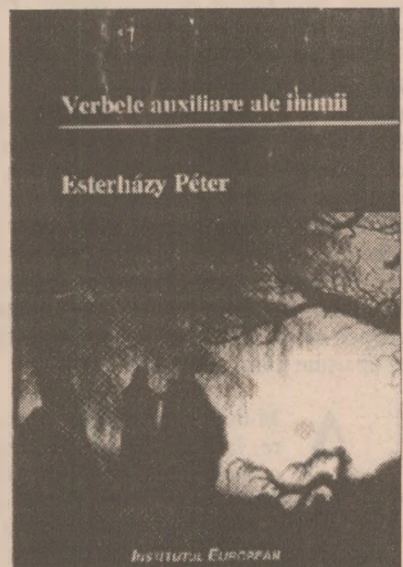
Romanul *Verbele auxiliare ale inimii* (Introduce-re în beletristică), apărut de curînd în traducere românească sub auspiciile Institutului European Iași, însumează cu prisosință toate caracteristicile amintite ale prozei lui Esterházy. Scris în cheie postmodernistă și cu tușa specifică acesteia, romanul e concentrat asupra unui moment existențial decisiv: moartea ca element component final al existenței, - aici, în speță, momentul morții mamei autorului.

Fără să vreau, gîndul mă poartă înapoi spre două romane românești cu tentă asemănătoare, fiecare scris în alt registru: *E noapte și e frig, seniori* al lui Laurențiu Fulga și *Ce mult te-am iubit* de Zaharia Stancu. Dacă în primul predomină reiterările ce țin exclusiv de amintiri diseminate, împinse pînă la un paroxism ce frizează mai degrabă monotonia (roman greoi, trenant prin obsesii), iar cel de al doilea: *Ce mult te-am iubit*, obsedant și el prin lenta gradație a durerii în fața despărțirii de ființa iubită pătrunsă în marele necunoscut, dar cu valențe emoționale categoric superioare, romanul lui Esterházy e o carte echilibrată tocmai din lipsa exceselor de trăiri obsesive (minus o singură obsesie, aceea a imperiosului impuls, resimțit de autor, de a scrie neapărat despre acest moment, cum declară din capul locului: "trebuia să mă apuc de lucru înainte ca dorința extrem de arzătoare care m-a încercat la înmormîntare, adică nevoia de a scrie-despre-ee, să nu redevină acea năucă muțenie cu care am reacționat cînd am auzit că murise").

Péter Esterházy abordează momentul ceremonial al morții din cinci planuri diferite, unul, principal, al său, celelalte de sub incidențe secundare, al fratelui, surorii și tatălui, iar unul aproape de limita oniricului, într-o viziune inversată, în care mama se substituie halucinant povestitorului, și invers. Acest din urmă tablou e surprinzător pînă la șocant, autorul simte asta și îl supralicitează pînă la ultimele valențe, obținînd cîteva pagini magistrale. Pagini de care vom mai avea parte și în finalul romanului, unde autorul mai pune la bătaie și o ultimă armă, un amestec lucid de umor amar, cinism visceral și tulbure melancolie, încheind romanul așa cum probabil și-l va fi dorit: ca pe o carte de psalmi laici, închinată durerii nedisimulate.

Cartea se recomandă cititorului român și prin girul conferit de referentul ei: János Szász, ca și de autorul postfetei: Mircea Nedelciu. Aduag la acestea frumusețea traducerii realizate de Anamaria Pop.

Constantin Olariu

Seminar Musil

◆ Asociația lucrătorilor din domeniul educației din Suedia organizează la 16 mai un seminar în legătură cu publicarea de către Ed. Bonniers a unei noi ediții a romanului "Omul fără calitate" al lui Robert Musil. Tema dezbătută la seminar va fi: cum se potrivește Uniunea europeană de azi cu viziunile pan-europene explicite ale lui Musil?

Detectivul Zero

◆ Jake Kasdan are 22 de ani și primul lui film de lung metraj e un succes pe ecranele americane. Eroul pe care el l-a imaginat în *Zero Effect*, Daryl Zero, e un detectiv pe cit de inteligent pe cit de neurastenic: rezolvă enigmaticele cele mai deconcertante, dar face cu greu față dificultăților cotidiene. Nu seamănă cu creatorul lui, care a parcurs cu ușurință cursa cu obstacole hollywoodiană. E adevărat că Jake a crescut

pe platourile de filmare, tatăl lui, Lawrence, fiind scenarist și regizor al unor filme precum *Prietenii mei întâi* sau *Febra în trupuri*. Încă de când era licean, Kasdan jr. scria piese de teatru pe care le monta la început cu prietenii săi, apoi cu actori profesioniști. Scenaristul și regizorul filmului *Zero Effect* cunoaște bine rețetele de succes și a dorit ca debutul său pe marele ecran să fie "mai mult o poveste de dragoste decît una polițistă" - scrie "The New York Times".

Creierul global

◆ "Desigur, nu e prima carte consacrată Internet-ului în Japonia, dar e, fără îndoială cea mai bună", scrie "Asahi Shimbun" despre *Internet, acest creier global* de Takashi Tachibana, unul dintre cei mai cunoscuți esești din Arhipelag. Lucrarea, apărută recent la Ed. Kodansha din Tokio, demonstrează că Net este instrumentul cel mai bun pentru îmbogățirea cunoștințelor și largirea orizontului, echivalentul unei biblioteci universale atractive și la îndemîna oricui.

Omagiu lui Jünger

◆ Ca omagiu adus lui Ernst Jünger, dispărut, cum se știe, la 17 februarie, la vârsta de 102 ani, "Die Zeit" publică amintiri ale Brigitei Sauzay, fosta responsabilă a serviciului lingvistic de la Quai d'Orsay și însoțitoare a lui François Mitterrand în călătoriile lui timp de 14 ani. Ea povestește cit de mult îl aprecia președintele francez pe autorul *Falezelor de marmură* și cit de bine s-au înțeles politicianul și scriitorul în timpul întâlnirii lor din 1984. Ceea ce-i plăcea lui Mitterrand era că Jünger rămăsese mîndru de a fi german, îi plăcea viziunea virilă asupra lumii din celebrele *Jurnale* și "o anumită idee de Germania" reprezentată de bătrînul scriitor. În imagine, Ernst Jünger - desen de Ferreres apărut în "La Vanguardia" din Barcelona.

De amorul artei

◆ SUA și Franța sînt, de departe, lideri în domeniul organizării unor expoziții-evenimente, care atrag în fiecare an milioane de vizitatori (astfel, cele patru expoziții cu cea mai mare afinență de public de anul trecut au fost deschise la Chicago, Paris și Washington). În special pictura modernă suscită interesul: din cele șapte expoziții cele mai vizitate în 1997, șase erau con-

sacrate pictorilor europeni de la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX: Renoir, Monet, Picasso, (cu două expoziții: portrete și opere de tinerete), pictori vienezi și Arta în secolul XX. Doar Georges de la Tour a făcut excepție (expoziția de la Grand Palais se situează pe locul 4, cu 400.000 de vizitatori), dar - notează "The Economist" - opera lui corespunde unei sensibilități moderne.

America lui Stephen Wright

◆ Cel de-al treilea roman al lui Stephen Wright, *Going native*, ar putea fi citit ca o nouă demonstrație a dezordinii, confuziei americane, o nouă reglare de conturi cu societatea în criză. Dar Stephen Wright nu e un tînăr revoltat care își defulează furia, ci un intelectual profund, profesor la Princeton, care a meditat îndelung asupra aspectelor despre care scrie. Pentru el, realitățile (sau irealitățile) americane servesc drept bază pentru elaborarea unei opere de artă, aberațiile și dramele pe care le descrie au un desen precis, iar preocupările filosofice și estetice modelează materia epică. Romanul e structurat în opt povestiri (exemple din viața cotidiană a unei Americi în plină debandadă) în același timp independente unele de altele și legate prin detalii și personaje care trec din una în alta. Lumea descrisă e plină de imprevizibil și lirism iar trăsăturile poetice răzbat prin satiră. Romanul *Către starea naturală* este considerat de critică drept o carte importantă a unei lumi care, atunci cînd nu se îndreaptă nici către bancă, nici către bursă, nu mai știe încotro merge.

„Lettre internationale“, iarna '98

Comentarii și scrisori

ÎNTOTDEAUNA, grupajele de *Comentarii și scrisori* și de *Corespondențe* din *Lettre internationale* (ediția română) rămân să fie citite la urmă. *Lettre* îți propune atît de multe în fiecare număr al ei, încât atunci cînd ajungi să citești și paginile finale ești deja prea mult sub influența celor de dinainte ca să te mai poți concentra și asupra lor. De aceea, am început lectura acestui ultim număr din *Lettre internationale* (24, iarna '97-'98) cu *Comentarii și scrisori*. Ales Debeljak face o interesantă analiză a relației scriitorilor cu politica, pornind de la situația din Slovenia, în care scriitorii, figuri publice și simboluri ale rezistenței pînă la prăbușirea comunismului, intră pe nesimțite într-un con de umbră. "...faptul că scriitorii din Slovenia (și, sunt sigur, din toate culturile central și est-europene) au ajuns un «partid al dezmoșteniților» este în mod paradoxal rezultatul chiar al acțiunii acestor scriitori, prin poziția lor morală, prin nesupunere cetățenească și disidență politică. Ca persoane care au luptat pentru libertate și împotriva constrîngerilor totalitare, ei au fost înfrînți de propriul lor succes. Libertatea de alege politica implică și libertatea de a nu opta să mai asculte glasul scriitorilor." În același timp, proaspeții absolvenți de umanioare se îndreaptă către alte activități, precum afacerile sau politica, activități care le permit să parvină pe scara socială. Debeljak nu e mînat de false nostalgii, ci este cît se poate de realist: "Părerea mea este că scriitorii trebuie să pună capăt interminabilei discuții despre socialism cu fața umană și criticii radicale a acestuia. Trebuie să ne concentrăm exclusiv asupra feței umane. Cu alte cuvinte, tema politică nu mai oferă alibiul istoric - și deci estetic - dorit."

Rusia după Cecenia, semnat de Serghei Kovaliov, este o descriere exhaustivă a situației politice și sociale create în Rusia la terminarea războiului cecen (sau, cum îi spune autorul articolului, "al doilea Război Caucazian"). Personaje care au țînut, pînă nu de mult, capul de afiș

al buletinelor de știri din toată lumea populează textul Kovaliov și le sunt puse sub lupă toate acțiunile. Au învins cecenii în lupta lor? Da, dar sunt într-o profundă criză socială și psihologică, în căutarea identității lor ca popor, și, mai mult, ca națiune. "Îmi pare rău pentru ceceni. Am o mare afecțiune pentru poporul cecen, un popor de poeți, neguțători, agricultori și cavaleri - încrezător, talentat, teatral, copilăros de crud și copilăros de infumurat. Mă tem pentru inegalabilul lor simț al onoarei și pentru înnăscuta lor sete de libertate. Sunt puține popoare pe Pămînt care să fi păstrat cu atîta grijă aceste virtuți arhaice în cultura lor, în tradițiile și în viața lor de fiecare zi. Cultura se creează vreme de milenii, dar poate fi distrusă într-o clipă."

Comentariile și scrisorile se încheie cu *Goana după timp* (Pe urmele lui Italo Calvino), al Roxanei Sorescu și cu *Inrockuptibili și ceilalți*, un text de George Volceanov. *Corespondențele* din acest număr sunt semnate de Mihail Riklin, Adam Michnik și Sergio Benvenuto (nu treceți peste!).

Dacă ați început lectura de la coada revistei, asta nu înseamnă că nu trebuie să vă întoarceți și la cap, unde, așa cum ne-a obișnuit, *Lettre internationale* are în vizor actualitatea. Colaboratori mai vechi sau mai noi analizează lumea contemporană: Timothy Garton Ash, Jirina Siklova și Elena Ștefoi, Benjamin Barber (pe care dacă nu-l citiți urmat imediat de Magdalena Boiangiu îi scăpați tot farmecul), Isaiah Berlin, inconfundabil prin suplețea și respirația largă ale discursului, Pico Iyer, devenit și el "cunoștință veche" prin intermediul lui *Lettre internationale*. Grupajul *Atenție, capodopere* îi este dedicat lui *Don Quijote* și e un foarte bun punct de plecare pentru o reevaluare a celebrului personaj din perspectivă modernă.

George Șipoș

Alchimie inversă

◆ În dicționare, articolul *aur* are două definiții distincte: 1. element atomic, metal galben, strălucitor, inalterabil și inoxidabil; 2. simbol al bogăției, al averii. Doar prima dintre definiții are șanse să rămînă valabilă, susține un lung articol din "Financial Times", intitulat *Odinioară valoarea-refugiu, astăzi simplă materie primă*. Istoria culturală a aurului face o cotitură spectaculoasă, căci marile bănci ale lumii se debarasează de rezervele lor în lingouri și nu mai consideră aurul un bun plasament și un instrument de măsură al avuției naționale. Se pare că se petrece o alchimie inversă, aurul pierzîndu-și puterea în sistemul financiar al secolului viitor.

Ce mult război

◆ Din vasta operă a scriitoarei catalane Mercè Rodoreda (1908-1983), la noi a fost tradus, la Ed. Univers, de către Jana Balaciu și Xavier Montoliu, doar romanul *Piața Diamantului* din 1962, cel mai mare succes pe care l-a cunoscut literatura catalană, transpus în 21 de limbi, în toată lumea. Ultimul ei roman, *Ce mult război*, din 1980, tradus de curînd la Paris, se bucură de o bună apreciere de public și critică, eroului, Adria Guinart, fiind comparat cu Candide, iar structura epică fiind a-

propriată de cea a *Manuscritului găsit la Saragosa* de Jan Potocki (cele două volume ale celebrului roman al contelui au apărut la începutul acestui an, în traducerea Adrianei și a lui Mihai Mîtu, la Ed. Nemira).

Inutilul Adam

◆ În lucrarea *Inutilul Adam*, apărută la Ed. Médialogue, tînărul genetician Eric Vilain, cercetător la Institutul Pasteur și cu stagii în prestigioase universități americane, demonstrează că, spre satisfacția feministelor, constituția biologică a bărbatului îl face mai fragil decît femeia și că dominația masculină e pe cale de epuizare în societățile moderne.

Revista revistelor

"Fulgurații de-o clipă"

Jignit de o afirmație minimalizatoare a lui Laurențiu Ulici la adresa vieții literare buzoiene, Dumitru Ion Dincă, redactorul responsabil al revistei locale *CARNET LITERAR*, pune aprecierea pe seama aroganței centrului față de provincie și a monopolizării ierarhiilor valorice: "Sigur, Buzăul nu dispune nici de Casa Monteoru și nici de Casa Vernescu, de pe terasa căreia ceea ce se întâmplă în provincie pare minor, nesemnificativ, iritant chiar pentru cei care dețin, chipurile, monopolul asupra ierarhiilor literare și care decernează în fiecare an premii cam acelorași autori." Că Buzăul e un spațiu spiritual fertil, cu inepuizabile resurse, o dovedește însăși revista pe care o conduce, plină - zice responsabilul - de "tinere talente excepționale", "de o forță impresionantă" și ca să ne convingem n-avem decât să citim grupajele de poezii din chiar acest număr 4. D.I. Dincă ne recomandă în mod special două nume noi, "de excepție": Camelia (care în pagină semnează Mădălina) Enciu și Alin Duța. Supralicitând pompos în prezentări, editoria listul o complimentează pe prima astfel: "Aparent fulgurații de-o clipă (s.n.), poemelor dovedesc o robustețe uimitoare, aproape camală. Pendulind între sublim și miracol, versul Mădălinei are strălucirea curcubeului ivit instantaneu". Iată și o mostră din strălucirea care l-a orbit pe Dincă: "E-o armonie de miresme/afit de dulci/afit de proaspete,/cu-o toamnă-n talie subțire/sosită într-o noapte/cu-alai de frunze/intr-o caleașcă aurie..." (*Miresme de toamnă*) Nicicând în poezia română nu s-a mai văzut asemenea fulgurație! Iar celălalt talent de excepție "scrie poezie cu dezinvoltura unui virtuoz (s.n.) aflat la tastatura calculatorului" cam așa: "Ochiul meu drept/este mai trist decât cel stâng/... Iar cel stâng este mai trist/decît tristețea însăși." (*Imagine*). Cu ochi unul mai trist ca altul am citit și recenzii semnate de Maulina Andrei, posesoare și dînsa a unui stil critic de excepție: "La sfîrșitul cărții sînt redate fotografiile ale unor personalități culturale, însoțite de autografe, care au activat în cadrul Fundației Dalles" sau "Autorul este decis să-și ducă până la

capăt cu minuțiozitate munca utilă cititorilor din perspectiva că aceștia au la dispoziție în sinteză «o sursă unitară și omogenă» de informare" etc. Din păcate, revista buzoiană care, spune D.I. Dincă, "tinde să devină o instituție culturală" e, cu puține excepții, diletantă, amatoristică, în ciuda faptului că e editată de "Societatea scriitorilor și ziariștilor profesioniști Ion Caraion." Nu știm cine și pe ce criterii acordă la Buzău statutul de profesionist al scriitorului. ♦ De aici, de pe "terasa casei Vernescu" (existentă doar în complexele unora), am comentat adesea reviste culturale apărute în orașele precum Giurgiu, Vaslui, Tirgoviște, Slatina, Slobozia etc., publicații care demonstau talentul și profesionalismul scriitorilor locului nu în editoriale și prezentări bombastice. Cînd însă patriotismul local dă în clocot opărind spiritul critic și risipind superlativ absolute, fenomenul poartă numele de veleitarism. ♦ Recomandăm lui D.I. Dincă să citească nr. 1 al revistei *CALLENDE* de la Pitești și în special interviul cu Ioan Moldovan, un poet care, dacă debutanții din *Carnet literar* sînt excepționali și sublimi, unde ar trebui plasat el în ierarhie? Iată chiar părerea lui Ioan Moldovan despre ierarhiile literare: "Chestiunea e mai... terestră: ești primit în aceste jocuri, și se distribuie un rol, atunci ești interesat, eventual mulțumit, poate chiar fericit; nu figurezi în ele, te uiți de pe margini, ironizezi, zici că strugurii-s acri etc. Apoi, ierarhiile în cauză sunt propuse de unul sau altul. Dacă e o autoritate în materie și observi că nu te bagă în seamă, firește că ai momente de amărăciune, poate chiar de revoltă, dacă ești mai iute la mînie. În ce mă privește, nu m-am surprins vreodată să fiu abătut pe termen lung cînd nu m-am văzut pe vreo listă de premianți. Sunt sigur că explicația acestei *aequanimitas* subzistă într-un orgoliu la persoană pe care eu însumi n-am stat să-l analizez și să-i deconspir validitatea sau inconsistența. Destul că mă folosesc de el. Dar, dincolo de aceste futilități, am o încredere - nu oarbă, ci lucidă - în exercițiul critic, inclusiv în latura sa valorizantă. Nu numai că sunt mulțumit cu portretul creionat de critici, dar am uneori chiar sentimentul că există o înțelegere ocultă de a mă amăgi. Eu însă, nu și tu."

Golful Persic din Marea Neagră

Fostul ministru de Externe, Adrian Severin, a fost acuzat de nesăbuintă cînd a pledat în străinătate cauza României, cu afirmația că țara noastră are nevoie să intre în NATO, la fel cum și NATO are nevoie de România. Severin a fost taxat atunci că joacă la cacialma, în loc să negocieze cu pași mici, dar mult mai siguri, apropierea țării noastre de umbrela Nord Atlantică. Iată însă că unul dintre cei mai capabili specialiști din presa cotidiană de la noi în decriptarea mesajelor venite din exterior, Bogdan Chiriac, de la *ADEVĂRUL*, dă dreptate fostului ministru de externe al României. Extermistul de la *Adevărul* consideră că spusele amiralului Joseph Lopez, comandantul forțelor navale americane și al forțelor NATO în sudul Europei, confirmă, punctual, afirmațiile fostului nostru ministru de externe care considera că problemele Europei se află în sudul continentului, nu în nord. La rîndul său, Cronicarul a susținut că drumul spre Occident al petrolului caucazian va transforma zona

LA MICROSCOP

Vînzarea pe un leu

UNA DINTRE cele mai dure-roase operațiuni ale reformei mi se pare vînzarea întreprinderilor mult sub valoarea lor. Metaforic vorbind, aceasta e așa-numita vînzare pe un leu. Obiectul vîndut prețuiește în sine infinit mai mult, dar proprietarul nu-și mai poate îngădui să-l păstreze, deoarece îl costă peste poate. Nu cred în ideea statului ca proprietar invizibil, incapabil să-și gestioneze proprietățile. Sînt convins însă că la noi statul și-a delegat atribuțiile cui nu trebuia, înainte de '89, și că asta a dat naștere unor generații întregi de directori nepotriviți cu funcția aceasta. Iau cîteva exemple de notorietate. Elena Ceaușescu, la conducerea ICECHIM, toți acei Bărbulești plantați în funcții de conducere, apoi Ceaușeștii ceilalți, nemaivorbind de tovarășii roțiți tot prin funcții de conducere, ca să nu prindă nicăieri rădăcini.

Idea că poți pune orice timpit drept director general a demonizat funcția, iar acolo unde azi lucrurile merg bine, meritul aparține directorilor care au izbutit să se dovedească la înălțimea funcției lor.

Cîți directori generali au demisionat sub Ceaușescu pentru că nu erau de acord cu directivele pe care le-au primit? Cîți directori generali au avut curajul să declare că ceea ce li se cerea din centralele industriale nu putea fi realizat în întreprinderile conduse de ei sau că, mai rău, putea fi făcut doar prost? Compromiterea ideii de director general ne costă acum imens.

Cînd guvernul Ciorbea a ajuns la Palatul Victoria i-a avertizat pe managerii întreprinderilor păguboase că dacă nu le scot la liman, vor fi înlocuiți. Întrebarea era cu cine. Directorii nu se scot de pe minecă, ci se formează mai întii ideea, apoi idealul, ulterior apar candidații posibili și deabia după aceea are rost să dai concursuri pentru asemenea funcții. În opt ani, la noi, statul - adică persoa-

nele care l-au reprezentat, căci despre asta este vorba - nu s-a omorît să formeze ideea de director general, ba greșeala uriașă, a repolitizat această funcție de o manieră complet prostescă. Astfel că sub guvernarea PDSR mulți manageri au făcut act de adeziune politică, pentru a-și salva întreprinderile, dar și funcția, de la faliment. După alegerile din '96, s-a produs un fenomen asemănător, din aceleași motive. Pentru activistul local din PNȚCD faptul că un ditamai directorul vine la el și-i cere să-l înscrie în partid e o mare victorie. O victorie personală, pe care o relatează ca atare la centru, pătruns de faptul că dinastia locală a managerilor a descoperit, în sfîrșit, partidul său. Ceea ce ignoră pescarii locali de manageri e că, în realitate, ei sînt cei pescuiți. Specia managerilor actuali e dispusă să-și schimbe politic culoarea ori de cîte ori va fi nevoie pentru a-și păstra funcția, adică și întreprinderea pe care o conduce.

Gestionarul de stat care e acum guvernul Ciorbea nu mai are însă de unde scoate soluții minune și nici măcar din cele temporizatoare față de criza în care ne aflăm. Așa că scoate la vînzare întreprinderile și, în loc să aștepte prețuri mari, le vinde, metaforic, pe un leu, adică mult sub valoarea lor inițială.

Dureroasă e aici nu vînzarea propriu-zisă, ci ideea că întreprinderi pentru care s-a sacrificat vîlga acestui popor și chiar ființa sa biologică nu provoacă mari licitații internaționale, ci sînt cumpărate pe sume mici.

Făcută sub asemenea auspicii, privatizarea n-are nimic din ceea ce s-ar putea numi orgoliu național. Vîndem, cu alte cuvinte, fiindcă n-avem încotro, dar dacă nu vom accepta că vîndem azi în pagubă, pentru a cîștiga în viitor și, mai ales, dacă nu vom pricepe lecția vînzării de azi, vom tot vinde în pagubă.

Cristian Teodorescu

Mării Negre într-un spațiu strategic de mare interes, în care marea problemă a României va fi faptul că se învecinează prea de aproape cu Rusia și cu Ucraina. Dacă însă robinetul petrolului caucazian va avea un cap de pod mai la sud de Odesa, și se pare că așa vor sta lucrurile, atunci fostul lighean al Mării Negre va deveni un *Golf Persic european*. Aceste cuvinte au fost rostite nu de un politician amabil, ci de un militar cu funcție foarte înaltă, amiralul Lopez, venit în vizită la Ministerul Apărării din România. Expresia acestuia "Golf Persic european" dovedește atitudinea americanilor din armată. Ei par gata să deranjeze interesele armate tradiționale în Marea Neagră, deoarece zona e nesigură. Sau, cum pe bună dreptate citează editorialistul *Adevărului*, "paradele sînt în Nord, conflictele în Sud." Același editorialist se întîlnește cu punctul de vedere al Cronicarului și în ceea ce privește ideea că România trebuie să respecte relația sa de parteneriat cu Statele Unite și în acest moment, al crizei din Kosovo, la fel ca în criza din Golf. Problema e ca acest parteneriat militar să fie susținut și de politicienii autohtoni în discuțiile lor cu reprezentanții Washingtonului. ♦ Un ziar tot mai substanțial e *CURRENTUL*, ziar de analiză cu un număr substanțial de pagini, în care problemele cotidiene, dar și fenomenul în diversele sale ipostaze, precum și chestiunile politice sînt analizate cu un profesionalism care face din acest ziar o posibilă alternativă aparte în presa scrisă față de oferta de televiziune și de radio. Întrebarea e în ce măsură acest ziar, care se adresează și unui consumator de presă care nu e interesat

de faptul divers, va reuși să se impună. Teoretic, *Curentul* vine pe un spațiu gol, publicistic, practic, însă, problema acestui ziar e de a-și crea cititori. ♦ În cotidianul *REPUBLICA*, ziar lipsit de nerv publicistic, e găzduită și defuncta *Vremea* a lui Adrian Păunescu. Prin comparație, vremurile lui Adrian Păunescu sînt echivalentul revistei *FLACĂRA* de pe timpul presei de partid unic, dar în *Republica* nici gazda, nici oaspetele n-au de cîștigat din colaborarea lor. ♦ Într-un interviu apărut în *CRONICA ROMÂNĂ*, Fănuș Neagu afirmă că intenționează să întemeieze o Uniune a Scriitorilor Republicani și că dacă nu pleacă Laurențiu Ulici de la conducerea Uniunii Scriitorilor, el va fi cel care va părăsi Uniunea. Ideea prozatorului de a înființa o uniune a scriitorilor republicani sună tautologic, în actuala formă de stat de la noi, de un republicanism prezidențial. Cît privește relația de tip "dacă nu pleacă el, plec eu", aceasta nu rimează cîtuși de puțin cu ideea republicană, ci, mai degrabă, cu uzurile de tot felul cu care, pe vremuri, prozatorul se războia la Uniunea Scriitorilor. ♦ Una dintre cele mai teribile probe de umor involuntar ale publicisticii autohtone e comentariul din *Adevărul* făcut de Silviu Brucan la reeditarea *Burgheziei române* și a *Neoliberalismului* lui Zeletin. Comentatorul nu pricepe textul pe care îl comentează - sau se face că nu-l pricepe! Rezultatul fiind o interpretare de stînga a unui autor care a încercat să scape de propriile sale stîngisme, pentru a-și scrie studiile.

Cronicar

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

**România
literară**

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 26.000 lei; 6 luni - 52.000 lei; 1 an - 104.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipărit la
„PROGRESUL ROMÂNESC” S.A.,
Calea Plevnei 114, sector 1
București

24 pag - 2.000 lei
La redacție: 1.500 lei